

**ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ
З ВПРОВАДЖЕННЯ ІНІЦІАТИВИ
“МІСТО, ДРУЖНЄ ДО ДИТИНИ”**

ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ
З ВПРОВАДЖЕННЯ ІНІЦІАТИВИ
“МІСТО, ДРУЖНЄ ДО ДИТИНИ”

ББК 67.9(4 Укр)401

УДК 352.07:316.346.3-053.2](477)

Д 58 Видання підготовлене в рамках проекту "Участь у розробці національної Стратегії впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини", який здійснювався Сумським обласним благодійним фондом "Благовіст" та Львівським Центром європейської молоді "За спільне майбутнє" за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

В основу запропонованої методології покладено європейський досвід, рекомендації Дослідницького центру ЮНІСЕФ Іннотенті, власні напрацювання української команди, яка реалізовувала цей проект у 10 пілотних містах протягом 2006-2008 років.

Таким чином, у виданні представлена вже працююча модель міського врядування, орієнтованого на захист прав та інтересів дитини.

Беручи до уваги поширення ініціативи в Україні та приєднання до неї нових міст, автори намагалися не тільки пояснити зміст ідеї Міста, дружнього до дитини, але й надати читачам певний інструментарій: опис поетапної методології впровадження ініціативи, яка базується на Конвенції ООН про права дитини, зразки нормативних документів, індикатори оцінки впливу на становище дітей, поради та рекомендації щодо здійснення окремих кроків.

У розробці запропонованої методології брали участь:

Ярослав Коваль та Ольга Яйко, Центр європейської молоді "За спільне майбутнє", м. Львів
Ольга Сокульська та Наталія Петрушка, Шосткінська міська рада
Валентина Жогло та Валерій Спичка, Роменська міська рада
Аліна Шацька, Тростянецька міська рада
Тетяна Бельська та Ніна Гончарова, Лебединська міська рада
Людмила Цикал, Кролевецька міська рада
Юрій Зарко, Білопільська міська рада
Ганна Алещенко, Сумський обласний благодійний фонд "Благовіст"

Авторство ідеї видання належить Наталії Астаповій, керівнику проектів з соціальної політики та моніторингу Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Автор: Сергій Алещенко, кандидат педагогічних наук.

Під загальною редакцією Н. Астапової, Т. Нікітіної.

Електронна версія видання розміщена на сайті: www.unicef.org.ua

Погляди, що висловлені у цьому документі, є поглядами авторів і необов'язково співпадають з поглядами чи політикою ЮНІСЕФ. ЮНІСЕФ не гарантує правильність даних у цьому документі та не відповідає за наслідки їх використання.

ISBN 978-966-8869-32-7

© Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2010
© Фото на обкладинці – UNICEF Ukraine/2005/G.Pirozzi
© Фото на обкладинці – UNICEF Ukraine/2007/R.Few
© Малюнок на обкладинці – Україна/2010/В.Прасолова
© Версо 04, 2010

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ	4
ВСТУП	5
Загальне бачення концепції Міста, дружнього до дитини	5
Ініціатива "Місто, дружнє до дитини" у світі	6
Ознаки Міста, дружнього до дитини	7
СТВОРЕННЯ МІСТА, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ	9
Етап 1. Формування інституційної бази впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини"	9
Структури, необхідні для впровадження ініціативи, та процедури їх створення	9
Дитяча дорадча рада	9
Взаємозв'язок Дитячої дорадчої ради та установ освіти	10
Фокус-групи	12
Координаційні ради	12
Індикатори відповідності створених структур концепції Міста, дружнього до дитини	12
Етап 2. Визначення та пріоритизація проблем	13
Джерела інформації для ситуаційного аналізу	13
План аналізу проблеми	16
Визначення пріоритетних проблем	17
Етап 3. Розробка Стратегії: визначення ключових напрямків роботи, конкретних цілей, заходів та індикаторів, за якими буде оцінюватися досягнення поставлених цілей	17
Цілі розробки Стратегії міста	17
Процес Стратегічного планування	18
Що таке Стратегічний план?	18
Статус Стратегічного плану та Стратегії міста, дружнього до дитини	20
Структура Стратегії МДД	20
Етап 4. Розробка Програми дій з реалізації Стратегії створення Міста, дружнього до дитини	22
Джерела для розробки Програми дій	23
Ресурси для реалізації Програми	23
Етап 5. Організація широкого обговорення розробленої Стратегії та плану дій. Затвердження цих документів органом місцевого самоврядування, включення відповідних витрат у бюджет міста	27
Етап 6. Мобілізація громади на виконання Стратегії та Програми дій	28
Етап 7. Реалізація Стратегії та Плану дій, моніторинг результативності	30
Етап 8. Оцінка впливу врядування на становище дітей у місті	32
Методичні рекомендації з підготовки щорічної доповіді про становище дітей у місті	32
Структура щорічного звіту про становище дітей у місті	33
Індикатори становища дітей у щорічному звіті	34
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ МДД	41
ДОДАТКИ	42
Додаток 1. А. Положення про Дитячу дорадчу раду	42
Б. Положення про Координаційну раду	43
Додаток 2. А. Приклад анкети для опитування населення	46
Додаток 3. А. "Дерево цілей" як схема Стратегічного плану	47
Б. Макет та матриця здійснення SWOT-аналізу	47
В. Взаємозв'язок структурних компонентів Стратегії	49
Г. Техніка планування "Риба"	50
Д. Типова Стратегія Міста, дружнього до дитини	50
Додаток 4. А. Індикатори, за якими населені пункти можуть оцінюватись на відповідність моделі Міста, дружнього до дитини	70
Додаток 5. Глосарій	72
ПІСЛЯМОВА	73
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	74
КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ	75

СКОРОЧЕННЯ

ВІЛ	– вірус імунодефіциту людини
ДДР	– Дитяча дорадча рада
ДТП	– дорожньо-транспортна пригода
ЗМІ	– засоби масової інформації
ІКТ	– інформаційно-комунікативні технології
ІМДД	– Ініціатива "Місто, дружнє до дитини"
КПД	– Конвенція ООН про права дитини
КР	– Координаційна рада
МДД	– Місто, дружнє до дитини
НУО	– неурядова організація
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ОВББ	– об'єднання власників багатоквартирних будинків
СЕС	– санітарно-епідеміологічна служба
СНІД	– синдром набутого імунодефіциту
ЮНІСЕФ	– Дитячий фонд ООН

ВСТУП

Загальне бачення концепції Міста, дружнього до дитини

Ініціатива “Місто, дружнє до дитини” (ІМДД), реалізується з 1996 року з метою зробити міста комфортними для проживання всіх громадян, насамперед дітей, визнаючи інтереси дітей найвищим пріоритетом.

Вона виникла в результаті декількох дуже важливих тенденцій:

- швидкої урбанізації, яка призводить не тільки до зростання кількості мешканців міст (в Україні 64% дітей живуть у містах), але й до нових соціальних проблем та труднощів. З іншого боку висока щільність населення в містах дозволяє надавати базові й спеціалізовані послуги за більш низькою вартістю в розрахунку на одну особу і швидше досягати змін;
- глобальної тенденції децентралізації влади і зростаючої відповідальності муніципалітетів та місцевих співтовариств за своє населення; і як наслідок цього, зростання ролі міст у рамках національно-політичних й економічних систем. Місцеві органи влади більш наближені до населення, тому зростання їх відповідальності за надання соціальних послуг дітям та їх родинам є логічним.

Ініціатива “Місто, дружнє до дитини”, є результатом усвідомлення світовою спільнотою глобальних викликів, в першу чергу, необхідності гуманізації політики, боротьби з бідністю та хворобами, збереження довкілля тощо. З іншого боку, вона є спробою практично втілити на муніципальному рівні положення Конвенції ООН про права дитини, інших міжнародних та національних документів у сфері захисту дітей. Якщо Конвенція ООН про права дитини містить базові стандарти та зобов’язання держави, то концепція Міста, дружнього до дитини, визначає, яким чином має бути організовано місцеве врядування, щоб забезпечити виконання цих зобов’язань та постійне підвищення життєвих стандартів у відповідності з вимогами Конвенції на рівні, який має найбільший безпосередній вплив на життя дітей.

Приєднуючись до ініціативи “Місто, дружнє до дитини”, українські міста беруть на себе зобов’язання активно впроваджувати право кожної дитини:

- висловлювати своє бачення того, яким має бути її місто, та впливати на відповідні рішення міської влади;
- бути повноправним членом своєї родини та громади міста, активним учасником соціального та культурного життя;
- отримувати якісні послуги — освіту, медицину, соціальний захист тощо;
- жити у незабрудненому середовищі, пити чисту воду, бути захищеною від інфекцій тощо;
- бути захищеною від насильства, експлуатації та приниження гідності, відчувати себе безпечно на вулицях міста;
- мати місця для ігор та зустрічей з друзями;
- мати вільний доступ до всіх послуг незалежно від своєї раси, національності, віри, матеріального стану, статі та фізичного стану.

Створення Міста, дружнього до дитини, – це процес виконання положень Конвенції ООН про права дитини під керівництвом місцевих органів влади. Метою цього процесу є підвищення якості життя всіх громадян, насамперед дітей, шляхом визнання та реалізації їхніх прав.

Створення Міста, дружнього до дитини, – це процес практичних змін, у якому повинні брати активну участь влада, громадськість та самі діти. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, держава взяла на себе зобов’язання піклуватися про дітей відповідно до її положень, а уряд, включаючи органи влади на місцях, повинен керувати цим процесом. Але Місто, дружнє до дитини, не може бути створено завдяки зусиллям лише одного уряду. Необхідні партнерство та співпраця із самими дітьми, з їхніми родинами й з усіма тими, хто має вплив на долю дітей.

“Досвід показує, що такий процес може розпочинатися по-різному: зверху донизу, коли мер міста видає розпорядження або уряд приймає офіційну постанову, а надалі йде активна координація цього процесу із залученням адміністрації на всіх рівнях і всіх прилеглих до міста територіях. Або навпаки – починаючи з ініціативи на рівні житлового району, коли діти заявляють про своє право грати й пересуватися в межах міста в умовах безпеки, демонструючи можливості поширення цієї ініціативи на все місто. У більшості випадків має місце комбінація зусиль, яка поєднує різні підходи.

Процес створення Міста, дружнього до дитини, може розвиватися на основі інших дружніх до дітей ініціатив, таких як лікарні й школи, доброзичливі до дітей, екологічні проекти, що гарантують дітям доступ до безпечної й чистої води, й дотримання санітарних норм. Ініціатором кампанії можуть бути самі діти або дитячі організації, інші неурядові організації або правозахисні установи, наприклад уповноважені по правах дітей”.

Дослідницький центр ЮНІСЕФ Інноценті
“Створення Міст, дружніх до дитини. Програма дій”

У нашому випадку – в Україні – ініціатором створення Міст, дружніх до дитини, виступило Представництво ЮНІСЕФ в Україні у партнерстві з громадськими організаціями та муніципалітетами. До безпосередньої реалізації ініціативи були залучені працівники органів державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації, діти, депутати, батьки, засоби масової інформації, місцеві приватні компанії. Таким чином, вона охоплює все місто, громаду у цілому, адже те, як почувають себе діти в місті, у яких умовах вони ростуть, залежить, насамперед, від неї. Міська влада постійно інформує мешканців міста про ініціативи й сприяє створенню суспільства, дружнього до дітей.

Кожна зі сторін робила свій внесок як у розуміння того, які зміни необхідні для покращення становища дітей, так і у практичне впровадження цих змін.

“Міста, дружні до дитини”, – це унікальна ініціатива. Вона дозволяє переборювати міжвідомчі бар’єри й сприяє комплексному забезпеченню інтересів дітей у місті завдяки координації зусиль всіх відомств, структур і учасників. Завдяки цій ініціативі самі діти й дорослі жителі можуть змінити своє місто на краще.

“Місто, дружнє до дитини”, – це не звання, що видається за досягнуті успіхи. Навпаки, участь міста в ініціативі показує, що влада й жителі міста постійно піклуються про дітей і не хочуть зупинятися на досягнутому. Приєднуючись до ініціативи, міська влада визнає, що благополуччя дітей і дотримання їх інтересів є головним пріоритетом при прийнятті будь-яких рішень.

Таким чином, можна вважати ініціативу “Місто, дружнє до дитини”:

- а) певною Стратегією, що сприяє досягненню найбільш високої якості життя всіх громадян;
- б) процесом постійного розвитку міста, вдосконалення послуг, що надаються дітям, у якому вони беруть участь як повноправні члени громади, інтереси яких є головним пріоритетом влади.

“Концепція Міста, дружнього до дитини, не заснована на якому-небудь уявленні про ідеальне місто або його стандартну модель. Ця концепція представляє собою певну Програму дій, покликану допомогти будь-якому місту стати доброзичливим до дітей у всіх аспектах врядування, екології й послуг”.

Дослідницький центр ЮНІСЕФ Інноценті
“Створення Міст, дружніх до дитини. Програма дій”

Ініціатива “Місто, дружнє до дитини”, у світі

В усьому світі налічується близько 900 міст, які прагнуть стати дружніми до дітей. На сьогоднішній день МДД створені в 11 країнах Африки, в 11 країнах Південної й Північної Америки, в 11 країнах Азії, у 23 європейських країнах і 3 країнах Океанії. Найбільш поширеною ця ініціатива є у Європі, особливо у Франції (134), Італії (111) й Іспанії (49). В Україні існують вже 10 таких міст.

Ця ініціатива не обмежується промислово розвиненими країнами, ані такими, що розвиваються. В ініціативі “Місто, дружнє до дитини”, беруть участь багато країн із середнім рівнем доходів та країни перехідного періоду, такі як Бразилія й Росія, Естонія, Литва, Латвія, Польща, Словенія, Словаччина й Україна.

Ознаки Міста, дружнього до дитини

Різноманітність учасників викликає запитання: що об’єднує такі різні міста, і за якими ознаками місто можна вважати Містом, дружнім до дітей?

По-перше, це чотири ключових принципи Конвенції ООН про права дитини:

- неприпустимість дискримінації за будь-якою ознакою та надання переваг дітям вразливих категорій (стаття 2);
- принцип найкращого забезпечення інтересів дитини (стаття 3);
- право на життя та розвиток (стаття 6);
- повага до точки зору дітей, включаючи право бути почутими на будь-якому адміністративному та правовому рівні (стаття 12).

По-друге, це спільні ознаки або індикатори МДД. Ці індикатори мають свідчити про наявність (або відсутність) у місті політики, спрямованої на реалізацію положень Конвенції ООН про права дитини, актуальних для даного регіону. У них представлені результати (тобто ті зміни), які досягнуті в процесі впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”.

Можливі два підходи у визначенні індикаторів. Перший трактує індикатори як показники ефективності дій або заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей. Наприклад, один з пріоритетних напрямків впровадження ініціативи МДД – створення умов для того, щоб кожна дитина могла виховуватися в родині, бажано, у своїй кровній родині. Показниками ефективності роботи міста можуть виступати такі індикатори:

- кількість сиріт у дитячих установах (ціль – скорочення);
- кількість випадків позбавлення батьківських прав (ціль – скорочення);
- обсяг послуг, що надаються родинам з дітьми (ціль – зростання);
- кількість відмов від дитини в родильних будинках (ціль – скорочення).

Якщо йдеться про створення умов для максимального розвитку кожної дитини, незалежно від стану здоров’я, національності, статі або інших ознак, індикаторами можуть бути, наприклад: кількість дітей з особливими потребами, які навчаються разом зі своїми однолітками в загальноосвітніх школах і дитячих садках (ціль – збільшення); охоплення дітей мігрантів всіма формами освіти і т. ін.

Однак при такому підході ми не завжди можемо справедливо оцінити діяльність власне міста у вирішенні тих чи інших проблем. Пояснимо це.

Здається цілком логічним оцінювати діяльність міста у сфері охорони здоров’я дітей за таким показником, як рівень загальної захворюваності, тобто відношення кількості уперше зареєстрованих випадків захворювань до чисельності дітей відповідного віку. Однак, цей рівень залежить не лише від зусиль медиків або освітян міста в конкретний період часу. На нього впливають і загальна епідеміологічна ситуація в країні та світі, і рівень здоров’я батьків, й економічна ситуація в регіоні (це пов’язане з можливостями повноцінного харчування), і політичні рішення центральних органів влади. З іншого боку, неясно, а який, власне, рівень захворюваності є бажаним або прийнятним. Логічним у такому випадку було б порівнювати показники різних періодів, наприклад, до і після початку роботи над створенням МДД. Якщо є зниження захворюваності – це прогрес, місто достойне звання дружнього до дитини, якщо збільшення – навпаки. Однак, чи можна вважати такий показник універсальним, тобто придатним для оцінки діяльності всіх міст?

Всі міста мають різні стартові умови: доходи міського бюджету, обладнання медичних закладів, фаховий рівень лікарів, природні умови. У місті А вони чудові, і рівень захворюваності тут порівняно з іншими містами низький. У місті Б ситуація катастрофічна – рівень захворюваності дуже високий, а в лікарів з обладнання – тільки клізми та градусники. Обидва міста взялися створювати МДД.

У місті А закупили нове діагностичне обладнання та провели поглиблене медичне обстеження всіх дітей, щоб виявити захворювання на ранній стадії. В результаті показники захворюваності підвищилися. В той же час у місті Б обмежилися профілактикою кишкових інфекцій, і рівень цих захворювань понизився. Виникає питання: невже місто А менш достойне звання дружнього до дитини, ніж місто Б?

Наведений приклад є свідомим перебільшенням, але він ілюструє проблему визначення універсальних індикаторів МДД, придатних для оцінки всіх міст.

Тому ми вважаємо, що використання таких конкретних індикаторів, як кількість дітей, що перебувають на винятково грудному вигодовуванні до 6 місяців, або частка домогосподарств, що вживають йодовану сіль, є прерогативою кожного конкретного міста й інструментом його самооцінки. Тобто вони мають використовуватись не для визначення того, чи є Місто, дружнім до дитини, або ні, а для оцінки ефективності заходів, спрямованих на покращення становища молодших громадян. А для ідентифікації міста, як дружнього до дитини, мають використовуватись інші критерії. У програмному документі Дослідницького центру ЮНІСЕФ Інноценті "Створення Міст, дружніх до дитини. Програма дій" відсутнє таке поняття як індикатори. У ньому йдеться про так звані "будівельні блоки", необхідні для створення Міста, дружнього до дитини. Під ними розуміються структури та дії органів місцевого самоврядування, які необхідні для активного залучення дітей до прийняття рішень, гарантій забезпечення пріоритетності інтересів дитини і рівного доступу до всіх основних послуг. Найбільш важливими компонентами процесу створення Міста, дружнього до дитини, вважаються певні політичні зобов'язання та комплекс погоджених дій на всіх рівнях місцевого врядування – від прийняття рішень до виконання. Вони є підґрунтям, яке має на постійній основі забезпечувати виконання положень Конвенції ООН про права дитини у контексті місцевого самоврядування.

Будівельні блоки:

1. *Залучення дітей до прийняття рішень та повага до їхньої точки зору: сприяння активній участі дітей у рішенні питань, що мають до них відношення*
2. *Дружні до дітей правові норми: наявність законодавства, нормативних положень і процедур, які послідовно сприяють захисту прав всіх дітей*
3. *Міська Стратегія забезпечення прав дитини: розробка детальної й всебічної Стратегії або порядку денного по створенню МДД відповідно до Конвенції ООН про права дитини*
4. *Заклади та координаційні механізми реалізації прав дитини: створення постійно діючих структур в органах влади на місцях з метою пріоритетного розгляду всіх питань в інтересах дітей*
5. *Оцінка впливу врядування на дітей: кожен аспект міського врядування та нормативний документ, який стосується дітей, має оцінюватись з точки зору їх впливу на дітей*
6. *Бюджет для дітей: прозорість і справедливість розподілу місцевих ресурсів має контролюватись громадськістю та дітьми*
7. *Міський щорічний звіт про становище дітей: забезпечення ефективної роботи механізмів моніторингу та збору даних стосовно становища дітей і забезпечення їхніх прав*
8. *Інформування громадськості про права дитини: підвищення обізнаності серед дорослих і дітей стосовно питань, пов'язаних з правами дітей*
9. *Незалежна система представництва інтересів та захисту прав дітей: налагодження партнерських відносин з НУО, а також заснування незалежної установи або визначення посадової особи для контролю за дотриманням прав дитини.*

Як компоненти міської "орієнтованої на дитину" політики, вони гарантують впровадження в практику врядування принципу "дітоцентризму" і формують нові стандарти у всіх сферах життя у місті, забезпечуючи прискорене досягнення певних результатів. Однак самі по собі вони не перетворюють місто на дружнє до дитини. Це робить громада, реалізуючи Стратегію і Програму дій.

СТВОРЕННЯ МІСТА, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Безумовно, кожне місто має свої традиції й пріоритети, свої особливості й проблеми. Кожне місто самостійно визначає, що воно має зробити для реалізації Конвенції ООН про права дитини. У той самий час, практика впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”, в Україні свідчить, що незважаючи на місцеві відмінності, процес створення МДД має спільні закономірності.

Процес починається з ініціативи органу влади (державної або місцевої) або певної ініціативної групи. Виникаючи як абстрактна ідея, ініціатива має перетворитися на конкретні дії, забезпечуючи позитивні зміни у становищі дітей у місті, і проходить декілька етапів.

Етап 1. Формування інституційної бази впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”

Перший етап співвідноситься з такими “будівельними блоками” як “Залучення дітей до прийняття рішень”, “Дружні до дітей правові норми” та “Міська Стратегія забезпечення прав дитини” в трактовці Дослідницького центру ЮНІСЕФ Інноченті.

Формування законодавчої бази є прерогативою центральних органів влади. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини у 1991 році, Українська держава взяла на себе зобов’язання привести національне законодавство у відповідність з її вимогами, тому прийняті пізніше нормативні акти і програми (а це фактично вся нормативна база держави) гармонізувалися з цим документом¹.

Вимоги Конвенції ООН про права дитини знайшли своє місце також у численних нормативно-правових та розпорядчих документах: указах Президента, постановах Кабінету Міністрів, національних програмах тощо, хоча деякі аспекти ще потребують правового регулювання – такі як протидія торгівлі людьми, дитячій проституції та дитячій порнографії, приєднання України до Гаазької Конвенції про захист дітей і співробітництво з питань міжнародного всиновлення 1993 р.

Найбільш вагомим документом для впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”, є Загальнодержавна програма “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року”. У цілому ж законодавство України у сфері соціально-правового захисту дітей надає можливості для забезпечення широкого спектру прав дітей. Таким чином, органи самоврядування мають достатнє законодавче підґрунтя для формування місцевої інституційної бази для впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”.

Структури, необхідні для впровадження ініціативи, та процедури їх створення

Першим кроком формування інституційної бази впровадження ініціативи МДД має стати створення 2 робочих груп. Одна – з числа дітей, друга – з числа дорослих.

До першої групи долучаються діти віком від 12 до 18 років, представники всіх навчальних закладів. Обов’язковою умовою є включення до її складу представників вразливих груп дітей – з багатодітних та неповних сімей, малозабезпечених сімей, сиріт, дітей з особливими потребами тощо.

Дитяча дорадча рада

Дитяча група на першому етапі виконує функцію фокус-групи, з допомогою якої визначаються актуальні в місті проблеми щодо забезпечення прав дитини. У перспективі з найбільш мотивованих, ініціативних, а головне – бажаючих брати участь у процесі створення МДД дітей утворюється Дитяча дорадча рада.

¹ Перелік законів та нормативних актів див. у Додатку 1.

Як правило, ініціаторами створення МДД є дорослі, тому необхідно відповідним чином підготувати дітей до свідомої участі у процесі прийняття рішень. Практика впровадження ініціативи у пілотних містах засвідчила достатню ефективність використання тренінгів для такої підготовки:

- Розвиток молодіжної участі в Україні.
- Основні поняття молодіжної участі.
- Можливості участі дітей у процесі прийняття рішень на різних рівнях соціалізації людини.
- Залучення молоді до процесів прийняття рішень.
- Механізми участі, передбачені державою.

Можливо також розпочати процес формування ДДР з подібного тренінгу, під час проведення якого виявити найбільш активних дітей і запропонувати їм створити раду. Тренінг заохочуватиме дітей до участі у врядуванні, підштовхне їх (не без участі тренера) до самостійного прийняття рішення про створення ДДР. В результаті ДДР не буде сприйматися ними як щось, нав'язане дорослими. Використання інтерактивних форм навчання, на відміну від презентації, дозволяє вже на етапі навчання визначити потенційних лідерів та майбутні ролі учасників ДДР. Це полегшує процес обрання керівних органів Дитячої дорадчої ради.

Загальні збори зі створення Дитячої дорадчої ради доцільно провести протягом 1-3 тижнів після тренінгу, запропонувавши прийти на них тільки бажаючим брати участь у роботі ДДР. Таким чином, буде відібрано найбільш активну частину дітей. Вони вважатимуть себе ініціаторами створення Міста, дружнього до дитини, а за твердження місцевою владою Положення про ДДР стане першою перемогою та визнанням їх ролі.

Дуже важливо, щоб до складу Дитячої дорадчої ради увійшли не тільки лідери шкільного врядування (у такому випадку існує небезпека перетворення її на ще один декоративний орган або на інструмент виховання місцевої еліти), а й представники дітей вразливих категорій, дотримання прав яких потребує спеціальної уваги: сироти, правопорушники, діти з особливими потребами, жертви сімейного насильства тощо.

Дитяча дорадча рада може створюватись як при раді, так і при мері міста. Функції, роль та повноваження Дитячої дорадчої ради регулюються Положенням, яке затверджується радою або міським головою (див. Додаток 1).

Функціонування ДДР може здійснюватись на базі безпосередньо міської ради (це характерно для міст районного підпорядкування) або на базі відділів, служб та установ, підпорядкованих міськвиконкому (відділу молоді, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, установ позашкільної освіти).

Зважаючи на певну виховну роль, яку відіграють ДДР, підтримка тісних взаємозв'язків з установами освіти є більш, ніж доцільною.

Взаємозв'язок Дитячої дорадчої ради та установ освіти

Передумовами співпраці Дитячої дорадчої ради та установ освіти є такі фактори:

- спільність цільової групи. Школи, як правило, делегують до складу Дитячих дорадчих рад дітей-лідерів, які вже входять до складу рад старшокласників при установах позашкільної освіти;
- у школах вже багато років існує шкільне самоврядування;
- можливість отримання додаткових ресурсів від такої співпраці;
- підвищення впливовості дітей-лідерів та Дитячих дорадчих органів (відповідні повноваження регулюються розпорядчими документами міської ради);
- можливість залучення дітей та Дитячих дорадчих органів до різноманітних форм співробітництва міст, членів мережі МДД.

У кожній школі є свій шкільний парламент, а при установах позашкільної освіти працюють Школи лідерів. Вони виконують інші функції, ніж Дитячі дорадчі ради, але мають більше можливостей для проведення навчання дітей та організації заходів.

Таблиця 1. Порівняння завдань, функцій та повноважень Шкіл лідерів та Дитячих дорадчих рад

Школа лідерів	Дитяча дорадча рада
З якою метою створені	
Для розвитку особистості та лідерських якостей дітей	Для врахування точки зору дітей та залучення їх до прийняття рішень
Ким/чим створюється	
Органами освіти (наказ)	Розпорядженням міського голови / рішенням міськради
Завдання	
Розвиток особистості та лідерських здібностей дітей	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечення прав дітей Підтримка громадських ініціатив, спрямованих на поліпшення становища дітей Залучення дітей до участі у місцевому самоврядуванні Вивчення, аналіз і прогнозування різних процесів у дитячому середовищі Підвищення дитячої активності
Діяльність та форми роботи	
Семінари, тренінги та інші види навчальної роботи	<p>Проводить засідання, на яких:</p> <ul style="list-style-type: none"> Вносить пропозиції, спрямовані на поліпшення становища дітей Бере участь в обговоренні й прийнятті рішень, що стосуються дітей Розглядає проекти нормативних документів та рішень, надає свої висновки та забезпечує врахування думки дітей в процесі їх виконання Бере участь у підготовці щорічної Доповіді про становище дітей в місті Систематично інформує громадськість, зокрема через засоби масової інформації, про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання
Проведення заходів згідно з робочими планами	Проведення заходів згідно з робочими планами реалізації міської Стратегії Міста, дружнього до дитини
Які мають права, де вони зафіксовані	
<p>В наказі</p> <ul style="list-style-type: none"> Запрошувати на свої засідання представників шкільної адміністрації Отримувати від неї інформацію Подавати пропозиції щодо поліпшення становища дітей та захисту їх прав 	<p>В "Положенні", виданому міськрадою</p> <ul style="list-style-type: none"> Запрошувати на свої засідання представників органів влади Отримувати від органів виконавчої влади офіційну інформацію Подавати пропозиції щодо поліпшення становища дітей та захисту їх прав Скликати наради, "круглі столи" Залучати до своєї роботи представників органів виконавчої влади
Вплив на прийняття рішень, на кого можуть впливати	
На шкільні адміністрації Ухвали Ради мають рекомендаційний характер	<p>На міську раду та підпорядковані їй відділи та установи</p> <p>Ухвали Ради мають рекомендаційний характер</p> <p>Рекомендації та пропозиції є обов'язковими для розгляду відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування та оприлюднення в засобах масової інформації, які фінансуються з державного або місцевих бюджетів</p>
Організаційні та інші види забезпечення діяльності, створення необхідних умов для роботи	
Забезпечуються органами освіти	Здійснюється виконкомом міськради

Незважаючи на певні відмінності, узгодження планів роботи Шкіл лідерів та Стратегії впровадження МДД в контексті організації роботи ДДР створює чудові перспективи для забезпечення стійкого розвитку Дитячих дорадчих органів в місті.

Фокус-групи

Існує певна небезпека того, що до роботи у Дитячій дорадчій раді будуть долучені лише діти з благополучних сімей, а такі категорії дітей, як сироти, діти, що потерпають від насильства, діти вулиці, правопорушники тощо залишаться за її межами. В такому випадку доцільне створення у місті спеціальних фокус-груп з числа дітей певних соціальних категорій. Це необхідно для врахування точки зору цих дітей при розгляді питань, які їх стосуються.

Координаційні ради

Проблема координації дій різних відомств, які надають послуги та захищають права дітей, традиційно вирішується шляхом створення міжвідомчих органів. На державному рівні діє Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства (колишня Міжвідомча комісія з координації дій щодо виконання Конвенції ООН про права дитини, яка була утворена постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 767). На місцевому рівні таким інструментом міжвідомчої співпраці може бути Координаційна рада з впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини".

На відміну від ДДР Координаційна рада створюється адміністративним чином. До її складу входять:

- а) керівники відділів та служб, які надають послуги дітям (освіти, медицини, соціального захисту у справах дітей, молоді та спорту, культури тощо) або їх заступники;
- б) депутати міської ради;
- в) представники громадських організацій, які надають послуги дітям або представляють їх інтереси;
- г) представники батьківської громадськості (у деяких містах створені так звані трикутники, до складу яких входять адміністрація школи, батьківський комітет та шкільне самоврядування);
- д) представники ЗМІ.

Координаційна рада забезпечує узгодженість дій у вирішенні питань, пов'язаних із життєзабезпеченням та розвитком дітей, залученням їх до участі у політичному, культурному і духовному житті міста, реалізацією Конвенції ООН про права дитини, розробки і проведення правових, організаційних та інших заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей в місті.

Завдання, функції, форми та регламент роботи, повноваження Координаційної ради та її персональний склад фіксуються у Положенні, яке затверджуються міським головою (див. Додаток 1).

Індикатори відповідності створених структур концепції Міста, дружнього до дитини

Створення будь-яких структур та затвердження органом місцевого самоврядування будь-яких документів ще не гарантує, що ці структури та їх функції відповідатимуть концепції Міста, дружнього до дитини. В першу чергу це стосується дитячого дорадчого органу. Дуже часто подібні утворювання організуються дорослими у "декоративних" цілях, для демонстрації участі дітей. Для Міста, дружнього до дитини, важлива не тільки наявність структур, а їх дієвість, тобто певні гарантії з боку міської влади, що участь дітей у прийнятті рішень перетвориться на компонент практики самоврядування в місті. Переосмислення "будівельних блоків" МДД привело нас до необхідності введення таких індикаторів для оцінки результатів формування інституційної бази впровадження МДД:

Таблиця 2. Участь дітей у врядуванні

I. Участь дітей у врядуванні
1. В місті створений дитячий представницький орган (Дитяча дорадча рада). В Положенні про Дитячу дорадчу раду прописана вимога про обов'язковий розгляд нею проектів рішень, які стосуються дітей.
2. Розпорядчими документами (регламент, положення, статут або ін.) забезпечується участь дітей у розгляді проектів рішень, які їх стосуються.
3. Розпорядчими документами гарантовано, що рекомендації та рішення дитячого представницького органу є обов'язковими для розгляду відповідними органами місцевого самоврядування та державної влади.
4. Розпорядчими документами визначено порядок проведення навчання батьків та всіх тих, хто працює з дітьми або для дітей, враховуючи точку зору дітей.

Таблиця 3. Заклади та координаційні механізми забезпечення прав дитини

II. Заклади та координаційні механізми забезпечення прав дитини
1. Створена та діє Координаційна рада з впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини", визначені посадові особи, які відповідають за організацію її роботи.
2. Дитяча дорадча рада створена та діє. Місцевою владою створені умови для її роботи.
3. В Положеннях про Координаційну раду з впровадження Міста, дружнього до дитини, та Дитячу дорадчу раду їм надані необхідні повноваження. Положення затверджені розпорядженням міського голови або рішенням міськради.

Ці індикатори, залишаючи ініціаторам впровадження МДД простір для творчості, мають орієнтувати їх на досягнення чітко визначених результатів.

Етап 2.

Визначення та пріоритизація проблем

Джерела інформації для ситуаційного аналізу

Проблему іноді визначають, як протиріччя між бажаною ситуацією і дійсністю. Таким чином, завданням 2-го етапу створення Міста, дружнього до дитини, є визначення невідповідності ситуації в місті з правами дітей, зазначеними у Конвенції ООН про права дитини.

Процес подолання цих протиріч і буде процесом перетворення міста звичайного на Місто, дружнє до дитини.

Як правило, проблеми лежать на поверхні, і їх досить легко виявити з таких джерел інформації:

- офіційна статистика;
- звіти та доповіді державних та місцевих структур про становище дітей;
- наукові праці;
- публікації у ЗМІ;
- державні та місцеві програми, які містять опис проблем.

Однак для того, щоб зрозуміти наскільки торкаються ці проблеми дітей, які живуть у місті, та локалізувати їх, додатково можна використовувати:

- власні дослідження;
- експертні оцінки фахівців або фокус-груп;
- консультації з дітьми.

Власні дослідження

Власні дослідження є обов'язковим кроком для підготовки ґрунтовної Стратегії прав дитини. В залежності від завдань, які ставить перед собою міська влада, такі дослідження можуть проводитись в різний спосіб.

Щоб з'ясувати, які проблеми на думку громади є першочерговими, доцільно використовувати різноманітні методи дослідження громадської думки, наприклад, **опитування**. Однак, слід зазначити, що в такий спосіб ми зможемо оцінити досить обмежене коло питань, а саме:

- рівень інформованості громади про права дитини;
- оцінку громадськістю рівня а) залучення дітей до участі у житті міста, б) розвитку міського середовища та певних соціальних послуг для дітей;
- сприйняття громадськістю груп дітей, які мають обмежений доступ до послуг;
- джерела впливу на громадську думку тощо.

Слід зауважити, що такого роду дослідження, як правило, не виявляє нових проблем, а лише допомагає визначити ті, які є найважливішими для всієї громади.

Крім того, опитування не дає відповіді щодо причин проблем, воно може лише надати певний поверхневий зріз.

Для отримання більш точної інформації необхідна певна **аналітична робота**, яку здатні виконати лише фахівці. Для цього можна створити тимчасові або постійні робочі групи для аналізу певних проблем, особливо таких, які не стосуються широкого загалу, але мають принципове значення для дітей вразливих категорій. Дуже часто їх проблеми не відчуються широким загалом як власні, тому не вважаються першочерговими (наприклад, обладнання тротуарів пандусами), тому існує небезпека дискримінації таких груп дітей, якщо їх проблемам не буде приділятися достатньо уваги.

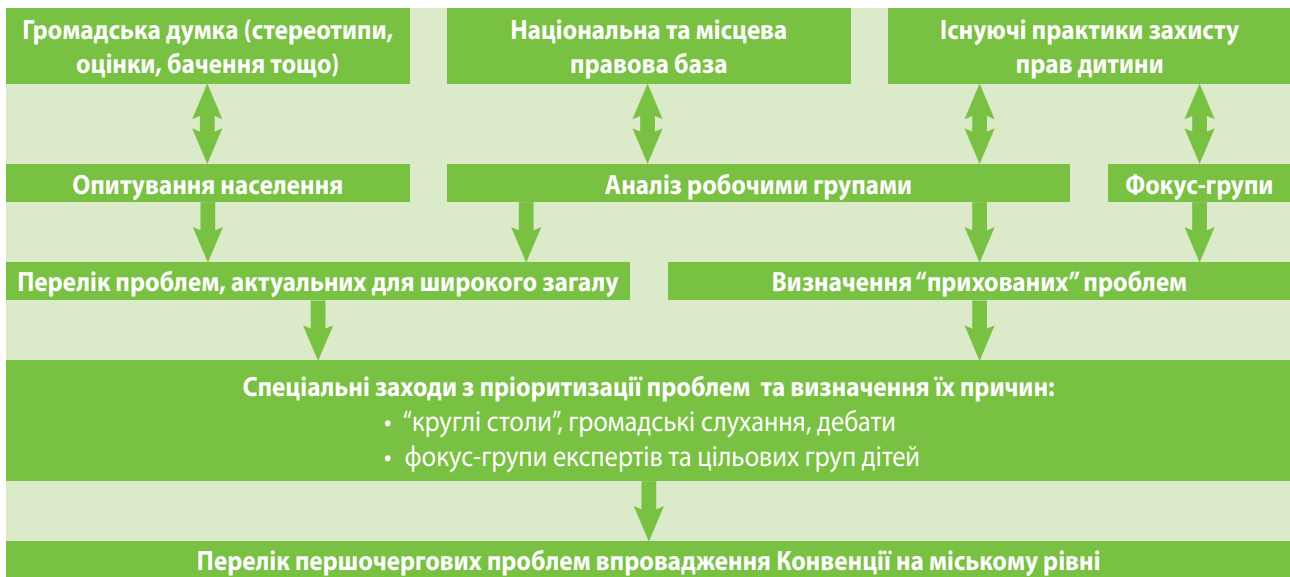
Для аналізу таких прихованих проблем необхідно визначити проблеми в таких сферах як:

- дитяча безпритульність та бездоглядність;
- сімейне насильство;
- наркоманія та алкоголізм;
- профілактика ВІЛ/СНІДу;
- порушення прав дітей у конфлікті із законом;
- дискримінація дітей за ознакою здоров'я, національності, доходу батьків тощо.

Таку аналітичну роботу можуть здійснити як вже діючі у місті структури міжвідомчого характеру (з правової освіти, профілактики ВІЛ/СНІДу і т.п.), так і спеціально створені робочі групи, до складу яких доцільно включити фахівців відповідної галузі, а також представників профільних НУО та батьківських об'єднань. Водночас необхідно створити фокус-групи з числа дітей, тому що у деяких випадках такі фокус-групи є єдиним джерелом достовірної інформації. Наприклад, це стосується оцінки дотримання прав дітей у роботі правоохоронних органів, адже випадки порушень у цій сфері ретельно приховуються.

Систему роботи з визначення проблем можна представити у вигляді схеми:

Схема 1. Визначення проблем

Фінальним результатом цієї роботи має стати перелік найбільш важливих проблем, вирішення яких сприятиме впровадженню Конвенції ООН про права дитини на місцевому рівні. При визначенні таких першочергових проблем обов'язково має братися до уваги точка зору дітей. Як показав наш досвід, висновки експертних та дитячих фокус-груп щодо нагальних проблем на місцевому рівні співпадають в середньому на 70-90%.

Взаємозв'язок різних напрямків та форм ідентифікації проблем представлений на схемі:

Схема 2. Розробка Стратегії МДД

Технології визначення проблем загальновідомі, однак дозволимо собі нагадати деякі особливості аналізу проблем:

План аналізу проблеми

I. Детальний опис проблеми:

1. Суть проблеми

- звідки відомо, що проблема існує?
- у чому полягає проблема?
- кого стосується ця проблема (групи, особи, інституції)?
- що слід зробити, щоб проблема перестала існувати?
- що буде, якщо нічого не робити?

2. Величина і об'єм проблеми

- де (конкретно в якому місці) існує проблема?
- скількох людей стосується?

3. Причина проблеми

- хто і що спричиняє проблему?

II. Що зроблено до цього часу, щоб вирішити проблему

- хто брав участь у вирішенні проблеми?
- яких результатів досягнуто?
- які з'явилися перешкоди?
- що вже вдалося зробити?

III. Можливості і обмеження у вирішенні проблеми

- яку з причин проблеми можемо і хочемо вилучити?
- хто і що може допомогти у вирішенні проблеми?
- хто і що може перешкодити у вирішенні проблеми?

Декілька порад щодо належного формулювання проблеми:

- стисло охарактеризуйте ситуацію, що потребує змін;
- чітко визначте цільову групу;
- дайте кількісну інформацію;
- розгляньте питання організаційних потреб;
- розгляньте, що спричинило проблему, чи тут є кілька причин;
- розгляньте, які є (можуть бути) наслідки проблеми, на яку кількість людей вона вплине;
- визначте можливості своєї організації

Схема 3. Дерево проблем

Результатом цієї роботи, як вже згадувалось, є перелік проблем, найактуальніших для громади в цілому та для окремих, найбільш вразливих соціальних груп. Наступним кроком є визначення найбільш пріоритетних проблем.

Визначення пріоритетних проблем

Визначення найважливіших проблем, на вирішення яких спрямовується Стратегія, може здійснюватись шляхом їх оцінювання за такими критеріями, як:

- визначення важливості проблеми більшістю експертів та учасників фокус-груп;
- ступінь пов'язаності визначеної проблеми з завданнями національних програм та пріоритетів у сфері захисту прав дитини;
- частка громади, кількість дітей, яких стосується ця проблема;
- нагальність для найбільш вразливих груп дітей.

Ця робота здійснюється робочими групами експертів (фахівці відповідних галузей, науковці, представники профільних НУО) та фокус-групами. Опрацьований ними перелік проблем можна протестувати в ході проведення публічних заходів ("круглих столів", слухань тощо).

Результатом цієї роботи є основа для розробки описово-аналітичної частини Стратегії створення Міста, дружнього до дитини, де визначаються базові цілі, завдання та напрямки практичного запровадження вимог Конвенції ООН про права дитини в місті.

Етап 3.

Розробка Стратегії: визначення ключових напрямків роботи, конкретних цілей, заходів та індикаторів, за якими буде оцінюватися досягнення поставлених цілей

Базовим документом впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини", є Стратегія міста. Методологія розробки Стратегії міста та Стратегічного планування взагалі докладно представлена в літературі, однак є певні відмінності та особливості складання Стратегії створення МДД.

Цілі розробки Стратегії міста

Усвідомлюючи нагальність сучасних соціально-економічних проблем, влада міст приходить до розуміння необхідності розроблення Стратегій, орієнтованих на вирішення проблем зайнятості, економічного розвитку і відновлення міст. Хоча терміни "Стратегія міста", "Стратегічний план міста" частіше використовуються для означення довгострокових планів економічного розвитку, втім вони повністю придатні для назви плану розвитку соціального, який може бути або самостійним, або складовою загальної Стратегії міста.

Цілями розробки Стратегії зазвичай є:

- формування загального розуміння змін, що відбуваються в економіці та соціальній сфері, і єдиної позиції стосовно них;
- визначення напрямів розвитку міста;
- з'ясування в ході обговорень та обміну інформацією найімовірніших дій державних, громадських і приватних організацій у сфері соціально-економічної політики;
- створення рамок для спільної роботи мешканців міста, локальних громад за місцем проживання, установ і організацій, спрямованої на розвиток міста;
- сприяння суб'єктам соціальної та економічної політики в прийнятті ними конкретних рішень, що дозволяють підвищити цілеспрямованість та координованість дій.

Потреба в кращій координації й спрямованості дій різноманітних суб'єктів, що працюють в місті для дітей або мають відношення до сфери політики для дітей, є головним мотивом формулювання узагальненої Стратегії. З одного боку, Стратегія повинна допомогти громаді отримати уявлення про діяльність влади у сфері соціальної політики, пріоритетні напрями, що підтримуватимуться і стимулюватимуться. З іншого боку, і цей мотив превалює, Стратегія має націлити роботу все більшої кількості агентів, зайнятих реалізацією соціальної політики. Тобто Стратегія розглядається як засіб координації зусиль і досягнення порозуміння заради інтересів дітей.

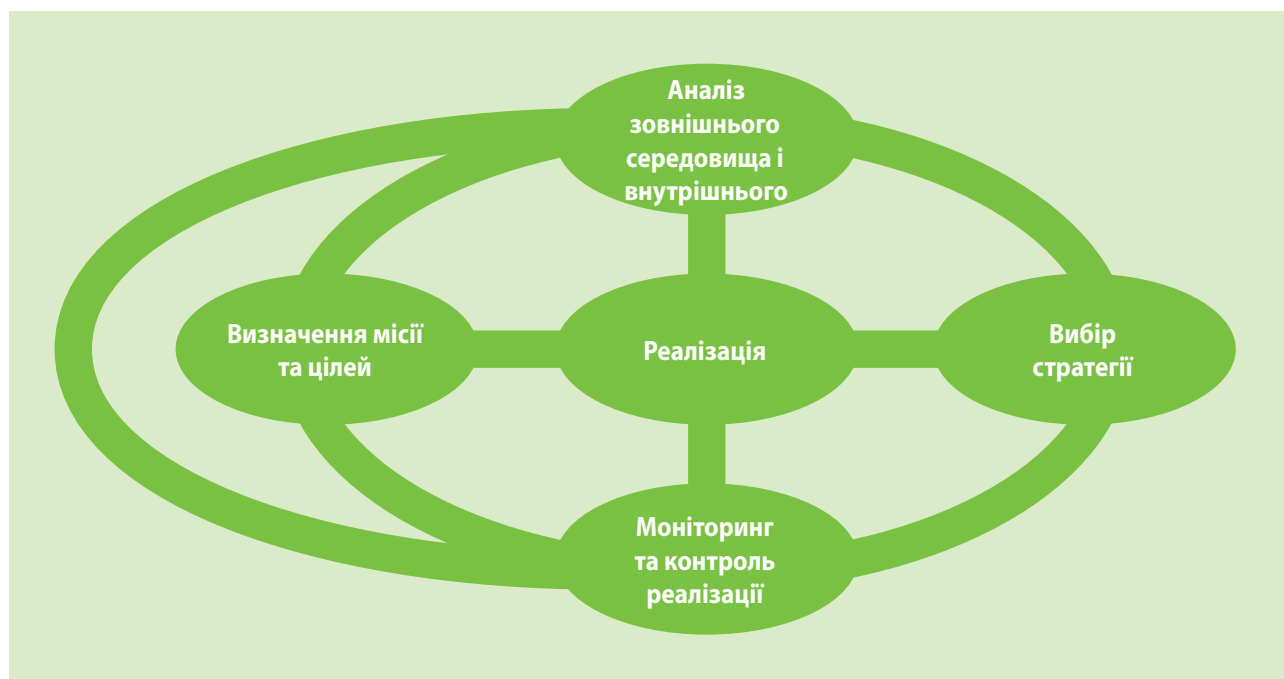
Процес Стратегічного планування

Розробка Стратегії розвитку територіальної громади передбачає:

- проведення комплексного аналізу свого внутрішнього стану із визначенням відмінностей і особливостей, які можуть стати головними чинниками зростання (відповідь на питання: *що ми собою представляємо?*);
- вивчення зовнішнього середовища з оцінкою загроз та визначенням потенційно перспективних напрямків для розвитку міста (*де ми перебуваємо?*);
- формування бачення системного використання внутрішнього потенціалу міста в реальних умовах міжнародної та регіональної конкуренції (*яке місце в контексті розвитку інших соціальних систем собі визначаємо?*);
- обґрунтування Стратегічних цілей і сценаріїв розвитку міста (*куди будемо рухатись, і як це робитимемо?*);
- визначення організаційних форм та інструментів втілення того, що намітили (*як мобілізуємо ресурси?*);
- здійснення моніторингу за втіленням і корегування відповідно до внутрішніх та зовнішніх змін (*слідкування за процесом розвитку й реакція на зміни*).

Зв'язок компонентів Стратегічного планування відображено на малюнку.

Малюнок 1. Взаємозв'язок компонентів Стратегічного планування

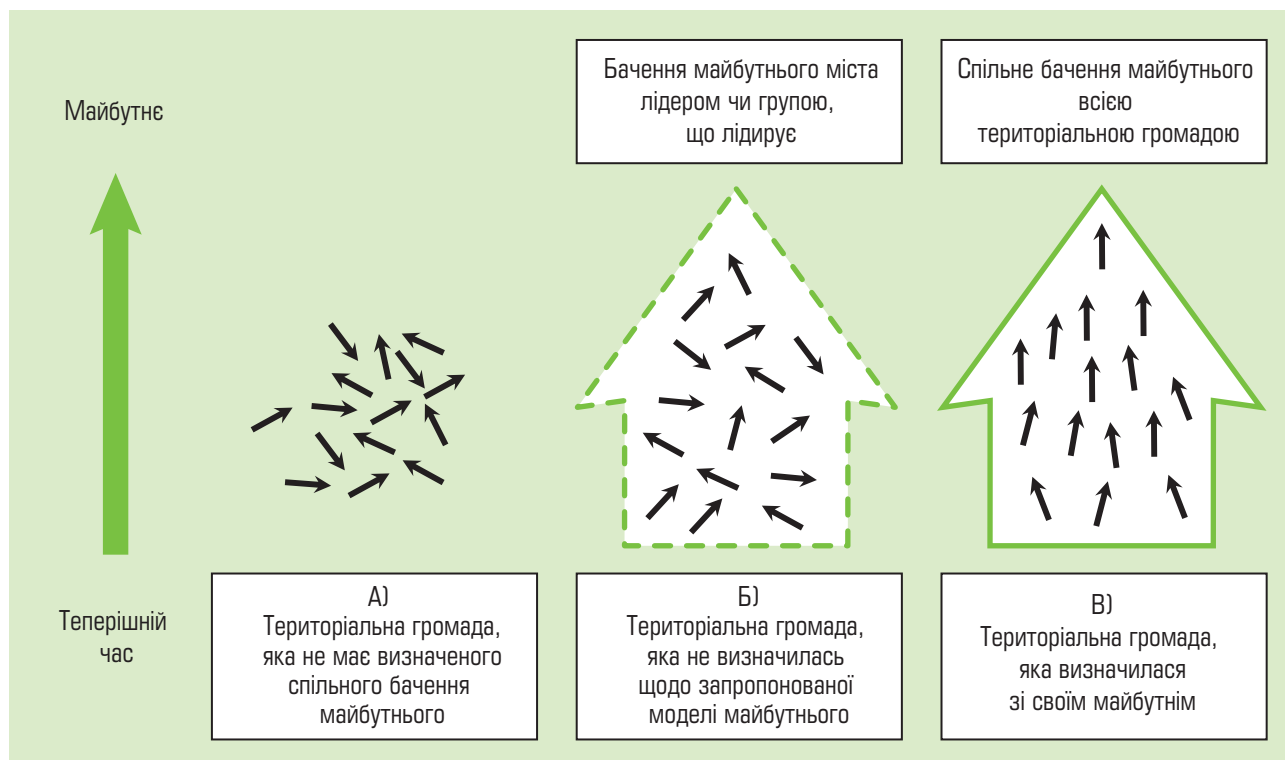

Що таке Стратегічний план?

Стратегічний план розвитку територіальної громади є системним документом, який описує модель (виходячи з реальних зовнішніх умов та внутрішнього потенціалу) майбутнього громади; визначає орієнтири та критерії для прийняття рішень всім суб'єктам процесів саморозвитку міста (інвесторам, місцевому бізнесу, владі й населенню міста) відповідно до наміченої перспективи; фіксує дії, які забезпечать досягнення узгоджених громадою цілей, зобов'язання та домовленості сторін щодо участі у процесі зміни соціокультурного і просторового середовища.

Філософія дії Стратегічного плану графічно відображена малюнком, ідея якого належить М. Пітерсону.

Малюнок 2. Зміст процесу Стратегічного планування

Сектори впливу Стратегічного плану відображені на наступному малюнку (ідея М. Пітерсона).

Стратегічний план розробляється за участю всієї територіальної громади. В основу його розроблення та впровадження покладено ідеї соціального партнерства й суспільної кооперації. Стратегічний план не скасовує і не замінює інші види планів, він визначає розвиток лише в найважливіших, пріоритетних для міста сферах.

Малюнок 3. Сектори впливу Стратегічного плану розвитку міста

Стратегічний план не містить детальних вказівок (завдань) кому, що, скільки і для кого робити і, крім того, не є вичерпним, тобто не містить розділів за всіма сферами економіки та соціального життя. Він є планом дій з досягнення ретельно дібраних і схвалених міською громадою цілей. Кожен проект або програма, що потрапили в план, містять індикатори, які дозволяють вести моніторинг і оцінювати успішність їх реалізації й ефект (вплив на рівень і якість життя в місті).

Стратегічний план не є, як іноді думають, документом обов'язково довгострокового планування. Слово "Стратегічний" у даному випадку означає не довгостроковість, а важливість, підкреслюючи той факт, що план не є всеохоплюючим документом, а стосується тільки Стратегічно важливих проблем, для вирішення яких пропонуються найнеобхідніші дії.

Стратегічний план не є законом. Це договір, у якому різні гілки влади, установи та служби, громада міста, громадські організації та ін., беруть на себе зобов'язання зі спільного просування прийнятих або найважливіших Стратегічних проектів та інших заходів.

Таким чином, **Стратегічний план** – це:

- договір суспільної згоди;
- інструмент організованого, прозорого діалогу влади, бізнесу й міської громади.

Часові рамки Стратегічного плану

Стратегічний план містить у собі елементи довгострокового прогнозу, середньострокового плану і плану першочергових дій у рамках обраної Стратегії розвитку. При визначенні цілей і доборі заходів розглядаються довгострокові тенденції й наслідки з глибиною прогнозу 10–15 років. Термін реалізації різних заходів Стратегічного плану варіюється від 1 року до 10 років.

Статус Стратегічного плану та Стратегії міста, дружнього до дитини

Стратегічний план – це спільна угода учасників процесів міського розвитку щодо розробки і реалізації проекту свого майбутнього.

У цьому сенсі термін Стратегія може розглядатися, як синонім Стратегічного плану міста. Однак, у нашому випадку Стратегія Міста, дружнього до дитини, може вважатися лише складовою (але дуже важливою) частиною Стратегічного плану міста, яка вказує цілі соціального розвитку та шляхи їх досягнення. На відміну від Стратегічного плану міста Стратегія розвитку МДД спрямована головним чином на створення умов для реалізації усіх прав усіх дітей в даній конкретній місцевості, тому такі важливі аспекти як економічний розвиток, залучення інвестицій, містобудівна політика, комунальна інфраструктура, та ін. беруться до уваги настільки, наскільки вони впливають на процес розбудови міста, дружнього до дитини.

У зв'язку з цим структура та процедура розробки Стратегії МДД відрізняються від структури та процесу складання Стратегічного плану міста.

Структура Стратегії МДД

Структура Стратегії МДД складається з таких частин:

1. Вступ із коротким обґрунтуванням причини написання документа.
2. Описово-аналітична частина. Детально викладений (з демографічними, економічними, соціальними характеристиками) документ, який аналізує й оцінює фактичний стан територіальної громади.
3. Бачення майбутнього. Детально відпрацьоване, узгоджене з громадою, лаконічне і яскраве формулювання бачення майбутнього територіальної громади. Визначення цілей, завдань та принципів реалізації Стратегії.
4. Перелік основних напрямів Стратегії. Перелік цілей та завдань кожного з напрямків, методів досягнення поставлених цілей та індикаторів, за якими буде оцінюватись ефективність роботи з виконання Стратегії.
5. Механізми реалізації Стратегії.
6. Принципи та інструменти моніторингу та звітності при впровадженні Стратегії.

Процес підготовки Стратегії як документа складається з таких етапів:

1. Оцінка фактичного становища дітей у місті, яка здійснюється на основі:
  - звітів міських відділів та установ, які працюють з дітьми та для дітей;

- аналізу статистичних даних, публікацій та інших документів з цього питання, який проведено робочою групою або Координаційною радою;
  - визначення актуальних проблем фокус-групами;
  - результатів дослідження громадської думки щодо актуальних проблем.
2. Формулювання бачення майбутнього робочою групою. Визначення цілей, завдань та принципів реалізації Стратегії.
  3. Розробка основних напрямків Стратегії робочою групою, міськими відділами та установами, які працюють з дітьми та/або для дітей. Визначення цілей та завдань кожного з напрямків, методів досягнення поставлених цілей та індикаторів, за якими буде оцінюватись ефективність роботи.
  4. Оцінка дитячими фокус-групами (Дитячою дорадчою радою та дітьми вразливих категорій) запропонованих пріоритетів, цілей, завдань та методів.
  5. Корегування пріоритетів, цілей та завдань відповідно до результатів консультацій з дітьми. Підготовка проекту Стратегії для оприлюднення.
  6. Проведення публічних заходів для обговорення Стратегії широким загалом.
  7. Експертна оцінка Стратегії на її відповідність Конвенції ООН про права дитини.
  8. Редагування остаточного варіанту Стратегії для представлення в раді.

Малюнок 4. Цілі, завдання на напрямки Стратегії

Слід зазначити, що через певні причини процес підготовки Стратегії МДД є досить складним, і не завжди громада має достатньо ресурсів (в першу чергу – людських) для розробки, так би мовити, “ідеального” документу. Будь-який текст Стратегії не буде остаточним і буде вимагати постійного корегування. Так, перший варіант типової Стратегії, який описував рамки впровадження ініціативи МДД у пілотних містах Сумської області, в процесі реалізації був доопрацьований.

Розміщений у додатку варіант типової Стратегії став результатом адаптації першого варіанту до специфіки роботи різних відомств. У ньому зафіксовані положення, необхідні для впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”, на основі яких кожне місто може створити власну Стратегію, застосовуючи творчий підхід та розуміння своїх потреб та можливостей.

Для оцінки процесу розробки Стратегії рекомендуємо використовувати такі індикатори:

III. Стратегія створення Міста, дружнього до дитини

- Міська Стратегія (програма, план дій) ухвалена міською радою
- Для розробки міської Стратегії (програми, плану дій) були проведені широкі консультації з дітьми, молоддю, НУО та всіма, хто працює з дітьми та/або для дітей
- Зроблено експертну оцінку Стратегії на її відповідність Конвенції ООН про права дитини, місцевим та національним програмам
- В Стратегії передбачені спеціальні заходи для того, щоб діяльність охоплювала дітей, які не беруть участь у суспільному житті
- Громадськість залучена до виконання Стратегії
- Нормативно-розпорядчими документами міської ради затверджено механізм контролю за станом виконання Стратегії

Крім того, Стратегія має передбачати напрямки роботи, які забезпечують досягнення результатів, означених нижче. Вони є індикаторами для оцінки системи врядування, їх наявність – передумовою створення МДД.

IX. Інформування громадськості про права дитини

- В місті проведено навчання та консультування з прав дитини місцевих лідерів, політиків, посадових осіб
- В місті діє система проведення спеціалістами судів, органів юстиції та правопорядку заходів з пропаганди та роз'яснення прав дитини
- Проведено незалежну оцінку стану знань щодо прав дитини серед дорослих та дітей

X. Незалежна система представництва та захисту прав дітей

- В місті створена Координаційна рада або громадська рада, до складу якої включені представники НУО, що спеціалізуються на представництві інтересів дітей
- В місті проводиться конкурс молодіжних проєктів в інтересах дітей та молоді, або існує система підтримки НУО, які працюють в інтересах дітей
- В місті рішенням місцевої влади заснований правовий консультаційний центр для дітей та батьків визначені посадові особи, які контролюють дотримання прав дитини

Етап 4.

Розробка Програми дій з реалізації Стратегії

Навіть ідеальна Стратегія залишиться порожньою декларацією, якщо вона не підкріплена Програмою дій з її реалізації. Тільки затверджена органом місцевого самоврядування цільова програма надасть можливість фінансувати передбачені нею заходи.

Як зазначалося у попередньому розділі, основним виконавцем робіт з розробки окремих напрямків Стратегії є робочі групи, до складу яких входять представники міських відділів та установ, які працюють з дітьми та/або для дітей, а також профільних НУО. Значною мірою саме вони розробляють цілі та завдання кожного з напрямків, індикатори, за якими буде оцінюватись ефективність роботи, та методи досягнення поставлених цілей. Громадськість та діти більшою мірою доносять до професіоналів своє бачення. Завдяки цьому кінцевий результат відповідає очікуванням громади, наближається до її потреб.

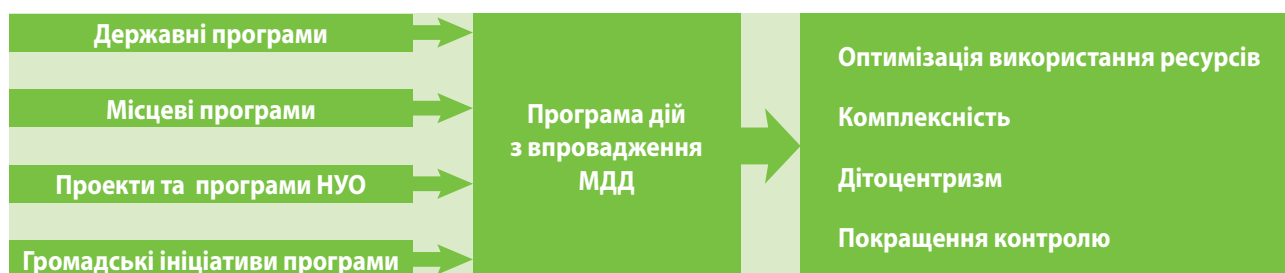
Розробка Програми дій також здійснюється професіоналами. Виходячи з завдань та переліку заходів по кожному з напрямків (а вони часто співпадають з місіями відповідних міських відділів, служб та установ), профільні підрозділи мають надати конкретні пропозиції щодо конкретного змісту, термінів, виконавців цих заходів та необхідних ресурсів.

Порядок такого планування загальновідомий, тому далі ми зупинимось лише на деяких аспектах процесу складання Програми дій.

Джерела для розробки Програми дій

Як і при розробці Стратегії робочі групи мають узгодити Програму дій з уже існуючими державними та місцевими програмами. Не виключено, що намічені Стратегією заходи вже передбачені діючими нормативними та розпорядчими документами. Так, наприклад, розвиток мережі Клінік, дружніх до молоді, вже регулюється наказом МОЗ та відповідними наказами обласних управлінь. При цьому слід взяти до уваги те, що необхідний ретельний аналіз всіх місцевих програм, адже в них, незважаючи на те, що вони на перший погляд не мають відношення до дитячої політики, можуть бути передбачені заходи, важливі для реалізації Стратегії. Так, у кожному місті є програма відновлення освітлення вулиць. Статистика свідчить про зниження рівня злочинності в освітлених містах принаймні на 25%. Таким чином, ця програма відповідає важливому завданню Стратегії – зменшенню кількості злочинів проти дітей на вулицях міста.

Стратегія створення МДД має комплексний характер. Відповідно й Програма дій має поєднати у собі всю ту діяльність в місті, яка відповідає завданням Стратегії. Це дозволить створити механізм подвійного контролю за виконанням завдань, які співпадають, залучити додаткові ресурси, не передбачені відомчою програмою, або оптимізувати використання місцевих ресурсів.

Ресурси для реалізації Програми

Найболючішим питанням в реалізації будь-якої програми місцевого розвитку є обмеженість ресурсів, і в першу чергу – фінансів. Якщо визначення необхідних заходів, термінів та виконавців не викликає проблем, то фінансування – проблема завжди. Тому дуже важливим є ретельний аналіз всіх ресурсів розвитку, наявних у громаді.

Аналіз може складатися з таких частин:

- ретроспективний аналіз;
- комплексна оцінка наявного ресурсного потенціалу;
- визначення запасів ресурсів;
- визначення альтернативних ресурсів (ресурсів-замінників);
- визначення необхідності залучення зовнішніх ресурсів;
- порівняння взаємозамінних ресурсів;
- перспективний аналіз наявності ресурсів.

У результаті реалізації вищенаведених кроків створюється база Стратегічних ресурсів, необхідних територіальній громаді для виконання Програми дій:

Стратегічні ресурси розвитку міста

- Матеріальні:
  - Земельні ресурси.
  - Об'єкти нерухомості.
  - Інфраструктура/природні ресурси.
  - Географічне розташування.
- Трудові:
  - Кваліфікований персонал.
  - Доступна робоча сила.
  - Рівень освіти та професійної підготовки.
- Фінансові:
  - Бюджет міста.
  - Акціонерний/власний капітал.
  - Борги/залучені кошти.
  - Фінансова інфраструктура.
  - Субсидії і залучені кошти.
- Нематеріальні:
  - Інтелектуальна власність.
  - Організаційна структура.
  - Менеджери.
  - Науково-дослідні роботи.
  - Юридичні послуги.
  - Маркетинг послуг.

Що дає аналіз ресурсів? В першу чергу, можливість оптимізації витрат на здійснення програмних заходів, бачення того, як зробити справу не витрачаючи обмежені фінанси міста.

Приклад з практики впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини"

Однією з проблем розбудови "дитячої" інфраструктури міста є невелика кількість місць для сімейного відпочинку з розвагами для дітей. У маленькому містечку Білопілья створення дитячого парку було визначено серед першочергових завдань Стратегії. В центрі міста вже був невеличкий парк. Атракціони у ньому були здані на металобрухт ще у 90-ті роки, а територія занедбана. Проблема була вирішена за рахунок місцевого бізнесу. Міська рада надала підприємцю частину парку в оренду для організації атракціонів та інших розваг для дітей. Бізнесмен за власний кошт облаштував територію, закупив обладнання, організував обслуговування дітей та їх батьків. Поруч, іншому підприємцю було надано дозвіл на організацію літнього дитячого кафе.

Природно, що залучення ресурсів для розроблення і здійснення Стратегічних планів – це найважливіше питання реалізації цих планів, тому, можливо, в цьому Вам допоможе використання **7 принципів залучення ресурсів**.²

Принцип №1. Підхід до пошуку ресурсів має завжди полягати в тому, щоб залучити організації, інституції та фірми до розроблення Стратегічного плану й отримати від них згоду взятися за здійснення одного чи ряду проектів, передбачених цим планом.

² Бойко-Бойчук О. Міста України: Стратегічне планування розвитку // Інноваційні механізми місцевого та регіонального розвитку. Науковий редактор: М. Пухтинський. – К.: Атіка. - Н, 2003.

Принцип №2. Розгляньте усі можливі джерела фінансування. Наприклад:

- ресурси, наявні в муніципальних організаціях, а також тих, що беруть участь у розробленні Стратегічного плану;
- кошти, які організації могли б виділити в наступному бюджетному році;
- позики, які надаються для здійснення програм;
- субсидії;
- гонорари;
- добровільні пожертвування;
- збір грошей під час проведення різноманітних публічних заходів і акцій.

При цьому завжди можна знайти місцеву організацію, фірму чи заклад, в яких охоче призначили б людей для надання підтримки і сприяння Вашому проекту.

Принцип №3. Переважна більшість проектів і починань, передбачених Стратегічними планами, може здійснюватись використовуючи вже наявні у громаді фінансові й організаційні ресурси.

Принцип №4. Найменш ефективний спосіб досягнення цілей – це випрошування грошей у кожного, а потім придбання усього необхідного.

Принцип №5. Найефективніший спосіб досягнення цілей полягає у визначенні спочатку реальних потреб, а потім пошуку серед громади чи організацій необхідних ресурсів. Наприклад, для малого міста ресурсом може бути доступ до копіювального апарата, офісного приладдя, офісного приміщення або допомога при розсилці листів – усе це можна отримати від фірм та організацій, які допомагають Вам у Стратегічному плануванні.

Принцип №6. Найважливіший аргумент, який наводять люди, що погодились допомогти, формулюється так: "Тому, що їх попросили".

Принцип №7. Не розповідайте людям, як багато у вас проблем і потреб, опишіть привабливу концепцію, бачення і план дій, які стануть значною інвестицією у майбутнє Вашої громади.

Базова ідея щодо залучення ресурсів, закладена у наведених семи принципах, полягає в тому, що головним є створення кола однодумців, які підтримують запропонований план спільних дій щодо розвитку, пов'язують із цим розвитком своє майбутнє, бачать у ньому своє місце і свої інтереси.

Зрозуміло, що фокусом концентрації ресурсів розвитку є бюджет розвитку міста (як компонент загального бюджету міста).

Соціальні та управлінські ресурси території

В умовах обмеженості фінансових ресурсів зростає важливість найбільш доступного з капіталів – людського.

Як правило, цей ресурс – інтелектуальний потенціал мешканців та їхня кваліфікація.

"Носії ресурсу", тобто носії й організатори самостійних проектних ідей щодо розвитку міста:

- керівники муніципальних організацій або тих, що перебувають у муніципальному підпорядкуванні;
- місцеві підприємці;
- "культурні лідери" і "муніципальний актив";
- вищі керівники муніципальної адміністрації (особливо – відставні!).

Виявлення і використання соціальних та управлінських ресурсів міста можливе через комунікативні заходи:

- консультативний комітет;
- дельфійський процес;
- "мозковий штурм";
- діалоги;
- брифінги;
- дискусійні матеріали;
- дні відкритих дверей;
- парламентські комісії;
- телевізійні дискусії;
- телепрограми;
- громадські (публічні) слухання;
- особисте відвідання;

- звернення до громадськості;
- електронні конференції;
- дискусії;
- цільові групи;
- обговорення за кавою;
- неформальне спілкування;
- Інтернет;
- інтерв'ю;
- місцеві законодавчі ініціативи;
- зустрічі з громадськістю;
- гуртки;
- відкриті семінари;
- огляди;
- круглі столи;
- робочі групи;
- гарячі телефонні лінії;
- робочі семінари;
- письмові звіти керівництва міста перед мешканцями

Теми можуть бути різноманітні: від обговорення статуту міста та планів його Стратегічного розвитку до конкретних питань життєдіяльності мікрорайонів.

Інформація про ресурси території виникає у процесі спільного створення, обговорення і реалізації програм розвитку, а не в геоінформаційних системах, генеральних або Стратегічних планах розвитку.

Важливим соціальним ресурсом є наявність розвинених громадських організацій, які не тільки мають певний людський та інтелектуальний потенціал, але й мають можливість додатково залучати кошти на виконання окремих проектів в рамках Стратегії.

Інший важливий ресурс – міжнародні зв'язки – може бути не тільки джерелом передового досвіду.

Приклад з практики впровадження ініціативи “Місто, дружнє до дитини”

Місто Ромни має партнерські відносини з голландським містом Ваардінген. Голландські волонтери у себе в місті провели акцію збору коштів для роменського центру реабілітації дітей з особливими потребами, в результаті якої було зібрано близько 15 тис. євро. На ці кошти містом придбано реабілітаційне обладнання для центру.

Підхід до планування може здійснюватися як за звичною технологією складання плану заходів, так і з використанням більш складних методів. У деяких випадках доцільно розглядати Програму дій як комплекс міні-проектів, кожен з яких має власний набір заходів, ресурсів та виконавців. Методика складання проектів широко представлена в літературі³.

Участь громадськості та дітей у розробці Програми дій з впровадження Стратегії обмежується спеціальними заходами з обговорення проекту, опрацьованого фахівцями.

Для цього можуть використовуватися такі методи, як презентації та обговорення проекту у навчальних, виховних, медичних установах, “круглі столи”, фокус-групи, розміщення проекту в Інтернет та збір коментарів, інші заходи. Пропозиції, отримані в ході обговорення, мають бути розглянуті робочою групою або Координаційною радою і у разі їх доцільності – включені до тексту проекту програми.

Таким чином, процес розробки Програми дій з реалізації Стратегії може бути представлений у вигляді такої послідовності кроків:

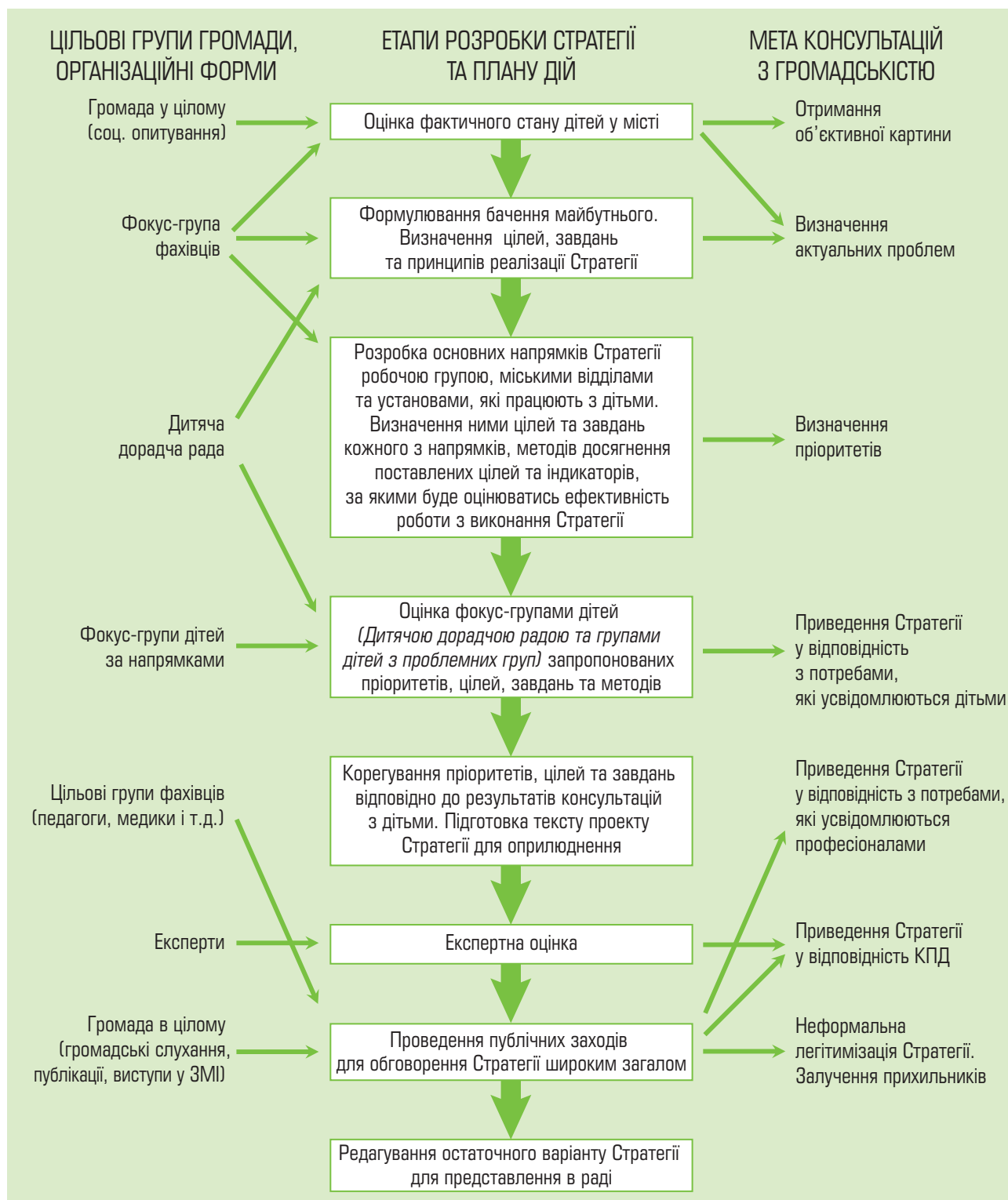
1. Аналіз вже діючих державних та місцевих програм (у тому числі проектів НУО).
2. Розробка проекту Програми дій робочою групою, міськими відділами та установами, які працюють з дітьми та/або для дітей.
3. Оцінка проекту фокус-групами дітей (Дитячою дорадчою радою та групами дітей з вразливих груп) та громадськістю.
4. Корегування проекту Програми дій відповідно до результатів консультацій з дітьми та громадськістю. Підготовка остаточного варіанту плану дій для представлення в раді.

³ Див. Список літератури.

Етап 5. Організація широкого обговорення розробленої Стратегії та Плану дій. Затвердження цих документів органом місцевого самоврядування, включення відповідних витрат у бюджет міста.

Процес участі громадськості та дітей у розробці Стратегії та Плану дій описаний у попередніх розділах. Його можна представити у вигляді схем:

Схема 4. Участь громади у розробці Стратегії та Плану дій

Щодо участі громадськості та дітей у розробці Програми дій з впровадження Стратегії, то вона забезпечується, як зазначалося вище, спеціальними заходами з обговорення проекту, опрацьованого фахівцями ("круглі столи", фокус-групи, розміщення проекту в Інтернеті та збір коментарів, інші заходи).

Форми залучення громадськості до обговорення Стратегії та Програми дій можуть бути різноманітними в залежності від ресурсів, які міська рада здатна виділити на їх актуалізацію у свідомості городян. Найбільш економічними та ефективними (з точки зору отримання оцінки) є фокус-групи фахівців та представників певних цільових груп, "круглі столи".

Не менш ефективними, але більш затратними є презентації та обговорення в міських установах та організаціях (у тому числі НУО), які працюють з дітьми та/або для дітей. В ході такої роботи можна отримати багато корисних нових ідей для покращення проектів Стратегії та Програми. З іншого боку, є небезпека "перетягування ковдри на себе", що може внести певну плутанину у процес вдосконалення проектів.

Такі форми громадського обговорення як прямі ефіри, дискусія в друкованих або електронних ЗМІ, громадські слухання ефективні з точки зору популяризації ініціативи "Місто, дружнє до дитини", залучення прихильників (що дійсно важливо для формування кола волонтерів та донорів Програми), але навряд сприятимуть вдосконаленню документів. Як свідчить наш досвід, під час таких заходів учасники більше прагнуть показати себе, ніж аналізувати документи.

Публічна дискусія навколо міської Стратегії та Програми дій є не тільки передумовою врахування точки зору дітей та громадськості, а також кращим способом мобілізації громади на їх виконання.

Етап 6.

Мобілізація громади на виконання Стратегії та Програми дій

У попередніх розділах вже висвітлювалися деякі аспекти залучення громади до участі у створенні Стратегії. Фактично – це перший (а можливо, найбільш важливий) етап її мобілізації.

Мобілізація громади:

- сприяє полегшенню доступу до Стратегічних ресурсів міста та більш ефективному їх використанню;
- допомагає децентралізації процесу виконання Програми дій;
- зменшує навантаження на апарат і служби міст;
- сприяє популяризації прав дитини серед населення міста.

При плануванні дій з мобілізації громади важливо знайти відповіді на такі запитання:

- кого (які цільові групи) мобілізувати в першу чергу?
- яким чином це зробити, як їх мотивувати?

Першим кроком може стати складання своєрідної мапи інтересів, яка фіксує всі групи зацікавлених осіб та структур, потенційно зацікавлених в участі й реалізації Стратегії.

Групи та структури	Вигоди для Стратегії	Вигоди для груп
Підприємства та підприємці:		
Сфери розваг та дозвілля	Створення дитячих/сімейних розважальних майданчиків та центрів, надання послуг	Розвиток бізнесу: можливість оренди додаткових площ, залучення нових клієнтів, збільшення обсягів продаж тощо
Громадське харчування	Створення дитячих/сімейних кафе. Організація харчування у навчальних закладах	
Туризм	Змістовне дозвілля та розвиток дітей	
Проектування та будівництво	Розвиток міської інфраструктури для дітей	
Реклама та поліграфія	Соціальна реклама, видання інформаційної та ін. продукції	
Адвокати та їх асоціації	Створення незалежної системи захисту прав	
Міські структури:		
Домові та квартальні комітети, кондомініуми (ОВББ)	Благоустрій дворів, облаштування будинків охоронними системами, підтримка правопорядку за місцем проживання	Реалізація власної місії, розвиток організації, підвищення її статусу
Громадські організації, які працюють в інтересах дітей	Виконання заходів, залучення додаткових ресурсів	
Правозахисні НУО	Створення незалежної системи захисту прав дітей, інформування населення, моніторинг прав дітей тощо	
Жіночі та молодіжні організації	Виконання заходів, залучення додаткових ресурсів	
Батьківські комітети		
Трикутники системи освіти		
Наукові та освітні організації	Впровадження інноваційних проектів	
Волонтери / пенсіонери:		
Педагоги	Розвиток клубів за місцем проживання, створення центрів сімейного консультування тощо	Відчуття власної значимості, самореалізація
Працівники правоохоронної сфери	Створення незалежної системи захисту прав дітей, інформування населення, моніторинг прав дітей тощо	
Керівники підприємств та установ	Децентралізація управління окремими проектами, створення системи моніторингу та оцінки виконання Стратегії	
Студенти вузів (в першу чергу педагоги та медики)	Участь волонтерів у реалізації заходів, децентралізація виконання Стратегії, залучення додаткових ресурсів	Набуття професійних навичок, самореалізація

Цей перелік можна було б подовжувати далі. Складання такої мапи з означенням конкретних адрес та навіть прізвищ дозволяє визначити, до кого доцільно звернутися, кому адресувати заклик взяти участь у реалізації Стратегії, як його мотивувати.

У цьому контексті особливого значення набуває спілкування з громадськістю. З метою поширення інформації та залучення прихильників ініціативи "Місто, дружнє до дитини", можна використовувати три комунікаційних канали:

1. Інформування через засоби масової інформації:

- укладення та поширення прес-релізу;
- прес-конференції і брифінги;
- прес-тури;

- участь представників робочої групи або органів влади в різноманітних теле- й радіопрограмах, передачах тощо;
- створення тематичних теле- та радіопрограм, власних рубрик у газетах;
- інформаційне спонсорування рубрик (надання авторам рубрик своєї ексклюзивної інформації):
- "прямі ефіри";
- інтерв'ю;
- написання та розміщення спеціалізованих публікацій
- створення власного порталу в Інтернеті та розміщення інформаційних матеріалів в різноманітних форумах, базах даних, довідниках, каталогах.

2. Організація власних спеціальних інформаційних заходів та спеціальних подій:

- зустрічі з громадськістю;
- виставки, презентації, конкурси, фестивалі;
- церемоніальні події (нагородження, пам'ятні вечори, урочистості з нагоди вшанування певної особи тощо);
- різноманітні "аукціони", ярмарки соціальних послуг;
- оприлюднення результатів "публічних рейтингів" (осіб чи інституцій);
- засідання "круглих столів";
- різноманітні розважальні заходи;
- спортивно-масові чи культурно-пізнавальні заходи (походи, марафони, рейди, екскурсії, конкурси тощо);
- теле- та радіо-марафони;
- церемонії відкриття нових об'єктів тощо.

3. Загальне інформування всіх своїх цільових аудиторій:

- виготовлення та поширення власних інформаційних матеріалів (буклетів, звітів, бюлетенів тощо);
- електронні та поштові розсилання згідно з попередньо укладеними списками (т. зв. "директ-мейл");
- виготовлення та розповсюдження рекламно-інформаційних атрибутів (наприклад, ручок з логотипами, календарів, календариків, плакатів, наклейок, інших "дрібничок", що мають на меті "нагадувати про присутність");
- "позначення присутності": обов'язкове відвідування заходів, що їх здійснюють інші організації (інституції), виступи, привітання тощо.

Етап 7.

Реалізація Стратегії та Плану дій, моніторинг результативності

Реалізація Стратегій, як було відзначено вище, відбувається через механізм цільової програми – Плану дій, на виконання яких мають виділятися відповідні кошти з місцевого бюджету. Кожного року робочою групою (відповідними відділами та установами під керівництвом координаційної ради) готуються пропозиції – плани заходів, які затверджуються міською радою і на виконання яких, у разі потреби, виділяють певні бюджетні кошти. Річні плани визначають напрямки та завдання діяльності, виконавців, терміни дій, очікувані результати діяльності та інструменти моніторингу просування до поставленої мети.

Розглянемо логіку діяльності з реалізації Стратегії та взаємодію її різних суб'єктів на прикладі.

Метою демографічної політики є забезпечення найкращих умов для народження й здорового розвитку дітей. Одним з способів профілактики захворювань є подолання йододефіциту, який є причиною хвороб як дітей, так і матерів. Інструментом подолання цієї проблеми є вживання йодованих продуктів.

Високий рівень захворюваності дітей та матерів на хвороби, які викликані дефіцитом йоду. У торговельній мережі відсутні йодовані продукти, вони не користуються популярністю у населення. Батьки погано проінформовані про необхідність вживання йодованих продуктів.	<p>1. Проведення інформаційних заходів, спрямованих на популяризацію вживання йодованих продуктів (розповсюдження листівок, плакатів, лекції та консультації, класні години, виступи лікарів в ЗМІ та на батьківських зборах тощо).</p> <p>2. Контроль за наявністю та використанням йодованих продуктів у торговельній мережі та закладах громадського харчування (проведення перевірок).</p> <p>3. Видання розпорядчих документів, які зобов'язують заклади торгівлі та громадського харчування мати у наявності (використовувати) йодовані продукти.</p>	<p>1. Число батьків та дітей, які повідомлені про необхідність вживання йодованих продуктів, зросло.</p> <p>2. Число закладів торгівлі та громадського харчування, які мають у продажу/використовують йодовані продукти збільшилося.</p>	<p>Короткострокова перспектива:</p> <p>Підвищення долі сімей, установ громадського харчування, які свідомо використовують йодовану сіль та інші йодовані продукти</p> <p>Довгострокова перспектива:</p> <p>Зниження рівня захворюваності дітей та матерів на хвороби, які викликані дефіцитом йоду.</p>
---	---	--	---

До виконання заходів 1-ї групи можуть бути залучені:

- установи освіти та охорони здоров'я;
- муніципальні ЗМІ;
- громадські організації.

Друга група є сферою відповідальності міського відділу торгівлі та громадського харчування, СЕС, захисту прав споживачів.

Очевидно, що досягти очікуваних результатів можна лише за умов скоординованої дії всіх учасників:

- лікарів, педагогів, ЗМІ та громадських організацій – для того, щоб підвищити прагнення вживати саме йодовані продукти, і таким чином підвищити попит на них, який стимулює (разом з перевітками СЕС, рішеннями міської влади) торгівлю та громадське харчування збільшувати обсяги їх реалізації та використання;
- міської влади, СЕС, відділів торгівлі та захисту прав споживачів – для того, щоб полегшити доступ до йодованих продуктів (вони дорожчі від нейодованих, тому торгівля вважає їх неконкурентоспроможними).

Такий підхід до менеджменту Програми (т.зв. менеджмент, орієнтований на результат) вимагає підвищення ролі міжвідомчого органу – Координаційної ради з впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини" у систему міського врядування.

Його роль є надзвичайно великою на всіх етапах, а особливо в період планування та під час моніторингу.

Наявність визначених індикаторів, як орієнтирів для планування та моніторингу, створює базу для 1) оцінки запропонованих відомчими установами заходів річного плану дій з точки зору їх збалансованості, ресурсоемності, майбутньої ефективності; 2) оцінки результативності заходів.

Відповідно до завдань Стратегії Координаційна рада має розробити план моніторингу, в якому визначити контрольні параметри, що характеризують просування до виконання завдань, наприклад відповідність проведених заходів термінам плану, кількість учасників, кількість розповсюджених (виданих) матеріалів тощо, основою для розробки яких є індикатори, зазначені в Стратегії⁴.

Найбільш важливою передумовою виконання Стратегії (індикатором відповідності міського врядування концепції МДД) є відповідність параметрів річного бюджету плану дій:

⁴ див. Додаток 3

VI. Бюджет для дітей

1. Підготовка пропозицій по міському бюджету з питань, які стосуються інтересів дітей, проводиться за участю Дитячої дорадчої ради
2. Фінансування пріоритетних напрямків, визначених в міській Стратегії, забезпечується у повному обсязі

Етап 8.

Оцінка впливу врядування на становище дітей у місті

Оцінка впливу впровадження Стратегії є важливим компонентом створення Міста, дружнього до дитини.

По-перше, вона має дати виконавцям об'єктивну картину того, які зміни відбуваються в результаті їх діяльності, для того, щоб вони могли управляти процесом найкращим чином (використовувати найбільш придатні та ефективні методи). По-друге, вона надає громаді та владі інформацію про ефективність роботи відомчих установ (щоб використовувати найефективніших виконавців). По-третє, вона допомагає своєчасно побачити проблеми і скерувати діяльність відповідно до нових викликів.

Певні інструменти та індикатори оцінки впливу визначаються у тексті Стратегії⁵. Разом з цим у місті має існувати постійно діюча система громадської оцінки діяльності в інтересах дітей. Важливим компонентом такої системи є видання та оприлюднення міського звіту про становище дітей. Періодичність підготовки такого документу визначається робочою групою. Наприклад, у Стратегії лондонського мера, передбачено видання звіту кожні 2 роки. Українські міста схилиються до щорічного аналізу. Порядок підготовки та зміст щорічної доповіді про становище дітей наведені у рекомендаціях нижче.

Методичні рекомендації з підготовки щорічної доповіді про становище дітей у місті

1. Щорічна доповідь про становище дітей в місті (далі – доповідь) є офіційним документом, що готується з метою забезпечення місцевих органів виконавчої влади, депутатів міської ради, громадськості міста об'єктивною систематизованою аналітичною інформацією про становище дітей та тенденції його змін у ході здійснюваних соціально-економічних перетворень і містить відомості про економічні, правові, соціальні та інші заходи, які вживаються в місті для забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, та їх вплив на становище дітей.

Доповідь покликана сприяти уточненню пріоритетів у розв'язанні проблем дитинства, оцінці впливу діяльності органів місцевого самоврядування та державної влади на становище дітей, а також формуванню або корекції планів дій щодо забезпечення прав дітей, їх виживання, захисту і розвитку.

2. У доповіді використовуються офіційні дані державної статистичної звітності та аналітичні розробки органів виконавчої влади, відповідних наукових установ, інших організацій. Для підготовки доповіді використовуються матеріали про становище дітей у місті, які надаються органам виконавчої влади відповідними відділами та службами.
3. Проект доповіді готує особа, уповноважена міським головою або головою Координаційної ради, а позиції до розділів доповіді – відповідні відділи та служби.
4. Координація дій відділів та служб з підготовки матеріалів до проекту доповіді здійснюється Координаційною радою.
5. Особа, уповноважена міським головою або головою Координаційної ради, здійснює збір матеріалів, які надаються відділами та службами, та редагування проекту доповіді.
6. Проект доповіді розглядається на засіданнях Координаційної ради та Дитячої дорадчої ради і після схвалення передається до друку.
7. До доповіді додаються підготовлені в установленому порядку пропозиції щодо поліпшення становища дітей.
8. Доповідь у кількості не менше 100 примірників розповсюджується серед депутатів міської ради, міських установ та організацій, а при можливості – розміщується в Інтернеті. Вільний доступ населення до доповіді забезпечується через систему публічних бібліотек.

⁵ Див. Додаток 3.

Структура щорічного звіту про становище дітей у місті

Звіт про становище дітей має надавати читачам таку інформацію:

1. Статистичну інформацію про стан виконання вимог КПД щодо:
  - безпеки та здоров'я дітей;
  - освіти;
  - доступу до розвитку здібностей та культурного розвитку;
  - доступу до фізичного розвитку та спорту;
  - соціального захисту вразливих груп;
  - становища сімей з дітьми;
  - стану довкілля;
  - захисту дітей від всіх форм насильства та експлуатації.
2. Оцінку діяльності державних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в інтересах дітей, у тому числі оцінку впливу державних та місцевих програм.
3. Оцінку діяльності недержавних організацій та груп громадян (громадських ініціатив) в інтересах дітей.

Орієнтовна структура звіту:

- загальні демографічні показники;
- стан охорони здоров'я та оздоровлення дітей, доступ до медичних послуг;
- доступ до якісної освіти та виховання дітей з урахуванням їх індивідуальних здібностей і потреб;
- розвиток здібностей та дозвілля дітей: інфраструктура, культура, фізична культура та спорт;
- безпека дітей;
- соціальний захист, належні умови для соціальної адаптації та захисту інтересів дітей-сиріт, дітей, які залишились без піклування батьків, дітей з особливими потребами;
- правовий захист дітей та захист від недбалого ставлення, жорстокого поводження, експлуатації і насильства над дітьми (включаючи стан правопорушень серед дітей);
- становище сімей з дітьми (бідність, зайнятість, неповні сім'ї);
- екологічна ситуація;
- діяльність державних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування та громадського сектору в інтересах дітей.

Кожен з розділів звіту має віддзеркалювати індикатори, надані у додатку, тобто містити статистичну інформацію за останні 5 років, дані звітного року, контрольні планові показники майбутнього року та середньостроковий прогноз.⁶

Крім того, до кожного показника надаються:

- його аналіз з поясненням причин позитивних або негативних змін;
- рекомендації та пропозиції для зміни ситуації на краще.

Допускається надання пропозицій у фінальній частині розділу.

Опис здійснюється у довільній формі. Порівняння кількісних показників з аналогічними даними минулих періодів є обов'язковим.

У підсумковому розділі – “Висновки та пропозиції щодо поліпшення становища дітей” у стислому вигляді відзначаються позитивні зрушення, найбільш актуальні проблеми та завдання на наступний рік.

При формуванні переліку індикаторів стану дітей, що мають бути відображені у щорічному звіті, за основу взяті рекомендації Державного інституту розвитку сім'ї та молоді, вимоги Національних програм та показники державної статистичної звітності. Перелік має рекомендаційний характер і може бути розширений муніципалітетами самостійно.

⁶ У деяких випадках (кількість дітей, інфікованих вірусом ВІЛ/СНІДу) такий прогноз в межах міста неможливий та недоцільний.

Індикатори становища дітей, що мають бути відображені у щорічному звіті

Індикатор	Коментарі
Демографічна політика	
Динаміка народжуваності	Загальна кількість. Дані оцінюються у порівнянні з попередніми роками
Кількість дітей, інфікованих матерями вірусом ВІЛ/СНІДу	
Частка йодованої солі, реалізованої населенню через торговельну мережу	
Частка жінок, які практикують виключно грудне вигодовування дитини протягом шести місяців з моменту народження та які продовжують годувати груддю в сполученні з безпечним, відповідним і адекватним додатковим харчуванням протягом перших двох років життя дитини	
Здоров'я та оздоровлення дітей	
Рівень смертності дітей у віці до 1 року	
Рівень смертності дітей від 0 до 14 років	
У тому числі смертність від:	
• інфекційних захворювань;	
• вроджених вад розвитку;	
• травм, нещасних випадків та отруєнь;	
• хвороб нервової системи та органів чуття;	
• хвороб органів дихання.	
Рівень смертності дітей від суїцидів	
Рівень загальної захворюваності дітей	Відношення кількості уперше зареєстрованих випадків захворювань до чисельності дітей відповідного віку
Захворюваність дітей на активний туберкульоз	
Кількість ВІЛ-позитивних (ВІЛ-інфікованих) дітей	
Кількість дітей, хворих на СНІД	
Показники дитячого травматизму	
Рівень інвалідності дітей	
Кількість дітей, які є споживачами наркотиків	
Частка дітей, які захворіли хворобами, що передаються статевим шляхом	
Рівень охоплення дітей профілактичними щепленнями	Не менш 95%
Рівень охоплення дітей різними формами оздоровлення, у т.ч. санаторно-курортним лікуванням	
Доступ до медичних послуг	
Забезпеченість медичних установ необхідним обладнанням, безкоштовними ліками та відповідними приміщеннями	
Укомплектованість медичних закладів необхідними фахівцями, які обслуговують дітей та сім'ї з дітьми	

Індикатор	Коментарі
Доступ до медичних послуг	
Доступ дітей, хворих на наркоманію й алкоголізм до центрів медично-соціальної реабілітації та інших реабілітаційних центрів для цієї категорії дітей	
Залучення дітей 0–14 років до обов'язкових медичних оглядів	Відношення чисельності дітей, які проходили обов'язкові медичні огляди, до загальної кількості дітей, які підлягали цим оглядам, %.
Подолання вітамінної (вітаміни А і С) та йодної недостатності у дітей	Наявність у торговельній мережі вітамінізованих продуктів (борошно тощо) та йодованої солі
Безпека дітей	
Кількість спроб суїциду серед дітей	Загальна кількість
Доступ дітей до "Телефону довіри"	Кількість наданих консультацій
Кількість ДТП, жертвами яких стали діти	
Обов'язкове встановлення знаків дорожнього руху, що вказують на можливу присутність дітей на дорогах (поблизу шкіл, дитячих садків, оздоровчих та інших дитячих закладів), у тому числі "лежачих поліцейських"	Наявність знаків
Доступ дітей до освіти та виховання з урахуванням їх індивідуальних здібностей і потреб	
Охоплення дітей дошкільною освітою	Відношення кількості дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади, до кількості дітей віком 1–6 років включно, % (85-к дошкіл.)
Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах з розрахунку на 100 місць	Відношення планової кількості місць у дошкільних закладах до кількості дітей, які відвідують дошкільні заклади, у розрахунку на 100 місць (85-к дошкіл.)
Охоплення дітей загальною середньою освітою	Відношення кількості учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів до чисельності населення віком 6–17 років, % (ЗНЗ-1, 76-РВК)
Кадрове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів	Відношення кількості педагогічних працівників, що викладають не за фахом, до загальної кількості педагогічних працівників
Показники забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками	Відношення показників забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками, які відповідають рекомендаціям МОН на цей навчальний рік, до кількості загальноосвітніх навчальних закладів, % ЗНЗ-1 (бібліотечний фонд)
Забезпеченість навчальних закладів комп'ютерною технікою та доступом до Інтернету	Відношення кількості обладнаних робочих місць до кількості дітей відповідного віку, %
Обсяги капіталовкладень на обладнання предметних кабінетів	Загальна кількість
Охоплення учнів, вихованців, слухачів позашкільною освітою	Відношення чисельності учнів, вихованців, слухачів позашкільних навчальних закладів до чисельності дітей відповідного віку, % (1-ПЗ)
Охоплення позашкільною освітою дітей-сиріт, дітей з обмеженими можливостями, дітей з інших вразливих груп	Відношення чисельності дітей кожної групи, які охоплені позашкільною освітою, до загальної кількості дітей цієї групи, %
Забезпеченість навчальних закладів практичними психологами та соціальними педагогами	Кількість практичних психологів і соціальних педагогів у навчальних закладах 83-РВК
Охоплення дітей діяльністю клубів за місцем проживання	Відношення кількості дітей, які відвідують клуби за місцем проживання, до загальної кількості дітей 7 – 18 років

Індикатор	Коментарі
Культура	
Наявність бібліотек для дітей та юнацтва, показники фонду літератури	Загальна кількість Форма № 6-нк
Обіг фонду бібліотек	Відношення кількості книговидач до книжкового фонду до загальної кількості Форма № 6нк
Наявність початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання)	Кількість: <ul style="list-style-type: none"> дитячих шкіл мистецтв; хореографічних шкіл; дитячих художніх шкіл; музичних шкіл; шкіл хорового співу. Форма 1-ДМШ
Охоплення дітей школами естетичного виховання	Загальна кількість Відношення учнів, що займаються у школах естетичного виховання, до загальної кількості дітей шкільного віку, %
Кадрове забезпечення шкіл естетичного виховання	Загальна кількість Кількість учнів шкіл естетичного виховання на одного педагога
Охоплення дітей клубними формуваннями, у тому числі за місцем проживання	Загальна кількість Відношення дітей та підлітків, що є учасниками клубних формувань, до загальної кількості дітей від 6 до 18 років, %
Охоплення клубними формуваннями дітей-сиріт, дітей з обмеженими можливостями, дітей з інших вразливих груп	Відношення чисельності дітей кожної групи, які охоплені клубною діяльністю, до загальної кількості дітей цієї групи, %
Наявність місцевих освітніх, розважальних та інших теле-, радіопрограм для дітей	Загальна кількість та назви програм
Висвітлення теми сім'ї та дитинства у місцевій пресі	Загальна кількість статей
Фізична культура і спорт	
Охоплення учнівської молоді регулярними заняттями з фізичної культури і спорту в: <ul style="list-style-type: none"> дитячо-юнацьких спортивних школах; дитячо-підліткових клубах за місцем проживання; центрах фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх" 	Відношення кількості дітей шкільного віку, які регулярно займаються фізичною культурою і спортом у цих закладах, до загальної кількості дітей шкільного віку, %;
Забезпечення дошкільних навчальних закладів фахівцями з фізичної культури	Відношення кількості дошкільних навчальних закладів, де працюють фахівці із фізичної культури, до загальної кількості дошкільних навчальних закладів
Наявність спортивних клубів та спеціалізованих класів у загальноосвітніх навчальних закладах	Відношення кількості загальноосвітніх навчальних закладів, де діють спортивні клуби та класи, до загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів, %
Кількість проведених міських фізкультурно-оздоровчих заходів серед дітей віком від 6 до 18 років	Загальна кількість заходів
Наявність спортивних споруд за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення	Загальна кількість спортивних споруд за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення (у розрахунку 1000 дітей віком від 6 до 18 років); Площа спортивних споруд у м ²
Охоплення заняттями спортом дітей-сиріт, дітей з обмеженими можливостями, дітей з інших вразливих груп	Відношення чисельності дітей кожної групи, які охоплені заняттями спортом, до загальної кількості дітей цієї групи, %

Індикатор	Коментарі
Соціальний захист населення, належні умови для соціальної адаптації та захисту інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей з особливими потребами	
Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	Загальна кількість осіб і відсоток від загальної кількості дитячого населення
Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, над якими встановлено опіку	Загальна кількість осіб і відсоток від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (які проживають у сім'ях громадян)
Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у державних закладах	Загальна кількість осіб і відсоток від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (жителі міста, не залежно від того, чи знаходиться заклад на території міста)
Кількість прийомних сімей	Загальна кількість сімей
Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у прийомних сім'ях	Загальна кількість осіб
Кількість будинків сімейного типу	Загальна кількість
Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які влаштовані до будинків сімейного типу	Загальна кількість
Кількість дітей, від яких відмовилися батьки	Загальна кількість
Кількість усиновлених дітей	Загальна кількість
Кількість дітей, повернутих біологічним батькам	Загальна кількість
Загальна кількість дітей з особливими потребами, які отримують соціальну допомогу, інвалідам з дитинства та дітям інвалідам в органах праці та соціального захисту населення і соціальну пенсію – в органах Пенсійного фонду	Загальна кількість
Наявність центрів (відділень) ранньої соціальної реабілітації дітей з особливими потребами	Загальна кількість, кількість дітей, які ними обслуговуються
Забезпеченість центрів (відділень) необхідним обладнанням та відповідними приміщеннями	
Укомплектованість центрів (відділень) необхідними фахівцями, які обслуговують дітей та сім'ї з дітьми	
Кількість дітей з особливими потребами, які перебували в центрах ранньої соціальної реабілітації	Відношення кількості дітей, які перебували в центрах ранньої соціальної реабілітації, до загальної кількості дітей з особливими потребами
Охоплення освітою дітей з особливими потребами	Відношення кількості дітей з особливими потребами, які здобувають загальну середню освіту у загально-освітніх навчальних закладах, у спеціалізованих навчальних закладах, за індивідуальною формою навчання, до загальної кількості дітей з особливими потребами шкільного віку, %
Правовий захист дітей	
Кількість правопорушень, жертвами яких стали діти	Загальна кількість
Кількість випадків насильства проти дітей, у тому числі скоєних: <ul style="list-style-type: none"> у сім'ї; у школі; в інших громадських місцях 	Загальна кількість

Індикатор	Коментарі
Правовий захист дітей	
Темпи росту/зниження числа зареєстрованих злочинів, скоєних дітьми	Динаміка злочинності за рік у порівнянні з попереднім роком
Втягнення дорослими дітей у злочинну діяльність	Кількість злочинів, пов'язаних із втягненням дітей у злочинну діяльність
Кількість зниклих дітей	Загальна кількість
Кількість дітей, які перебувають у розшуку	Загальна кількість
Кількість безпритульних та бездоглядних дітей, влаштованих до притулків	Загальна кількість і відсоток від загальної кількості дітей відповідного віку
Кількість безпритульних та бездоглядних дітей, влаштованих до центрів соціально-психологічної реабілітації	Загальна кількість і відсоток від загальної кількості дітей відповідного віку
Захист житлових та майнових прав дітей: виявлення випадків порушення житлових та майнових прав дітей; відновлення прав на житло; попередження випадків незаконного продажу житла	Кількість випадків
Забезпечення житлом випускників шкіл-інтернатів	Відношення кількості випускників шкіл-інтернатів, не забезпечених житлом, до загальної кількості випускників шкіл-інтернатів
Становище сімей з дітьми	
Кількість випадків позбавлення батьківських прав	Загальна кількість
Кількість випадків поновлення у батьківських правах	Загальна кількість
Забезпечення багатодітних сімей житлом	Відношення кількості багатодітних сімей з дітьми, що перебувають на черзі для придбання житла, до загальної кількості сімей, що перебувають на черзі, %
Забезпечення молодих сімей житлом	Відношення молодих сімей, що перебувають на черзі для придбання житла, до загальної кількості сімей, що перебувають на черзі, %
Рівень зареєстрованого Міністерством праці та соціальної політики України безробіття	Відношення числа офіційно зареєстрованих безробітних до чисельності населення працездатного віку (чоловіки – 17-60 років, жінки – 17-55 років)
Динаміка заборгованості з виплати заробітної плати	Відношення суми заборгованості поточного року до суми заборгованості минулого року, помножено на 100%
Охорона довкілля	
Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел та автотранспорту (з розрахунку на душу населення)	Відношення обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря до постійної чисельності населення на початок року
Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (з розрахунку на душу населення)	Відношення обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря до постійної чисельності населення на початок року
Використання свіжої води на господарсько-питні потреби (з розрахунку на душу населення)	Відношення загального обсягу спожитої свіжої води для господарсько-питних потреб до постійної чисельності населення на початок року
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти (з розрахунку на душу населення)	Відношення обсягу складних забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти до постійної чисельності населення на початок року

Індикатор	Коментарі
Діяльність державних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в інтересах дітей	
Обсяг видатків з місцевого бюджету на охорону здоров'я дітей	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг видатків з місцевого бюджету на освіту дітей	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг видатків з місцевого бюджету на фізкультуру і спорт	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг видатків з місцевого бюджету на культуру і мистецтво	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг видатків з місцевого бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення дітей та сімей з дітьми	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг видатків з місцевого бюджету на оздоровлення дітей	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг видатків з місцевого бюджету на реалізацію програм у сфері дитинства	Планове та фактичне виконання, у тис. грн. у розрахунку на 1 особу, у тис. грн.
Обсяг позабюджетних видатків на реалізацію програм у сфері дитинства	Сума коштів, тис. грн.
Обсяг видатків з міського бюджету на підтримку громадських формувань, які працюють в інтересах дітей	Планове та фактичне виконання, у тис. грн.
Сукупний обсяг коштів, залучених громадою (органами влади, громадськими та благодійними організаціями тощо) від приватного сектора, українських та міжнародних донорів на реалізацію проектів та програм в інтересах дітей	Сума коштів, тис. грн.
Заборгованість з виплати державної допомоги сім'ям з дітьми	Сума коштів, тис. грн.
Громадська активність	
Діяльність Дитячої дорадчої ради	Наявність, періодичність засідань, заходи
Кількість зареєстрованих дитячих та молодіжних громадських організацій	Загальна кількість і назва всеукраїнських і регіональних (місцевих) дитячих та молодіжних громадських організацій, які функціонують в місті
Охоплення дітей дитячими та молодіжними громадськими організаціями	Відношення дітей, які є членами дитячих чи молодіжних громадських організацій, до загальної кількості дітей шкільного віку
Кількість громадських організацій, що працюють у місті в інтересах дітей	Загальна кількість і назва громадських організацій
Рівень залучення дітей та підлітків з вразливих груп та груп ризику (дітей з обмеженими можливостями, ВІЛ-інфікованих, дітей із прийомних родин, дітей національних меншин) у процес прийняття рішень з питань дитинства	Загальна кількість по кожній групі

Індикатор	Коментарі
Наявність уповноважених з прав дитини на громадських засадах або правового центру для дітей	Загальна кількість осіб або центрів
Розробка та реалізація в місті соціальних програм, проектів державними організаціями спільно з громадськими організаціями (у т.ч. щодо захисту дітей від жорстокого поводження, експлуатації та насильства; боротьби з використання найгірших форм дитячої праці, торгівлі дітьми тощо)	Назви програм, основні заходи, результати
Розробка та реалізація в місті громадськими вітчизняними та міжнародними організаціями соціальних програм, проектів	Назви програм, основні заходи, результати

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ МДД

Процес практичної реалізації Стратегій створення Міста, дружнього до дитини, продемонстрував низку проблем, які їй заважають, навіть за умов політичної волі керівництва міста.

1. Проблема першості та відомчої конкуренції. Вона має 2 різновиди:

- на рівні міст районного значення – відсутність співробітництва між міською радою, яка має обмежений вплив на більшість служб та установ, які працюють з дітьми та/або для дітей, та районною державною адміністрацією;
- на рівні відомчих установ – бажання бачити саме своє відомство у ролі лідера і головного переможця.

Способом подолання проблеми є формування командних принципів роботи в рамках Стратегії та чіткий розподіл обов'язків в рамках робочого плану.

2. Недостатній розвиток інституцій громадянського суспільства в малих містах.

Організована громадськість є важливим ресурсом для виконання завдань Стратегії, формування в місті незалежної системи представництва та захисту прав дітей, що потребує підтримки з боку влади. Інструментом заохочення громадськості можуть бути конкурси молодіжних проектів в інтересах дітей та молоді або система підтримки НУО, які працюють в інтересах дітей, через певні пільги, надання приміщень, соціальне замовлення тощо.

3. Обмеженість ресурсів малих міст.

Як правило, існують певні обмеження щодо фінансування такої амбіційної Стратегії, яка потребує значних видатків. Може також відчуватися нестача виконавців, наукового потенціалу, соціально активних громадських діячів, які б могли взяти на себе частину відповідальності за виконання Стратегії. З іншого боку, саме у малих містах більшого ефекту можна досягти мобілізацією громади.

4. Зайва політизація представницького органу та безперервна боротьба за владу.

В результаті політичних конфліктів у представницькому органі Стратегія може стати заручником боротьби за владу різних партійних та бізнесових груп, що може звести нанівець їх зусилля навіть за умов здорової виконавчої влади та ефективних установ.

5. Неврахування та неувага до прихованих проблем та "незручних" соціальних груп.

Існує реальна небезпека того, що серед численних проблем становища дітей, які стосуються їх більшості, залишаються поза увагою такі "приховані" проблеми, як насильство у сім'ях, порушення прав дітей у конфлікті з законом в органах правопорядку, дитяча порнографія, сексуальні злочини і т.п. Виявлення таких порушень прав дітей ускладнене, лише незначна частина потрапляє до офіційної статистики. А винайти просте та ефективне рішення для таких груп дітей, як безпритульні та бездоглядні, діти з бідних сімей, неповнолітні споживачі наркотиків та алкоголю дуже важко. В результаті дуже часто діяльність освітніх та виховних установ більшою мірою зосереджена на дітях з благонадійних сімей.

6. "Декоративний" характер діяльності.

На жаль, у роботі з дітьми вкоренилася практика проведення скоріше певних урочистих заходів, ніж повсякденної копійної роботи. Особливо це помітно у практиці роботи з дітьми з обмеженими можливостями. Замість впровадження системи інклюзивного виховання та освіти для цих дітей, пропонується низка святкових концертів та подарунків на День інваліда, День Святого Миколая та Новий рік, власне ті заходи, які жодним чином не змінюють становище цієї групи дітей. Успішне впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини", можливе за наявності таких компонентів в системі міського врядування, як:

- Політична воля всіх гілок міської влади та навички спільної командної роботи.
- Мобілізація і розвиток всіх наявних у громаді ресурсів.
- Ясне бачення перспективи керівництвом міста.
- Увага до кожної дитини.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

A.

ПОЛОЖЕННЯ

про Дитячу дорадчу раду при міському голові м. _____

1. Загальні положення

1.1. Дитяча рада при міському голові м. _____ (надалі Рада) створюється з метою залучення дітей до прийняття рішень в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, що стосуються забезпечення прав дітей.

1.2. У своїй діяльності Рада керується Конституцією України, іншими законодавчими актами, Конвенцією ООН про права дитини, Декларацією прав дитини, нормативно-розпорядчими документами центральних органів виконавчої влади, міської ради, обласної державної адміністрації, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування та цим Положенням.

1.3. Дитяча дорадча рада створюється розпорядженням міського голови м. _____

2. Основними завданнями Ради є:

2.1. Забезпечення прав дітей відповідно до положень Конвенції ООН про права дитини, міжнародних нормативно-правових актів та чинного законодавства України.

2.2. Підтримка громадських ініціатив, спрямованих на поліпшення становища дітей та підвищення їх ролі у суспільстві, розбудову м. _____ як Міста, дружнього до дітей.

2.3. Залучення дітей до участі у місцевому самоврядуванні, державотворчих процесах та становлення громадянського суспільства в Україні, підняття дитячої активності.

2.4. Вивчення, аналіз і прогнозування різних процесів у дитячому середовищі.

3. Рада відповідно до покладених на неї завдань:

3.1. Вносить пропозиції, спрямовані на поліпшення становища дітей в місті. Бере участь в обговоренні і прийнятті рішень, що стосуються дітей. Розглядає проекти нормативних документів та рішень, надає свої висновки та забезпечує врахування думки дітей у процесі їх виконання.

3.2. Налагоджує взаємодію органів виконавчої влади, місцевого самоврядування з громадськими організаціями з питань планування і проведення роботи з дітьми.

3.3. Бере участь в підготовці щорічної "Доповіді про становище дітей у м. _____".

3.4. Систематично інформує громадськість, зокрема через засоби масової інформації, про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання.

4. Рада має право:

4.1. Запрошувати на свої засідання керівництво міста, керівників структурних підрозділів міської ради, громадських організацій.

4.2. Отримувати від органів виконавчої влади офіційну інформацію для реалізації своїх завдань.

4.3. Подавати пропозиції щодо поліпшення становища дітей та захисту їх прав.

4.4. Скликати наради, "круглі столи" з питань, що належать до її компетенції.

4.5. Залучати до своєї роботи представників органів виконавчої влади, ЗМІ, підприємств, установ та організацій, вітчизняних і міжнародних експертних та наукових організацій (за згодою їх керівників), а також окремих фахівців.

5. Організація діяльності Ради:

5.1. Основною формою роботи Ради є її засідання, які проводяться не менше одного разу на квартал.

5.2. Голова Ради та її члени працюють на громадських засадах.

5.3. Ухвала вважається прийнятою, якщо за неї проголосувало більше половини членів Ради.

5.4. Ухвали Ради оформляються у вигляді протоколів та мають рекомендаційний характер.

5.5. Рекомендації та пропозиції, надані Дитячою дорадчою радою, є обов'язковими для розгляду відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування та оприлюднення в засобах масової інформації, які фінансуються з державного або місцевих бюджетів.

6. Для організаційного забезпечення своєї роботи Дитяча дорадча рада може утворювати робочий орган – секретаріат. Порядок роботи секретаріату визначається Дитячою радою.

7. Організаційні та інші види забезпечення діяльності Дитячої дорадчої ради, створення необхідних умов для роботи та проведення її засідань здійснює _____ міської ради.

Б.

ПОЛОЖЕННЯ
про Координаційну раду з впровадження Стратегії
"_____ – Місто, дружнє до дитини"

1. Координаційна рада з впровадження Стратегії "_____ – Місто, дружнє до дитини" (далі – Координаційна рада), є громадським органом, утвореним для координації заходів, пов'язаних із впровадженням Стратегії "_____ – Місто, дружнє до дитини", реалізацією державної політики щодо реалій захисту прав дитини, залученням громадськості до обговорення проблем у сфері охорони дитинства. Координаційна рада забезпечує координацію дій у вирішенні питань, пов'язаних із життєзабезпеченням та розвитком дітей, залученням їх до участі у політичному, культурному і духовному житті міста, здійсненню заходів щодо виконання Конвенції ООН про права дитини, розроблення і реалізації правових, організаційних та інших заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей в місті _____.

2. Координаційна рада у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Конвенцією ООН про права дитини, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями Координаційної ради є:

- розробка міської Стратегії створення Міста, дружнього до дитини, яка передбачає виконання вимог Конвенції ООН про права дитини;
- проведення оцінки місцевої нормативно-правової бази, щодо її відповідності Конвенції ООН про права дитини;
- визначення і наукове обґрунтування пріоритетних напрямів міської політики у сфері охорони дитинства та здійснення контролю за її реалізацією;
- розгляд питань, які потребують міжгалузевої координації, підготовка пропозицій щодо виконання Конвенції ООН про права дитини;
- координація зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, громадських організацій щодо реалізації міської політики у сфері охорони дитинства, забезпечення прав дітей відповідно до положень міжнародних документів та чинного законодавства України;
- участь у підготовці проектів нормативно-правових актів, місцевих програм з питань охорони дитинства та впровадження Стратегії створення Міста, дружнього до дитини;
- координація зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, громадських організацій для підготовки щорічної "Доповіді про становище дітей у м. _____";
- підготовка та проведення досліджень, моніторингу, конференцій, симпозіумів, нарад, семінарів, слухань, "круглих столів" з питань соціально-економічного становища дітей;
- організація підготовки та внесення в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань правового і соціального захисту дітей та покращення фінансування відповідних заходів шляхом інтеграції зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, освітніх та наукових установ і громадськості.

4. Координаційна рада відповідно до покладених на неї завдань:

- розглядає розроблені місцевими органами виконавчої влади та громадськими дорадчими органами пропозиції з пріоритетних напрямів міської політики у сфері охорони дитинства;
- аналізує проекти нормативно-правових актів (включаючи проекти бюджетів), місцевих програм, комплексних планів органів виконавчої влади щодо роботи з дітьми на відповідність їх пріоритетним напрямам державної політики у сфері охорони дитинства та міської Стратегії створення Міста, дружнього до дитини, готує висновки про їх вплив на становище дітей, забезпечення дотримання їх прав та соціальних нормативів;
- аналізує досвід роботи з дітьми на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності;
- вносить в установленому порядку пропозиції з питань суспільного становища, правового і соціального захисту дітей, що потребують правового врегулювання;
- взаємодіє з органами місцевого самоврядування та виконавчої влади, міською Дитячою дорадчою радою, громадськими організаціями з питань планування і проведення роботи з дітьми;

- залучає дитячі та молодіжні громадські організації для розроблення спільних заходів щодо поліпшення становища дітей;
- здійснює координацію науково-методичної роботи, спрямованої на соціально-правовий захист найбільш уразливих категорій дітей: дітей з малозабезпечених сімей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими потребами, дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- сприяє залученню вітчизняних та іноземних інвестицій для реалізації програм, пов'язаних з поліпшенням становища дітей, та утворенню фондів з метою використання інших джерел фінансування, крім бюджетних коштів;
- бере участь у підготовці пропозицій щодо укладання угод (договорів), спрямованих на поліпшення становища дітей в м. _____;
- здійснює координацію роботи з підготовки щорічної Доповіді про становище дітей у м. _____ та схвалює його (порядок підготовки і розповсюдження щорічної доповіді про становище дітей подано в додатку). Після схвалення Доповіді на засіданні Координаційної ради вона подається на розгляд міської ради для затвердження;
- співпрацює в установленому порядку з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн з проблем дитинства;
- систематично інформує громадськість, зокрема через засоби масової інформації, про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання.

5. Координаційна рада з метою виконання покладених на неї завдань має право:

- створювати в установленому порядку тимчасові експертні комісії та робочі групи, залучати до участі в них представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ та громадських організацій (за погодженням з керівниками) з метою підготовки пропозицій з питань правового і соціального захисту дітей та щорічної доповіді про становище дітей в місті _____;
- одержувати в установленому порядку інформаційні та аналітичні матеріали, необхідні для реалізації покладених на неї завдань;
- заслуховувати на своїх засіданнях інформацію представників місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності з питань реалізації заходів щодо виконання Конвенції ООН про права дитини та реалізації Стратегії створення Міста, дружнього до дитини;
- вносити в установленому порядку до органів виконавчої влади пропозиції щодо проблем дитинства, які вимагають пріоритетного розв'язання;
- скликати наради, проводити конференції з питань в межах її компетенції.

6. Координаційна рада під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, а також з відповідними міжнародними організаціями та органами зарубіжних країн.

7. До складу Координаційної ради входять⁷:

- Міський голова/заступник міського голови з соціальних питань, голова Координаційної ради;
- завідувач відділом у справах молоді та спорту/директор центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, заступник голови/секретар Координаційної ради;
- заступник головного лікаря ЦРЛ з дитинства, завідувачі/заступники керівників відділів освіти і науки, соціального захисту, у справах неповнолітніх, статистики, директор центру соціальних служб для молоді, голова комісії міськради з питань молоді, голова Дитячої дорадчої ради, керівники дитячих та молодіжних громадських організацій, громадських організацій, які працюють з дітьми та/або для дітей, представники ЗМІ та інші особи.

8. Персональний склад Координаційної ради формує та затверджує її голова.

9. Голова, його заступник/секретар та члени Координаційної ради беруть участь у її роботі на громадських засадах.

10. Формою роботи Координаційної ради є засідання, які проводяться у разі потреби, але не менше, ніж один раз на три місяці. Дата проведення засідання та порядок денний повідомляються членам Координаційної ради не пізніше, ніж за 3 дні до засідання.

⁷ Склад Ради визначається місцевими умовами на розсуд міськради.

Засідання Координаційної ради веде голова або за дорученням голови – один з його заступників.

Засідання Координаційної ради є правомірним, якщо на ньому присутні не менше, ніж половина її членів.

Для участі у засіданнях Координаційної ради можуть запрошуватися посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності.

11. У разі коли член Координаційної ради з об'єктивних причин не може бути присутнім на засіданні, за попереднім погодженням з головою Координаційної ради він направляє на засідання представника з правом брати участь у голосуванні.

12. Координаційна рада визначає і затверджує план та регламент роботи, у межах своєї компетенції приймає рішення, організовує та контролює їх виконання.

13. Рішення Координаційної ради приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів членів Координаційної ради, присутніх на засіданні.

У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови Координаційної ради.

14. Рішення Координаційної ради оформляється протоколом, який підписує її голова, і є обов'язковим для розгляду місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, окремими посадовими особами, представниками громадських організацій тощо.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, окремі посадові особи, представники громадських організацій повідомляють Координаційну раду про наслідки розгляду прийнятих нею рішень.

15. Голова Координаційної ради щороку затверджує типову структуру Доповіді про становище дітей в місті _____ та відповідні рекомендації з її підготовки.

16. Про свою діяльність і прийняті рішення Координаційна рада систематично інформує громадськість у засобах масової інформації.

17. Організаційно-технічне забезпечення діяльності Координаційної ради здійснює міська рада.

18. Координаційна рада припиняє свою діяльність у зв'язку з її ліквідацією або реорганізацією на підставі рішення міської ради.

19. Дане Положення затверджується міським головою. Зміни до даного Положення можуть бути внесені з подання будь-якого члена Координаційної ради з подальшим затвердженням на її засіданні та за умов погодження з міською радою.

Додаток 2

А. Приклад анкети для опитування населення

Це дослідження проводиться з метою незалежної оцінки стану дотримання прав дитини у Вашому місті. Воно є анонімним. Просимо Вас бути уважними та відвертими.

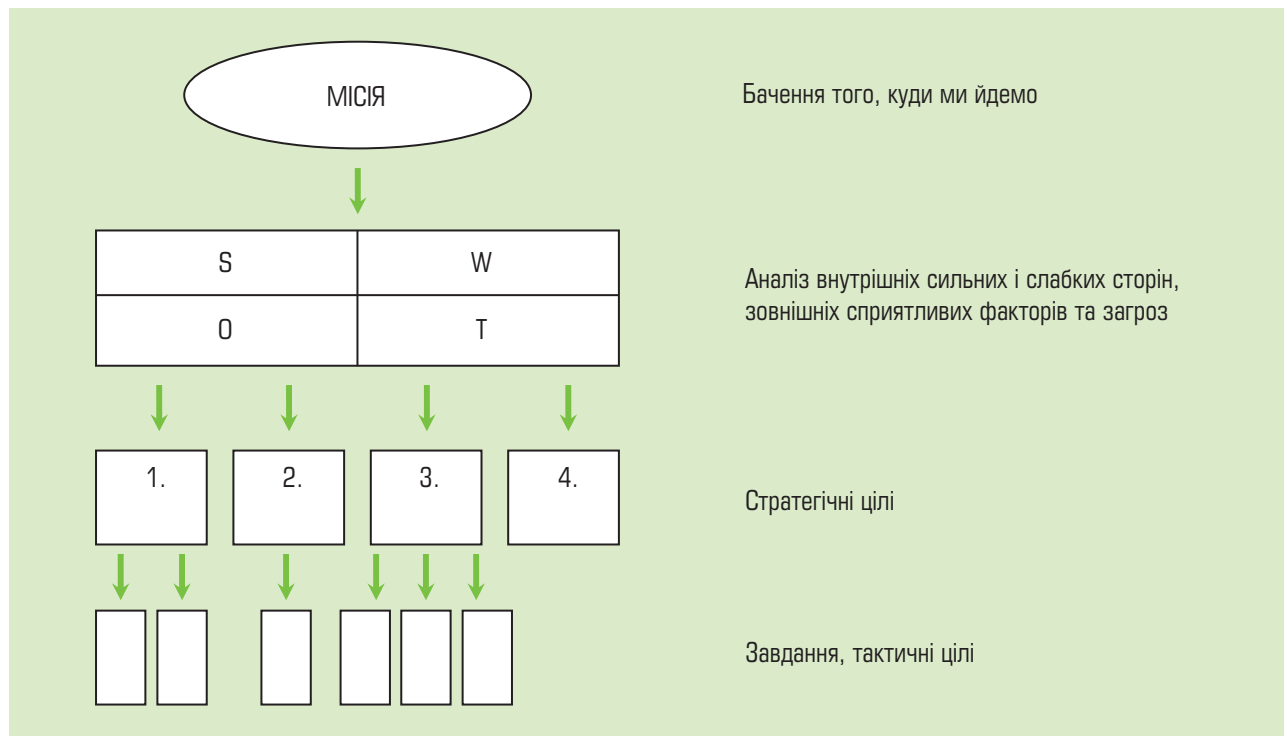
Позначте ті варіанти відповіді, які, на Вашу думку, відповідають ситуації у Вашому місті.

	ТАК	Скоріше ТАК, ніж НІ	Важко відповісти	Скоріше НІ, ніж ТАК	НІ
1 Міська влада переймається проблемами прав дитини					
2 Діти мають можливість доносити до влади свою точку зору з тих проблем, які стосуються дітей					
3 Діти можуть впливати на рішення міської влади, які стосуються дітей					
4 Діти беруть активну участь у громадському житті					
5 Існуючі закони та міська влада здатні захистити дітей від насильства, експлуатації та приниження гідності (у тому числі у сім'ї та школі)					
6 Діти можуть почувати себе безпечно на вулицях Вашого міста					
7 У місті достатньо місць для дозвілля дітей (дитячі та спортивні майданчики, гуртки, секції, клуби тощо)					
Чи згодні Ви з твердженням: "Зазначені нижче групи дітей мають обмежений доступ до освіти, медичного обслуговування та інших соціальних послуг"? Оберіть один з варіантів відповіді для кожної групи.					
А. Діти з особливими потребами					
8 Б. Сироти та діти, позбавлені батьківського піклування					
В. Представники національних меншин					
Г. Діти з околиць міста					
Д. Діти з бідних сімей					
Е. Діти з багатодітних сімей					
Ж. Ваш варіант					
Оцініть за п'ятибальною шкалою стан забезпечення дітей послугами:	5	4	3	2	1
9 А. Освіта					
Б. Медичне обслуговування					
В. Позашкільні заклади					
Г. Правовий захист дітей у складних обставинах					
10 Чи чули Ви коли-небудь про Конвенцію про права дитини?	ТАК		НІ		
11 Якщо чули, то назвіть хоча б одне з прав дитини, відображене у цьому документі					
12 Де Ви ознайомилися з положеннями Конвенції про права дитини?	<ul style="list-style-type: none"> • з газет; • у школі; • самотійно; • на спеціальному тренінгу; • у вузі; • від знайомих; • по ТБ. 				

Дякуємо за Ваші відповіді!

Додаток 3

А. "Дерево цілей" як схема Стратегічного плану

Графік виконання заходів та дій	<p>Цілі та завдання повинні відповідати критеріям SMART:</p> <ul style="list-style-type: none"> Specific – конкретність Measurable – вимірюваність Area-specific – територіальність Realistic – реалістичність Time-bound – визначеність у часі
---------------------------------	---

Б. Матриця SWOT-аналізу (визначення переваг та недоліків)

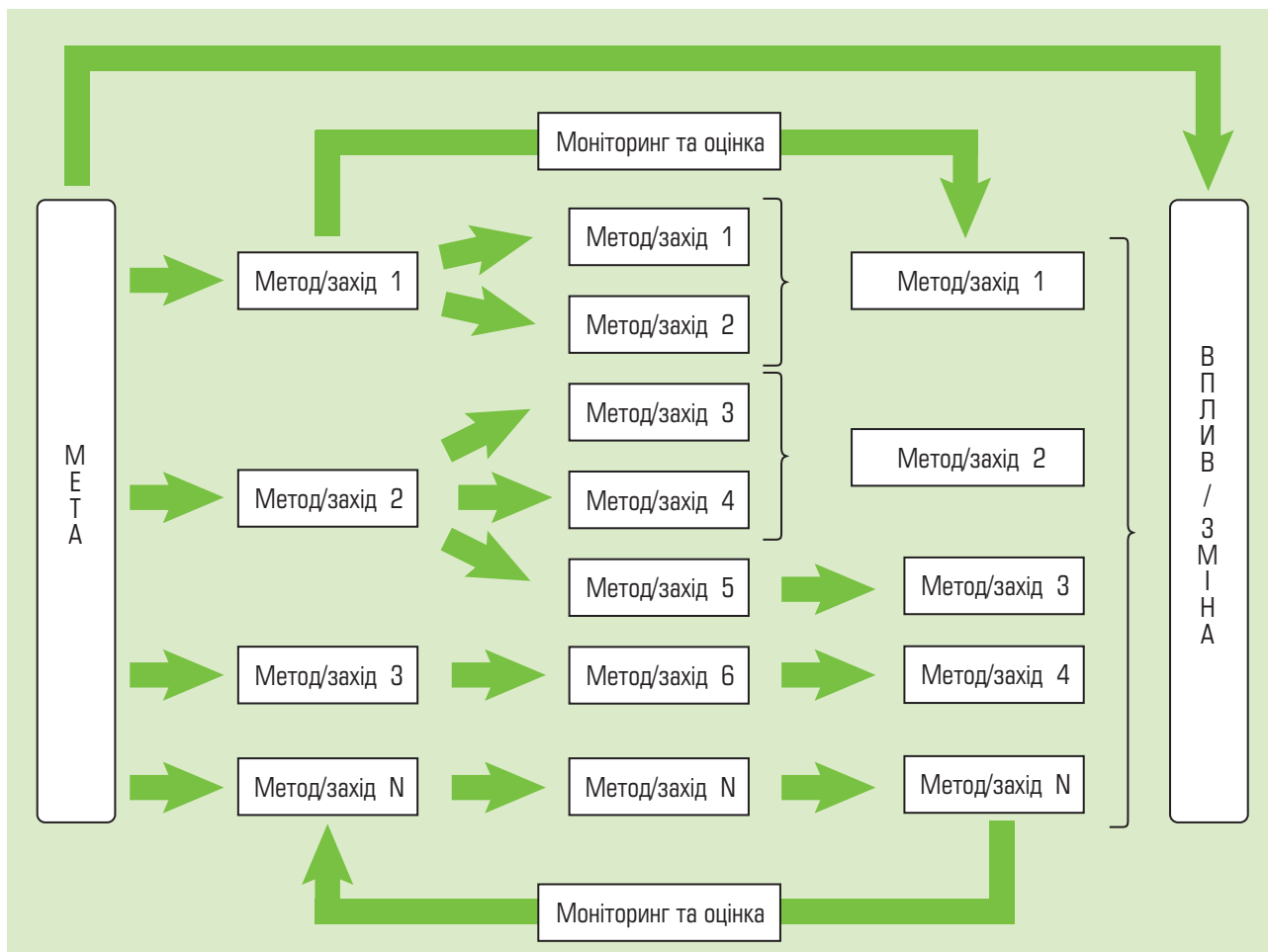
Чинник	Переваги	Недоліки
1. Географічне положення, місце в системі розселення	<ul style="list-style-type: none"> • прикордонне положення; • приуроченість чи розташування у смузі стимулюючого впливу міжнародних транспортних коридорів; • розмаїття ландшафту; • транспортний вузол; • обласний, районний центр, центр міжобласної, міжрайонної, місцевої системи розселення; • привабливе природне середовище 	<ul style="list-style-type: none"> • природна обмеженість території; • периферійне положення в країні; • віддаленість від магістральних доріг; • одноманітне природне середовище

Чинник	Переваги	Недоліки
2. Населення, ринок праці	<ul style="list-style-type: none"> активність і підприємливість населення; велика чисельність кваліфікованих людей (наука і технологія); розвинуті наука і мистецтво 	<ul style="list-style-type: none"> безробіття; висока частка непрацевдатних; висока частка недостатньо адаптованих прошарків населення
3. Просторова організація	<ul style="list-style-type: none"> наявність ділянок, доступних для інвестицій у центрі й передмістях; чітко зонований міський простір; великі територіальні ресурси у комунальній власності 	<ul style="list-style-type: none"> відчутність чітко окресленої центральної частини міста; відсутність чинної системи земельного реєстра; обмеженість територіальних ресурсів
4. Екологія	<ul style="list-style-type: none"> ландшафтний парк; природні резервати; території з ландшафтом, який охороняється 	<ul style="list-style-type: none"> забруднене навколишнє середовище; промислові відходи, акустичний дискомфорт
5. Житлова сфера, будівельний комплекс	<ul style="list-style-type: none"> різноманітна, естетично приваблива та облаштована житлова забудова з розвинутою інфраструктурою; відносно висока житлова забезпеченість; висока продуктивність будівельної індустрії 	<ul style="list-style-type: none"> дефіцит житлових помешкань; поганий технічний стан будинків, особливо комунальних; низька продуктивність будівельної індустрії
6. Інженерна інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> забезпеченість водою, електроенергією; модернізація і розширення телекомунікацій; наявність нових очисних споруд 	<ul style="list-style-type: none"> поганий стан вулиць, шляхів і майданів, включаючи під'їзні шляхи до міста; застаріла система збору і переробки відходів; неефективна система опалення; низький рівень розвитку телекомунікацій, погане функціонування зв'язку; висока аварійність на комунальних інженерних комунікаціях
7. Соціальна інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> розвинені сектори науки, технології і вищої освіти; культурно-архітектурна спадщина (старе місто, реліквії, музеї); багате культурне життя; розвинена система медичних закладів 	<ul style="list-style-type: none"> поганий стан матеріальних ресурсів охорони здоров'я, соціального забезпечення, дитячих ясел і садків, шкіл, мистецтва і культури, спорту і дозвілля; низький рівень соціальної безпеки; відсутність коштів на соціальний розвиток (бюджетні обмеження)
8. Економіка	<ul style="list-style-type: none"> центр економічного життя, пов'язаного з географічним положенням; потенціал наукоємного інвестиційно-спроможного виробництва; міжнародний аеропорт 	<ul style="list-style-type: none"> неефективна банківська система; брак готельного обслуговування; слабка система побутового обслуговування; недостатня матеріальна база рекреацій; традиційні галузі промисловості з низькою конкурентоздатністю

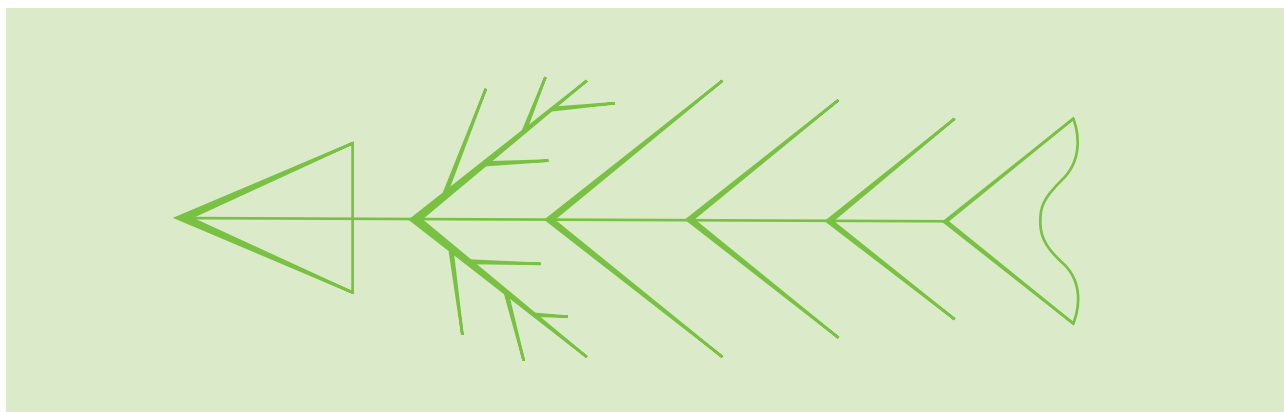
Макет здійснення SWOT-аналізу (сприятливі і несприятливі умови розвитку)

Чинник	Сприятливі умови	Несприятливі умови
1. Демографічні процеси	<ul style="list-style-type: none"> покращення показників природного відтворення населення 	<ul style="list-style-type: none"> старіння громади і, як наслідок, збільшення фінансового навантаження на працюючих
2. Економіка	<ul style="list-style-type: none"> економічне піднесення у регіоні, країні й у світі; стабілізація ринкових механізмів трансформації власності; зміцнення фондового ринку капіталу 	<ul style="list-style-type: none"> конкуренція з боку інших вітчизняних і іноземних економічних центрів
3. Комунікації і туризм	<ul style="list-style-type: none"> будівництво міжнародних транспортних коридорів, телекомунікацій, національної мережі швидкісного транспорту; реконструкція аеропорту; розвиток місцевого і міжнародного туризму 	<ul style="list-style-type: none"> зростання транспортних потоків, загроза навколишньому середовищу; конкуренція з іншими містами як усередині країни, так і за її межами
4. Регіональні та міжнародні контакти	<ul style="list-style-type: none"> співробітництво з іншими містами; розширення міжнародних контактів; регіональне співробітництво 	<ul style="list-style-type: none"> конкуренція з боку більш сильних партнерів
5. Місцеве самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> зростання самостійності місцевого рівня; децентралізація і розвиток місцевого самоврядування 	<ul style="list-style-type: none"> обмеження самоврядування

В. Взаємозв'язок структурних компонентів Стратегії

Г. Техніка планування "Риба"

1. В "голові" риби пишемо, що плануємо (який захід, акцію, програму та ін.)
2. На "кістках" виписуємо дії, необхідні для проведення цього заходу, реалізації програми та ін., вказуючи все, що потрібно для виконання кожного аспекту, наприклад: дата, місце проведення, хто відповідальний, строк виконання, скільки учасників, наклад видання тощо, та зрештою – скільки це коштуватиме (кожен крок).
3. У "хвості" ми підсумовуємо всі міні-бюджети з кожної "кістки"- аспекту та отримуємо загальну суму, необхідну для організації цього заходу, програми тощо.

Д. Типова Стратегія Міста, дружнього до дитини

І. Вступ

Захист прав дитини – це актуальна та складна проблема сьогодення. Україною ратифікована Конвенція ООН про права дитини та підтримана підсумкова резолюція Генеральної Асамблеї ООН "Світ, сприятливий для дітей". Таким чином, наша країна приєдналася до глобального руху, головним принципом якого є "Діти – в першу чергу".

У відповідності із Загальною декларацією прав людини Організації Об'єднаних Націй діти мають право на особливу турботу й допомогу.

Громада міста _____ приєднується до ініціативи Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ "Місто, дружнє до дитини". Стратегія покликана забезпечити послідовну й ефективну реалізацію цієї ініціативи на території міста, наповнити конкретним змістом принцип "Діти – наше сьогодення й майбутнє", визначити систему послідовних і взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення благополуччя підростаючого покоління, його успішний розвиток і своєчасне включення в соціально значиму діяльність. У результаті здійснення Стратегії місто _____ має стати Містом, дружнім до дитини.

Приймаючи основні напрямки Стратегії по реалізації державної політики в інтересах дітей на 2008-2015 р. (далі – Стратегія), міська рада виходить із свого обов'язку забезпечити стійкий і гармонійний розвиток міста на протязі життя наступних поколінь. Поліпшення становища дітей в суспільстві, їхній належний захист, створення сприятливих умов для їх життєдіяльності, навчання, виховання й розвитку – ключова мета соціальної політики держави й обов'язкова умова прогресу суспільства. Інвестиції в дитинство – надійна гарантія успішного, стійкого розвитку регіону й країни в цілому, поліпшення умов життя населення.

Визнаючи, що у місті є діти, що живуть в особливо важких умовах, і що такі діти мають потребу в особливій увазі, міська рада проголошує принцип пріоритетної адресної підтримки всіх категорій соціально незахищених дітей, забезпечення реальної рівності прав і можливостей для всіх маленьких жителів міста. Стратегія покликана створити умови для того, щоб кожна дитина росла в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння, щоб кожній родині було надано необхідні захист і сприяння у виконанні її обов'язків, а кожний підліток був повністю підготовлений до самостійного життя в суспільстві й вихований у дусі ідеалів миру, гідності, терпимості, волі, рівності й солідарності.

II. Передумови розробки Стратегії

Підписавши Конвенцію ООН по правах дитини, Україна взяла на себе зобов'язання по створенню необхідних умов з метою реалізації цих прав, формуванню комфортного й сприятливого для дітей середовища, по пріоритетному врахуванню інтересів підростаючого покоління при прийнятті рішень. Ці зобов'язання є безумовним пріоритетом діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

Ініціатива Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ “Місто, дружнє до дитини”, сприяє реалізації Конвенції ООН про права дитини на рівні, що має найбільш безпосередній вплив на життя дітей – на рівні міста, у якому вони живуть.

Приєднання до цієї ініціативи означає, що міська влада бере на себе обов'язок активно впроваджувати право кожної дитини:

- висловлювати своє бачення того, яким має бути їх місто;
- впливати на відповідні рішення міської влади;
- бути повноправним членом своєї родини та громади міста, активним учасником соціального життя;
- отримувати якісні послуги – освіту, медицину, соціальний захист тощо;
- пити чисту воду та бути захищеною від інфекцій;
- бути захищеною від насильства, експлуатації та приниження гідності;
- відчувати себе безпечно на вулицях міста;
- мати місця для ігор та зустрічей з друзями;
- жити у незабрудненому середовищі;
- бути учасником культурного та соціального життя своєї громади;
- мати вільний доступ до всіх послуг незалежно від своєї раси, національності, віри, доходів, статі та фізичного стану.

Набуття статусу “Місто, дружнє до дитини”, означає об'єднання зусиль влади та громадськості у спільному прагненні зробити місто більш комфортним для дітей. Це вимагає від них реалізації заходів, спрямованих на:

- розвиток міської інфраструктури, яка спрямована на розвиток та безпеку дітей;
- підвищення якості певних послуг для дітей: освіти, медицини, культури, фізичної культури та спорту, соціального захисту;
- забезпечення значимої участі дітей у процесі обговорення й прийняття рішень, які впливають на їхнє життя;
- захист їх прав та інтересів, формування інклюзивного толерантного суспільства, що передбачає запобігання будь-яких форм дискримінації за ознаками можливостей, національності, походження й т.д., де неприпустиме насильство над дітьми;
- перерозподіл витрат місцевих бюджетів в інтересах дітей та сімей з дітьми, залучення додаткових коштів з інших джерел на реалізацію заходів для дітей;
- зростання відповідних статей в місцевих бюджетах;
- розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Завдання, які ставляться у сфері дитинства, повинні стати основою для формування багатьох інших суспільних цілей і пріоритетів у місті, інтереси дітей повинні стати основними при прийнятті Стратегічних рішень. Це особливо важливо в житті суспільства сьогодні, коли усе ще йде процес пошуку соціальних орієнтирів, цінностей, національної ідеї. Діти можуть стати основою для формування нових цінностей і орієнтирів, консолідації суспільної свідомості.

Актуальні проблеми становища дітей

Національний контекст

За сучасних умов надзвичайно важливого значення набуває проблема подолання негативних демографічних тенденцій. Хоча в Україні наявна позитивна динаміка народжуваності, це принципово не змінює ситуацію – рівень народжуваності в Україні залишається недостатнім навіть для простого відтворення населення. Для ефективного впливу на демографічну ситуацію необхідно забезпечити більшу прив'язку до вирішення демографічних проблем взагалі і проблеми народжуваності зокрема, усіх напрямів соціально-економічної політики. Необхідно вжити заходів щодо створення жінкам сприятливих умов для поєднання їх професійної зайнятості з материнством.

Підвищення народжуваності призвело до виникнення проблеми забезпечення місцями у дитячих дошкільних закладах. У наступні роки, при збереженні існуючої тенденції, проблема нестачі місць у дитячих дошкільних закладах буде загострюватися. Особливо актуальною буде ця проблема для сіл України, де забезпеченість

дошкільними закладами значно менша, а рівень народжуваності суттєво вищий, ніж у містах. У найближчому майбутньому з підростанням дітей ця проблема пересунеться у шкільні вікові групи, що може збільшити чисельність сільських дітей і підлітків, які не відвідують школу у зв'язку з незабезпеченістю навчанням за місцем проживання. Зростає дефіцит місць у дошкільних дитячих закладах і в міських поселеннях. Зокрема, чисельність 3-річних дітей на початок 2008 р. проти початку 2005 р. збільшилась у містах на 20%, що не може не бути проблемою в умовах незадовільного рівня забезпеченості дошкільними дитячими закладами.

Протягом 2007 р. відбулося збільшення показників смертності серед малюків. За експертною оцінкою, стабілізація показників смертності серед малюків з подальшим поступовим зниженням відбудеться тільки при повній оснащеності пологових і неонатальних відділень сучасним обладнанням та впровадженні нових технологій ведення передчасних пологів, інтенсивної терапії та виходжування недоношених дітей із дуже малою масою тіла протягом наступних 3-4х років.

Не менш важливим завданням держави є не тільки створення умов для народження здорової дитини, а й збереження її здоров'я протягом усього періоду дитинства, забезпечення рівного доступу до високоякісної медичної допомоги незалежно від місця проживання та соціального статусу батьків. Наявні тенденції підвищення захворюваності дітей, зростання рівня інвалідності свідчать про недостатні зусилля в цьому напрямку. За прогнозами експертів рівень дитячої інвалідності буде продовжувати зростати, значно зростає і чисельність ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД дітей. Причому, серед цієї категорії дітей, відсоток дітей, які отримують статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, буде постійно зростати.

Негативний вплив на здоров'я дітей спричиняє їх спосіб життя. Існуюча система виховання і зусилля органів державної влади та громадських організацій не вплинули на прагнення значної частини українських дітей вести здоровий спосіб життя.

Серед позитивних тенденцій варто відзначити зміни у структурі споживання продуктів харчування населенням України, в тому числі дітьми. Але, ситуація, що склалася, є далеко не ідеальною. Фіксується дефіцит у щоденному раціоні деяких з основних важливих груп продуктів харчування або їх низька якість та невідповідність нормам, а також незбалансованість поживних речовин.

Складною лишається ситуація в галузі освіти та вихованні дітей. Низький рівень матеріально-технічного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, повільні темпи їх технологічної модернізації, невисокий рівень зарплат та соціального престижу педагогічної праці суттєво впливають на якість освіти. Посиленої уваги з боку держави потребує питання зміцнення соціальної та виховної функції сім'ї у формуванні і розвитку духовних потреб дитини. Доцільно створити ефективні механізми узгодження виховних функцій сім'ї, навчальних закладів, інших соціальних і суспільних інституцій у вирішенні проблем формування і розвитку духовних потреб дітей.

Не відповідає сучасним потребам суспільства і наявна система роботи із дітьми, які перебувають у конфлікті із законом. Питання створення системи ювенальної юстиції наразі є найбільш актуальними у сфері правового захисту дітей.

Таким чином, у сфері захисту прав дітей наявні гострі проблеми, які певною мірою відображають стан соціально-економічного та соціально-політичного розвитку країни.

Місцевий контекст

Примітка

Для змістовного наповнення цього розділу використовуються дані, отримані в ході аналізу становища дітей в місті (методичні рекомендації надані у Додатку).

Крім того, актуальні проблеми впровадження Конвенції можуть бути з'ясовані в ході спеціального дослідження. Наприклад, в ході проведеного опитування громадської думки були додатково визначені проблеми, актуальні для впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини", в пілотних містах:

- обмеженість можливостей впливу дітей на рішення міської влади;
- небезпечність для дітей вулиць міста;
- недостатність інфраструктури для дозвілля дітей (дитячих майданчиків і гуртків та секцій);
- незадоволеність всіх груп населення станом медичного обслуговування дітей;
- низька інформованість дорослої частини громади міста про основні права дитини.

Для вирішення проблем в містах розробляється Стратегія.

III. Мета та завдання Стратегії

Головним принципом Стратегії є дітоцентризм, тобто дитина з її інтересами та потребами є пріоритетом міської політики.

Мета Стратегії – формування та реалізація в місті соціально-економічної, інформаційно-культурної й інфраструктурно-технологічної політики, спрямованої на комплексне забезпечення прав і інтересів дітей, створення найкращих умов для життя й розвитку кожної дитини.

Здійснення Стратегії має сприяти перетворенню міста в Місто, дружнє до дитини. МДД – це місто,

- яке забезпечує усі права всіх дітей, у тому числі право на родину, незалежно від їхньої статі, соціального статусу, релігійної й етнічної приналежності, стану здоров'я за допомогою формування й підтримки культури рівних можливостей і толерантності, економічних механізмів вирівнювання й підтримки;
- де точка зору та інтереси кожної дитини враховуються при прийнятті рішень, а її проблеми й труднощі вчасно виявляються;
- де підтримуються й зміцнюються здоров'я, комфорт і безпека дітей, мінімізуються ризики, реєструється стан здоров'я, ведеться профілактика й рання діагностика захворювань, даються індивідуальні рекомендації й забезпечується своєчасне лікування завдяки цілеспрямованій політиці охорони здоров'я;
- де забезпечені умови для соціалізації, спілкування, відпочинку і розваги дітей, створення їх гідної життєвої перспективи завдяки відкритій системі освіти, що підключає весь доступний людський потенціал до виховання, розвитку й навчання;
- де адресна увага й підтримка приділяються найбільш незахищеним групам дітей: дітям з обмеженнями здоров'я; ВІЛ-інфікованим; дітям, які страждають від алкогольної й наркотичної залежності; дітям, що проживають у соціально неблагополучних родин, що залишилися без батьківського піклування, бездоглядним і безпритульним, що піддаються експлуатації, насильству й жорсткому поводженню, що потрапили у важку життєву ситуацію, що вступили в конфлікт із законом;
- який поєднує різні соціальні групи в інтересах дітей, об'єднує діяльність державних структур, національні й регіональні програми, бізнес-ініціативи й роботу громадських організацій.

Основні завдання Стратегії

1. Створення найкращих умов для народження й здорового розвитку дітей, доступності висококваліфікованої медичної допомоги для кожної дитини й формування здорового способу життя як домінуючого стилю поведінки молодих городян.
2. Безумовна реалізація права кожної дитини на родину й всебічна підтримка родин з дітьми – економічна, соціальна, інформаційно-культурна.
3. Забезпечення прав, інтересів і потреб розвитку кожної дитини у міській системі освіти й культурному середовищі.
4. Ефективна соціалізація підростаючого покоління за допомогою його включення в суспільно значиму діяльність і процес прийняття рішень щодо свого майбутнього, майбутнього своєї родини й свого міста.
5. Соціальна підтримка, реабілітація й адаптація, дітей зі спеціальними потребами, дітей, що потрапили у важку життєву ситуацію: тих, що проживають у соціально неблагополучних родин, страждають від насильства, сексуальної експлуатації, безпритульних та бездоглядних, ВІЛ-інфікованих, що потрапили в алкогольну й наркотичну залежність, що є у контакті або конфлікті з законом.

IV. Ключові принципи реалізації Стратегії

Повага до точки зору дітей. Місто _____ має стати містом, у якому права дитини та її інтереси включені в число пріоритетів, де діти беруть участь у прийнятті рішень, що визначають їхнє становище.

Підвищена увага дітям з вразливих груп. Особлива увага повинна бути зосереджена на найбільш уразливих групах дітей – інвалідах, дітях, що залишилися без піклування батьків, бездоглядних і безпритульних, що піддаються експлуатації і жорсткому поводженню, що вступили в конфлікт із законом.

Розкрити потенціал кожної дитини. Забезпечення найкращих умов для освіти, розвитку, соціалізації, професійної підготовки й ефективної зайнятості молоді; формування гідної життєвої перспективи для кожної дитини й кожної родини, для прояву активної громадської позиції дитини.

Захист прав і правова освіта. Місто _____ – повинно стати містом, де діють ефективні механізми захисту прав і законних інтересів всіх дітей, здійснюються масштабні програми правового інформування й освіти дітей і їхніх батьків.

Безпека та зручність. Створення безпечного та комфортного проживання дітей у місті, безперешкодного доступу до всіх послуг та можливостей.

Інновація та професіоналізм. Міська політика в області дитинства ґрунтується на використанні останніх досягнень науки, сучасних соціальних технологій. Створюються умови до залучення висококваліфікованих кадрів для роботи з дітьми й реалізації всіх напрямків цієї політики.

Соціальне партнерство. Політика в області дитинства повинна опиратися на технології соціального партнерства й громадсько-професійної експертизи, включаючи у свою орбіту всі органи влади міста, бізнес, неурядові організації, регіональних і міжнародних партнерів.

Інформаційна підтримка прав дитини задля зміни свідомості. Забезпечення широкої підтримки політики у сфері дитинства з боку ЗМІ, формування позитивної громадської думки, зміцнення сімейних цінностей у масовій свідомості, досягнення більшого взаєморозуміння в родинях.

Зміст Стратегії опирається на вивчення й адаптацію до умов міста _____ вітчизняного та зарубіжного досвіду у побудові політики захисту дітей, рекомендації експертів Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). Особлива увага приділяється застосуванню новітніх ефективних технологій соціальної роботи, що покладаються на власну активність людей, надання їм права брати участь у рішенні своїх проблем поряд з фахівцями, залучення сучасних інформаційних технологій, пошук нестандартних економічних рішень.

V. Основні напрямки Стратегії

По кожному напрямку реалізації Стратегії виділяються мета, завдання, вимірювані індикатори їх досягнення й основні заходи. Основний зміст Стратегії, безумовно, відноситься до установ та організацій соціальної сфери міста _____, до якого в ряді випадків повинні підключатися відділи архітектури, будівництва, економіки, торгівлі та побутового обслуговування, статистики, інші органи виконавчої влади міста. Багато напрямків Стратегії, індикатори та заходи взаємозалежні. У зв'язку з цим, зокрема, деякі з індикаторів і заходів одночасно відносяться до двох чи більше напрямків.

У той час, як цілі та завдання Стратегії мають залишатися в основному незмінними на період її виконання, індикатори (зокрема – їх числові значення), а особливо заходи будуть уточнені й доповнені як у початковий період реалізації Стратегії після її затвердження, так і в ході її виконання. На підставі завдань і заходів Стратегії можуть розроблятися міські цільові комплексні програми.

Напрямок 1.

Найкращі умови для народження й початку життя (демографічна політика, дружня до дітей).

Мета демографічної політики в місті на сучасному етапі полягає у забезпеченні найкращих умов для народження й здорового розвитку дітей, включаючи сприятливе соціально-економічне середовище, ефективні технології охорони здоров'я й позитивний соціально-психологічний клімат.

Основними завданнями даної політики, рішення яких веде до досягнення поставленої мети, виступають:

- формування системи моральних і матеріальних стимулів до народження дітей або задля збільшення кількості дітей у родині;
- забезпечення якості й доступності родопомочі, дородової й родової допомоги, лікування безплідності й охорони репродуктивного здоров'я;
- забезпечення високої якості життя в міському середовищі для вагітних, у тому числі роботи, відпочинку, харчування, харчування немовлят;

- зміцнення інституту родини, відродження та збереження духовно-моральних традицій сімейних відносин; формування в суспільній свідомості, у тому числі у свідомості молоді та підростаючого покоління системи цінностей, пов'язаних з родиною й народженням дітей, створення умов для підвищення соціального престижу материнства й батьківства.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- підвищення сумарного коефіцієнту народжуваності насамперед, за рахунок народження в родині двох та більше дітей;
- скорочення рівня материнської та дитячої смертності;
- зниження кількості абортів, у тому числі серед вагітних вперше;
- збільшення частки жінок, що залишили за своїм бажанням робочі місця із шкідливими й важкими умовами праці, що одержали, при необхідності, нову професію;
- збільшення числа (розвиток наявних) жіночих і сімейних консультацій;
- підвищення охоплення вагітних жінок послугами у сфері санаторно-курортного оздоровлення;
- зниження числа дітей, інфікованих матерями вірусом ВІЛ/СНІДу, що одержали відповідну профілактику;
- збільшення частки жінок, що практикують виключно грудне вигодовування дітей протягом шести місяців з моменту народження й годівлі груддю в сполученні з безпечним, відповідним і адекватним додатковим харчуванням протягом перших років життя дитини;
- збільшення числа випадків відновлення репродуктивного здоров'я, успішного застосування допоміжних репродуктивних технологій, у тому числі в рамках безкоштовних медичних послуг;
- зміна ціннісних орієнтацій у сімейній сфері й репродуктивних установках молоді на користь народження дітей, зростання престижу родини, відповідального материнства й батьківства.

Основні заходи щодо реалізації демографічної політики, дружньої до дітей:

- розробка спеціальних програм, що дозволяють жінкам одержати нові професії за рахунок роботодавців і міського бюджету у випадку їх звільнення з робочих місць зі шкідливими й важкими умовами праці та переводу на нові робочі місця;
- розробка й впровадження програм, спрямованих на надання комплексної медичної допомоги вагітним жінкам;
- формування нової моделі жіночої консультації, доброзичливої до жінки й родини. Перехід від жіночих до сімейних консультацій;
- розробка й впровадження механізмів, що сприяють підвищенню охоплення вагітних жінок послугами у сфері санаторно-курортного оздоровлення;
- підвищення доступності та якості надання безкоштовної медичної допомоги жінкам у період вагітності й пологів та їх новонародженим дітям;
- забезпечення умов для грудного вигодовування, у тому числі виключно грудне вигодовування дітей протягом шести місяців з моменту народження й продовження годування груддю в поєднанні з безпечним, відповідним і адекватним додатковим харчуванням протягом перших років життя дитини;
- реалізація програм профілактики відмови від новонароджених дітей (первинна підтримка в родильному будинку, патронаж вдома);
- формування міського замовлення на виробництво науково-популярних, публіцистичних і розважальних програм, ток-шоу, радіопрограм, соціальної реклами, що пропагують сімейні цінності;
- проведення заходів для школярів і студентів, спрямованих на освіту у сфері сімейних відносин, формування сімейних цінностей.

Напрямок 2.

Охорона здоров'я й здоровий спосіб життя (політика зміцнення здоров'я дітей).

Мета політики міськради у сфері охорони здоров'я дітей – забезпечення умов для зниження дитячої смертності й захворюваності, профілактики інвалідності, гармонійного фізичного й духовного розвитку дітей, формування здорового способу життя, розвитку фізкультури й спорту.

Основними завданнями політики зміцнення здоров'я дітей є:

- вдосконалення міської інфраструктури моніторингу здоров'я (у тому числі в системі освіти), профілактичних оглядів, консультування й ранньої допомоги (раннього втручання); розробка й впровадження багатоцільових електронних "паспортів здоров'я";
- зміцнення міської педіатричної служби і її взаємодії з системою освіти, органами внутрішніх справ, соціального захисту населення; підтримка дитячих поліклінік і дитячих лікарень, розвиток їх кадрового потенціалу;
- розвиток фізкультурно-оздоровчої роботи з підростаючим поколінням, дитячого спорту;
- формування в підростаючого покоління навичок здорового способу життя, профілактика шкідливих звичок;
- забезпечення соціальних, освітніх і культурних потреб хворих дітей, у тому числі дітей, що перебувають у лікарні;
- інформаційна, консультаційна, сервісна й інша підтримка батьків у їхній турботі про здоров'я дітей;
- удосконалення організації харчування учнів в освітніх установах, виховання культури харчування;
- розвиток інфраструктури й підвищення доступності літнього відпочинку дітей, санаторно-курортного лікування.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- зниження малюкової й дитячої смертності;
- зниження захворюваності дітей дошкільного й шкільного віку, у тому числі в найпоширеніших групах захворювань;
- 100-відсоткове укомплектування дитячої поліклініки дільничними педіатрами й ліквідація черг на прийом до дитячого лікаря;
- підвищення оцінки споживачами якості послуг установ охорони здоров'я, якості роботи дільничних педіатрів (за результатами соціопитувань);
- підвищення оцінки споживачами якості харчування в дитячих садках і школах (за результатами соціопитувань);
- збільшення частки загальноосвітніх установ, у яких продаються тільки продукти здорового харчування;
- збільшення частки загальноосвітніх установ з доступною й безкоштовною чистою питною водою;
- підвищення охоплення дитячого населення фізкультурно-оздоровчими заходами, спортивними змаганнями й конкурсами, збільшення відвідуваності на регулярній основі спортивних клубів, кружків, секцій;
- зростання числа оснащених сучасним спортивним устаткуванням дитячих фізкультурних об'єктів (у тому числі в освітніх установах): спортивних і тренажерних майданчиків, залів, і т.д.;
- підвищення охоплення дітей різними формами оздоровчого літнього відпочинку, санаторно-курортним лікуванням;
- зниження поширеності паління, уживання алкогольних напоїв і пива серед школярів (за результатами соціопитувань);
- зниження частки дітей, які захворіли хворобами, що передаються статевим шляхом;
- розширення доступу дітей з національних меншин (в першу чергу ромів) до послуг охорони здоров'я, освіти, культури, фізичної культури й спорту, соціального захисту.

Основні заходи щодо охорони здоров'я дітей і підтримки здорового способу життя

- Проведення обов'язкових профілактичних оглядів дітей і підлітків.
- Забезпечення роботи лікарів, медичних сестер у всіх навчальних закладах.
- Удосконалення організації харчування учнів та вихованців освітніх установ міста; розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази шкільних підприємств харчування.
- Забезпечення всіх освітніх і медичних установ для дітей загальнодоступною безкоштовною чистою питною водою.
- Модернізація медичних і стоматологічних кабінетів загальноосвітніх шкіл, оснащення їх сучасним устаткуванням.

- Залучення в місто медичних фахівців необхідних спеціальностей шляхом цільового направлення на навчання та надання житла.
- Підвищення кваліфікації лікарів і медичних сестер, що працюють в загальноосвітніх установах.
- Розробка й впровадження в школах освітніх та виховних програм, спрямованих на формування культури здоров'я й здорового способу життя, профілактику паління, алкоголізму й наркоманії, підвищення інформованості про ВІЛ/СНІД, гепатит В і С.
- Проведення інформаційно-пропагандистської кампанії серед педагогів і батьків про неприпустимість паління в присутності дітей.
- Навчання педагогів, керівників освітніх установ формам і методам виховної роботи з формування цінності здоров'я, профілактики паління, алкоголізму й наркоманії.
- Будівництво, ремонт і благоустрій спортивно-фізкультурних об'єктів у житлових мікрорайонах міста й освітніх установах – майданчиків, стадіонів, басейнів, спортивних і тренажерних залів, спортивних клубів; забезпечення доступності цих об'єктів родинам з дітьми з точки зору вартості послуг.
- Реалізація програм підвищення професійної кваліфікації викладачів фізкультури, тренерів і керівників дитячих спортивних секцій.
- Залучення в місто фахівців необхідних спеціальностей шляхом цільового направлення на навчання та надання житла.
- Забезпечення можливості відвідування дітьми й молоддю спортивних і фітнес-клубів, басейнів, секцій, гуртків, розробка для дітей з соціально незахищених родин програм безкоштовного користування вищевказаними об'єктами.
- Забезпечення доступності дитячого відпочинку й оздоровлення, санаторно-курортного обслуговування всім категоріям дітей.
- Підтримка мережі літніх таборів, що забезпечують повноцінні можливості для відпочинку, спортивної й творчої діяльності учнів, їх освітнього консультування.

Напрямок 3.

Політика підтримки родин з дітьми й турботи про сімейне влаштування всіх дітей.

Метою політики турботи про родину в місті має бути сприяння зміцненню інституту родини й шлюбу та безумовному дотриманню права кожної дитини на родину, підвищенню якості життя родин з дітьми, формуванню в родині морально-психологічного клімату, що максимально сприяє гармонійному розвитку дітей.

Основними завданнями політики підтримки сім'ї є:

- забезпечення всебічної соціально-економічної підтримки родин з дітьми за допомогою:
- системи грошової допомоги та цільових субсидій;
- сприяння поліпшенню житлових умов, в першу чергу багатодітних родин;
- створення умов для зайнятості обох батьків;
- розширення можливостей для зайнятості батьків при виконанні ними своїх сімейних обов'язків;
- розвитку інфраструктури догляду, виховання й розвитку дітей дошкільного віку;
- розвитку інфраструктури спільного відпочинку, дозвілля, культурних освітніх центрів і заходів для сімей з дітьми;
- забезпечення рівного доступу до послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, спорту й соціальних послуг;
- розвиток системи соціальної і правової допомоги родині шляхом:
  - забезпечення якісних послуг для всіх категорій родин (у тому числі молодих родин, багатодітних, мало-забезпечених, що переживають кризу у відносинах, що знаходяться на обліку як неблагополучні й ін.);
  - забезпечення доступу до послуг сімейних консультацій, кризових центрів, служб правової допомоги й т.д.;
  - підвищення якості й доступності, розширення асортименту соціальних послуг родинам, що мають дітей з особливими потребами;

- соціальної роботи з родинами з групи ризику, допомоги батькам у лікуванні алкоголізму й наркоманії, профілактики бездоглядності дітей;
- забезпечення інформаційно-культурної підтримки родини за допомогою:
- впровадження в місцевих засобах масової інформації спеціальних програм та рубрик, спрямованих на пропаганду сімейних цінностей, підтримку національного усиновлення;
- підтримки й розвитку сімейних форм відпочинку й дозвілля;
- скорочення числа бездоглядних і безпритульних дітей за рахунок посилення профілактичної роботи з родинами "групи ризику";
- забезпечення права на виховання в сім'ї для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за допомогою:
  - стимулювання всиновлення й опіки, підтримки усиновителів та опікунів;
  - розвитку й підтримки прийомних сімей та інших форм сімейного влаштування;
  - формування громадської думки.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- підвищення середньодушового доходу родин з дітьми (включаючи зарплати, пенсії й соціальні допомоги);
- зниження частки багатодітних родин з результиуючим (включаючи соціальні виплати й послуг) доходом на члена родини нижче прожиткового мінімуму;
- впровадження місцевих програм (муніципальних та програм НУО) підтримки бідних родин з дітьми;
- збільшення числа родин з дітьми, які скористалися різними кредитними програмами (у тому числі освітніми та іпотечними кредитами);
- обсяг субсидій на оплату житлового приміщення й комунальних послуг окремим категоріям громадян;
- збільшення числа молодих родин, що проживають в окремих квартирах;
- зниження кількості розлучень;
- зниження числа родин, що знаходяться на обліку як соціально неблагополучні;
- зниження числа дітей, що не відвідують школу без поважних причин;
- скорочення числа батьків, позбавлених батьківських прав;
- скорочення кількості вихованців спеціалізованих установ для дітей-сиріт;
- збільшення числа дітей-сиріт, а також дітей, позбавлених батьківського піклування, влаштованих до прийомних родин та усиновлених громадянами України;
- зростання числа дітей, що повернулися в біологічні родини в результаті надання ефективних соціальних послуг (у відсотках від загальної кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування).

Основні заходи щодо реалізації політики підтримки сім'ї

- Створення системи інформування тих, що вступили у шлюб про заходи соціальної підтримки молодих родин, можливості поліпшення житлових умов і т.п.
- Підвищення обсягу наданих родині місцевих соціальних пільг та грошової допомоги у разі збільшення кількості дітей у родині.
- Надання додаткової підтримки неповним родинам з дітьми й багатодітним родинам з низькими доходами, родинам, які приймають на виховання дітей, котрі залишилися без піклування батьків, а також родинам, які мають дітей.
- Розробка й реалізація системи додаткових заходів, спрямованих на забезпечення житлом незаможних громадян з дітьми, включаючи заходи щодо розселення родин з дітьми з непристосованих і старих житлових приміщень,
- першочергове надання житла дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування по закінченню їхнього перебування в закладах, у родинах опікунів (піклувальників) та прийомних родинах.
- Надання вагітним жінкам до відходу у відпустку по вагітності і народженні можливості освоєння професій, створення для жінок, що виходять із відпустки по догляду за дитиною, умов, що сприяють їхньому поверненню до трудової діяльності, організація системи підвищення їхньої кваліфікації й перенавчання професіям, які користуються попитом на ринку праці.

- Розвиток і популяризація очних, дистанційних і частково дистанційних програм професійної освіти (підготовки, підвищення кваліфікації) для батьків малолітніх дітей.
- Надання можливостей для індивідуального й дистанційного навчання батьків-студентів в установах професійної освіти.
- Надання можливості одержання певної категорії батьків малолітніх дітей другої вищої освіти на пільговій (у тому числі безкоштовній) основі у вузах міста.
- Розвиток системи сучасної інтелектуальної надомної й частково надомної праці, гнучких форм зайнятості (обробка текстів і медіа-інформації, переклад з іноземних мов, програмування, дизайн, навчання, call-центри тощо), що дозволяють поєднувати роботу з виконанням сімейних обов'язків, для батьків малолітніх дітей і дітей з особливими потребами.
- Впровадження програм підтримки НУО, які надають соціальні послуги родинам з дітьми.
- Формування міської системи соціальних служб, доброзичливих до родини, у тому числі на базі громадських організацій:
- Створення сімейних психологічних консультацій; центрів правової підтримки родини; кризових і реабілітаційних центрів для родин в важких життєвих обставинах, а також жінок і дітей, що стали жертвами домашнього насильства.
- Розробка й проведення моніторингу ефективності діяльності установ соціального обслуговування родини й дітей.
- Розширення можливостей для сімейного дозвілля, спільного відпочинку родин.
- Розробка й прийняття комплексу заходів щодо профілактики втечі/розлучення дітей з їхнім сімейним оточенням і скорочення числа дітей, які живуть в інтернатних закладах.

Напрямок 4.

Політика підтримки дітей з особливими потребами і їхніх родин.

Мета – забезпечення всіх необхідних умов для життя, розвитку та інтеграції в суспільство кожної дитини з особливими потребами, недопущення дискримінації таких дітей і їхніх родин у всіх соціальних сферах (охорона здоров'я, освіта, культура, трудова діяльність і т.д.).

Основними завданнями політики підтримки дітей з особливими потребами та їхніх родин є:

- забезпечення гідного рівня життя кожній родині, що виховує дитину з особливими потребами;
- профілактика відмов батьків від дитини з особливими потребами й сприяння сімейному влаштуванню таких дітей;
- розвиток міської інфраструктури для реабілітаційної та освітньої (медичної та педагогічної) допомоги дітям з особливими потребами;
- безкоштовне забезпечення всіх дітей з особливими потребами необхідними медичними та реабілітаційно-освітніми послугами, а також засобами реабілітації в повному обсязі;
- інтеграція дітей з особливими потребами в систему загальної освіти й мінімізація ізолюючих форм одержання освіти;
- розвиток дистанційного (у тому числі через Інтернет) навчання для всіх категорій дітей з особливими потребами;
- забезпечення умов для повноцінної участі дітей з особливими потребами та їх родин у соціальному, культурному, спортивному житті міста;
- створення системи професійного (трудового) навчання, доступної кожній дитині з особливими потребами (відповідно до медичних показань);
- створення умов для виділення в міському господарстві, соціальній сфері, на підприємствах всіх форм власності достатньої кількості робочих місць для працевлаштування всіх молодих людей з особливими потребами, які не мають медичних протипоказань;
- формування безбар'єрного середовища – міської технічної інфраструктури, доброзичливої до людей з обмеженими можливостями (житлові будинки, громадські місця, транспорт);
- формування громадської думки, доброзичливої до людей з обмеженими можливостями, культури співучасті й допомоги.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- середньодушовий дохід вище прожиткового мінімуму і його тенденція до росту у всіх родин, що виховують дитину з особливими потребами;
- скорочення частки дітей з особливими потребами, позбавлених батьківського піклування, що живуть в інтернатах;
- підвищення охоплення соціальними послугами родин з дітьми з особливими потребами та розширення асортименту послуг, що надаються таким родинам;
- забезпечення всіх родин з дітьми з особливими потребами допомогою в цілях забезпечення лікувальної, реабілітаційної й освітньої підтримки дітей;
- забезпечення всіх дітей з особливими потребами реабілітаційними послугами в спеціалізованих установах для дітей з обмеженими можливостями;
- забезпечення всіх дітей з особливими потребами необхідними технічними засобами реабілітації;
- збільшення числа дітей з особливими потребами, залучених до системи інклюзивної освіти;
- зростання кількості освітніх установ різних типів і видів, які реалізують модель інклюзивної освіти;
- збільшення числа дітей з особливими потребами, які беруть участь у дистанційних освітніх програмах і проектах, культурних ініціативах;
- збільшення числа дітей з особливими потребами, що беруть участь у різних культурних та спортивних заходах та громадському житті міста;
- кількість безкоштовних і пільгових путівок санаторно-курортного лікування, що виділяються дітям з особливими потребами;
- збільшення числа молодих людей з особливими потребами, що працюють на умовах часткової й повної зайнятості;
- пристосованість житлових будинків, громадських місць і громадського транспорту міста до потреб людей з обмеженими можливостями;
- збільшення числа громадських організацій, ініціатив, проектів, благодійних акцій, що мають на меті підтримку дітей з обмеженими можливостями.

Основні заходи щодо реалізації політики підтримки дітей з особливими потребами та їхніх родин

- Вдосконалення системи соціальних стандартів забезпечення родин, які виховують дітей з особливими потребами, що змінюються залежно від складності захворювання дитини і її потреб у догляді, лікувальних і реабілітаційних послугах, кількості працюючих членів родини й середньодушового доходу родини.
- Формування гнучкої системи місцевої соціальної допомоги й інших заходів адресної матеріальної допомоги родинам, що виховують дітей з особливими потребами.
- Виділення додаткової щомісячної допомоги родинам, що взяли на виховання дітей з особливими потребами.
- Розвиток нових стандартів і технологій соціального обслуговування родин, що мають дітей з особливими потребами: нестационарні форми, психологічний та педагогічний супровід вдома.
- Впровадження інноваційних технологій роботи з дітьми з особливими потребами.
- Забезпечення реабілітаційним устаткуванням центрів/відділень по роботі з дітьми з особливими потребами.
- Підтримка недержавних організацій, що здійснюють лікувально-педагогічну допомогу дітям з особливими потребами.
- Забезпечення дітей з особливими потребами спеціалізованими технічними засобами реабілітації через їх життєві потреби.
- Розробка й прийняття Положення про організацію інклюзивної освіти.
- Розробка й реалізація комплексного плану впровадження інклюзивної освіти у всіх школах міста, що забезпечує право всіх дітей з особливими потребами у зв'язку з їхніми труднощами в навчанні/розвитку навчатися в загальноосвітніх школах, залишаючись жити у своїй родині, і що включає наступні напрямки:
  - забезпечення технічної доступності шкіл для дітей з інвалідністю (облаштування пандусів, розширення дверей у туалетні кімнати й т.д.);
  - збільшення матеріального забезпечення кожної школи, що поставила своєю метою організувати інтегроване навчання дітей з особливими потребами, включаючи необхідне устаткування й ресурсні матеріали;

- організація підготовки шкільних педагогів до ефективного навчання дітей з особливими потребами;
- пропаганда ідей інклюзивної освіти в громаді;
- проведення в школах системи виховних заходів, спрямованих на формування в учнів позитивного відношення до дітей з особливими потребами, установок на надання їм всебічної допомоги й підтримки.
- Розвиток міської системи дистанційного навчання дітей з особливими потребами, спрямованої на надання загальної освіти, а також підтримку профільного (поглибленого) вивчення шкільних предметів, додаткової та професійної освіти.
- Формування системи загальнооміських заходів культурного й спортивного характеру, соціальних акцій, розрахованих на участь дітей з обмеженими можливостями здоров'я.
- Розширення числа груп, у яких забезпечене навчання підлітків і молодих людей з обмеженими можливостями здоров'я, в установах початкової, середньої й професійної освіти.
- Розробка й реалізація міської програми забезпечення ефективної зайнятості осіб з обмеженими можливостями здоров'я.
- Реалізація пілотних проектів міжвідомчої взаємодії в соціальній інтеграції й реабілітації дітей з особливими потребами.
- Розробка й реалізація комплексного плану приведення інфраструктури міста (житлових будинків, громадських місць, транспорту) у відповідність із потребами людей з обмеженими можливостями здоров'я.
- Проведення міської інформаційно-рекламної кампанії "Допоможіть особливим дітям".

Напрямок 5.

Освіта та виховання дітей з урахуванням їх індивідуальних здібностей і потреб.

Мета освітньої політики – забезпечення рівного доступу для всіх юних мешканців міста якісними освітніми послугами, які відповідають інтересам дитини, запитам родини й вимогам глобальної економіки, побудованої на знаннях, формуванні індивідуальної освітньої програми й гідної життєвої перспективи для кожної дитини й кожної родини.

Основними завданнями освітньої політики є:

- забезпечення права всіх дітей, які живуть у місті, на якісну освіту, незалежно від їхньої статі, раси, національності, походження, місця проживання, релігії, переконань, стану здоров'я, соціального і майнового статусу;
- інформування дітей і батьків щодо потреб і можливостей соціуму в галузі освіти й розвитку людського потенціалу;
- забезпечення більшої відкритості, прозорості, зрозумілості й привабливості у сфері освіти для дітей і батьків, участь батьків і громадськості в управлінні освітніми установами;
- побудова безперервного освітнього маршруту "дошкільна – початкова – основна – повна середня освіта" з можливістю одержання початкової, середньої, професійної й додаткової освіти;
- забезпечення потреби родин у послугах якісної дошкільної освіти на основі:
  - розвитку всіх форм дошкільних освітніх організацій (державних, приватних) задля максимально повного задоволення потреб різних груп батьків;
  - забезпечення доступності якісної загальної освіти, у тому числі:
    - досяжності школи для дітей (15 хвилин для початкової й основної школи);
    - можливості навчання за обраним профілем у старших класах, одержання додаткової освіти, професійної орієнтації і підготовки;
    - удосконалювання якості освіти на основі інформаційних технологій;
    - оснащення установ освіти на основі перспективних стандартів умов навчання в ній з урахуванням світових тенденцій;
  - забезпечення підготовки фахівців в установах професійної освіти на основі прогнозованих потреб міста;
  - розвиток системи додаткової освіти, що відповідає широкому спектру індивідуальних потреб і схильностей учнів, вводить їх у світ технологій, мистецтв і ремесел;
  - формування системи пошуку, підтримки, допомоги у виборі життєвого шляху для обдарованих дітей і талановитої молоді;

- розвитку диференціації та індивідуалізації навчання, створення умов для подолання й профілактики навчальної неспішності;
- широкого впровадження в освітню практику сучасних інформаційних і комунікаційних технологій;
- досягнення найбільшої ефективності праці кожного педагога з допомогою:
- розвитку безперервної варіативної системи методичної підтримки, професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;
- удосконалювання атестаційних технологій, експертного супроводу педагогічної діяльності;
- ефективної кадрової політики, що сприяє відновленню складу адміністрації освітніх установ і педагогічних працівників, підвищенню мотивації персоналу, оптимальному використанню різних форм залучення, заохочення та адаптації молодих фахівців;
- забезпечення безумовного дотримання прав дитини у всіх освітніх установах, розвиток системи правової освіти, освіти й виховання дітей і підлітків;
- впровадження інституту уповноважених осіб з прав дитини в установах освіти;
- дотримання правил безпеки дітей в освітніх установах;
- забезпечення доступності додаткової освіти, у тому числі:
- розвитку додаткових освітніх послуг на базі загальноосвітніх установ;
- розвитку системи шкіл повного дня;
- розвитку мережі установ додаткової освіти, розширення спектру пропонованих ними послуг;
- розвитку мережі дистанційної додаткової освіти;
- розвитку механізмів участі дітей у шкільному самоврядуванні;
- формування й розвиток професійної системи незалежного оцінювання й моніторингу якості освіти.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- охоплення дітей дошкільною освітою (відношення чисельності дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади, до чисельності дітей віком 1–6 років включно);
- зниження черг в установи дошкільної освіти (відношення планової кількості місць у дошкільних закладах до чисельності дітей, які відвідують дошкільні заклади, у розрахунку на 100 місць);
- розвиток дошкільних освітніх організацій всіх форм (державних, приватних), розвиток гнучких форм надання послуг по догляду й вихованню дітей залежно від їхнього віку;
- підвищення оцінки батьками доступності і якості послуг дошкільних установ освіти (за даними соціопитувань);
- зростання числа дітей, охоплених програмами підготовки до школи на базі дошкільних і середніх загальноосвітніх установ;
- збільшення числа загальноосвітніх установ, що представили в електронному (на своєму сайті) і друкованому виді публічну доповідь про роботу в поточному році;
- збільшення числа загальноосвітніх установ, у яких ефективно функціонують шкільні ради ("трикутники") шкільне самоврядування;
- обсяг освітніх програм, реалізованих у рамках додаткової освіти, кількісні показники участі в них учнів;
- збільшення частки шкіл, що реалізують програми профільного навчання, додаткової освіти й допрофесійної підготовки, а також зростання кількості таких програм у середньому на одну школу;
- зниження числа учнів, які не встигають з одного або кількох предметів шкільної програми та залишаються на другий рік навчання;
- збільшення кількості одиниць комп'ютерної техніки й ліцензійних копій програмного забезпечення (відношення кількості обладнаних робочих місць до кількості дітей відповідного віку);
- збільшення кількості навчального часу із застосуванням ІКТ;
- збільшення числа батьків, що одержують загальношкільну інформацію й індивідуальну інформацію про свою дитину за допомогою сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (сайт школи, розсилання на домашній комп'ютер і мобільний телефон);
- збільшення числа предметних кабінетів, оснащених відповідно до сучасних стандартів;

- зменшення числа вчителів, що викладають не за фахом;
- відношення показників забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками, які відповідають рекомендаціям МОН на цей навчальний рік, до кількості загальноосвітніх навчальних закладів;
- кількість освітніх установ, у яких впроваджено службу уповноваженого з прав дітей;
- збільшення числа дітей, охоплених додатковою освітою і професійною підготовкою по перспективних для міста напрямках (відношення чисельності учнів, вихованців, слухачів позашкільних навчальних закладів до чисельності дітей відповідного віку);
- збільшення охоплення позашкільною освітою дітей-сиріт, дітей з обмеженими можливостями, дітей з маргінальних груп;
- збільшення числа дітей учасників та переможців предметних олімпіад, творчих конкурсів, спортивних змагань;
- збільшення числа учнів і предметів, охоплених незалежною системою оцінювання якості освітніх результатів;
- збільшення кількості реалізованих за підтримкою органів місцевого самоврядування програм виховання толерантності, духовних та культурних цінностей, навичок ненасильницького законослухняного поведіння, соціально-культурної та психолого-педагогічної адаптації дітей.

Основні заходи щодо реалізації освітньої політики

- Підвищення кваліфікації й перепідготовка різних категорій працівників, зайнятих у сфері тимчасового догляду, виховання й розвитку дітей дошкільного віку з метою їх відповідності сучасним освітнім стандартам.
- Надання можливостей для навчання особам, які не можуть працевлаштуватися, за програмами професійної підготовки обслуговуючого персоналу для роботи в організаціях, що надають послуги з виховання й догляду за дітьми.
- Розвиток навчальної й матеріальної бази міських дитячих дошкільних установ; будівництво й реконструкція будинків, розвиток і благоустрій приналежних територій.
- Розробка й реалізація програм, які включають комплекс заходів, спрямованих на диференціацію й індивідуалізацію навчання, а також підпрограми, спрямованої на підтримку окремих категорій невстигаючих школярів.
- Створення міської системи виявлення, підтримки й розвитку обдарованих дітей. Розробка, апробація й впровадження ефективних методик діагностики інтелектуальних і творчих здібностей дітей на різних вікових етапах, а також технологій освітньої, виховної роботи й соціально-психологічної підтримки обдарованих дітей.
- Прийняття міської програми впровадження ІКТ в освітній процес, які забезпечують підвищення ефективності і якості освіти в загальноосвітніх установах за рахунок реалізації нової системи цілей, змісту й технологій освіти на базі широкого застосування ІКТ.
- Оснащення освітніх установ навчальним устаткуванням, підручниками і навчальними засобами відповідно до вимог освітніх стандартів.
- Проведення заходів, спрямованих на розвиток правової освіти.
- Розвиток системи шкільного самоврядування.
- Підтримка дитячих творчих колективів (на конкурсній основі).

Напрямок 6.

Політика участі дітей у культурному житті міста.

Метою політики участі дітей у культурному житті міста повинне бути ефективне використання можливостей міста для повноцінного розвитку дітей, їхнього творчого самовираження та творчої діяльності.

Основними завданнями політики участі дітей у культурному житті є:

- активізація ролі дітей у культурному житті міста за допомогою:
- надання на конкурсній основі цільової фінансової допомоги (грантів) молодіжним друкованим і електронним ЗМІ, театрам, клубам й іншим культурним ініціативам;
- розвитку музейної, краєзнавчої та історично-пошукової діяльності установ освіти, розширення і залучення до цієї діяльності шкіл і учнів міста;
- організації масових культурних заходів за участю дітей;

- зацікавлення дітей і підлітків міськими програмами патріотичного, історичного, естетичного виховання, підвищення ефективності цих програм, привабливості реалізованих у їхніх рамках заходів в очах підростаючого покоління;
- заохочення дитячої і молодіжної аудиторії екскурсійною діяльністю, розширення й підвищення її участі в діяльності міських музеїв і виставок;
- надання цільової фінансової допомоги музеям і культурним центрам, що спеціалізуються на роботі з дітьми та підлітками;
- підтримка й популяризація дитячих бібліотек, зацікавлення дітей та підлітків бібліотечною діяльністю, розвиток дитячого читання й слухання якісної літератури;
- підтримка й розвиток клубної й гурткової роботи з дітьми, зацікавлення дитячої аудиторії даними формами діяльності.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань є:

- збільшення числа дитячих і молодіжних культурних ініціатив і проєктів, реалізованих за підтримкою міськради;
- збільшення кількості освітніх, просвітницьких і виховних програм для дітей і підлітків, реалізованих музеями й культурними центрами;
- зростання відвідуваності дитячих бібліотек;
- збільшення числа проведених на базі дитячих бібліотек заходів, спрямованих на розвиток дитячого читання й слухання художньої літератури;
- зростання числа дітей і підлітків, задіяних у різних формах клубної, гурткової, студійної роботи поза школою.

Основні заходи щодо реалізації політики участі дітей у культурному житті

- Надання на конкурсній основі цільової фінансової допомоги (грантів) дитячим і молодіжним культурним ініціативам і проєктам (клубам, театрам, друкованим і електронним ЗМІ й т.п.).
- Організація й проведення міських форумів учасників дитячих громадських об'єднань, свят і вистав за участю дітей.
- Розробка й проведення заходів, спрямованих на художньо-естетичне виховання дітей.
- Розробка й підтримка міськрадою програм розвитку міських та шкільних музеїв.
- Надання на конкурсній основі цільової фінансової допомоги (грантів) міським музеям і культурним центрам, які реалізують освітні, просвітницькі й виховні програми для дітей та підлітків.
- Розвиток музейної педагогіки й екскурсійної роботи для дітей та підлітків.
- Надання на конкурсній основі цільової фінансової допомоги (грантів) дитячим і юнацьким бібліотекам, які реалізують інноваційні освітні, просвітницькі й виховні проєкти.
- Розвиток мережі дитячих і юнацьких бібліотек.
- Проведення щорічного міського конкурсу дитячих і шкільних бібліотекарів, методистів по бібліотечних фондах "Майстер книги".

Напрямок 7.

Участь дітей у житті міста й прийняття рішень, що стосуються їхнього життя в родині, школі, суспільстві й державі.

Мета політики – створення умов для органічного включення дітей у життя суспільства – спочатку на мікро-, потім на макрорівні, долучення до соціальних цінностей і норм, ефективної профілактики девіантної поведінки.

Основними завданнями політики участі дітей у суспільному житті є:

- створення умов для первинної соціалізації дітей у рамках дворів житлових будинків, спілкування з однолітками й дорослими, формування комунікативних навичок;
- розробка механізмів, що забезпечують врахування думки дітей при формуванні політики міської влади, а також участь дітей і підлітків у розробці й реалізації ініціатив, спрямованих на поліпшення життя;
- підтримка соціально значимих дитячих і молодіжних проєктів й ініціатив за допомогою:
  - розвитку правової бази діяльності й взаємодії дитячих громадських об'єднань;

- удосконалення спеціальної підготовки й підвищення на цій основі компетентності дорослих організаторів дитячих громадських об'єднань;
- розробки й прийняття умов проведення щорічного конкурсу соціально значимих проєктів і програм дитячих громадських об'єднань, а також проведення міської виставки-ярмарки соціально значимих проєктів і програм дитячих громадських об'єднань;
- створення системи інформаційно-методичної підтримки діяльності дитячих громадських об'єднань;
- створення системи визнання суспільно корисної діяльності дитячих громадських об'єднань;
- забезпечення умов для зайнятості й соціалізації молоді за допомогою:
  - розширення спектру організаційних форм сезонної роботи, розрахованої на дітей;
  - створення й розвиток робочих місць на підприємствах малого бізнесу;
- розвиток інфраструктури соціальних служб і дитячо-підліткових клубів за місцем проживання, у тому числі волонтерських організацій, підготовка кваліфікованих кадрів для організації цих видів діяльності.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань є:

- збільшення числа учасників дитячих громадських об'єднань і учасників заходів, організованих дитячими громадськими об'єднаннями;
- збільшення кількості реалізованих за підтримкою міськради освітніх програм, орієнтованих на підвищення компетентності дорослих організаторів дитячих громадських об'єднань;
- збільшення числа заходів (ігор, змагань, акцій по благоустрою), здійснюваних за підтримкою органів місцевого самоврядування за місцем проживання (у кварталах, дворах), а також розширення кількості жителів, що беруть у них участь;
- збільшення числа дітей і підлітків, які взяли участь в обговоренні питань, пов'язаних з становищем дітей;
- кількість розроблених і впроваджених механізмів участі дітей і підлітків у врядуванні містом;
- наявність і активне функціонування Дитячої дорадчої ради;
- рівень залучення дітей і підлітків з маргінальних груп і груп ризику (з особливими потребами, ВІЛ-інфікованих, сиріт, дітей із прийомних родин, дітей національних меншин) у процес прийняття рішень з питань дитинства;
- збільшення кількості дітей, які скористалися різними дозволеними формами працевлаштування;
- збільшення кількості й підвищення ефективності реалізованих за підтримки органів місцевого самоврядування програм профілактики правопорушень, соціально небезпечного поведіння, шкідливих звичок і залежностей (у тому числі антинікотинових, антиалкогольних, антинаркотичних, програм профілактики ігрової залежності);
- заборона доступності тютюнових виробів і алкоголю для дітей;

Основні заходи щодо реалізації політики участі дітей у суспільному житті міста і прийнятті рішень

- Розробка й прийняття плану заходів щодо підтримки дитячих громадських об'єднань.
- Проведення періодичного опитування думки дітей і підлітків про те, що треба зробити в місті, щоб перетворити його в Місто, дружнє до дитини.
- Створення та організація роботи Дитячої дорадчої ради, фокус-груп дітей з вразливих груп для врахування їхньої думки та участі у процесі прийняття рішень з питань охорони дитинства.
- Формування й підтримка міського інтернет-порталу, орієнтованого на висловлення й обговорення позицій і пропозицій дітей.
- Підтримка організації дитячо-дорослих ігор, спортивних змагань, ініціативних заходів щодо благоустрою території у кварталах та дворах міста.
- Розробка й реалізація міжвідомчого соціального проєкту "Перша робота", спрямованого на створення умов для ефективного працевлаштування підлітків та учнівської молоді.
- Проведення рейдів, щодо дотримання установами торгівлі, громадського харчування та дозвілля правил торгівлі тютюновими та алкогольними виробами, недопущення перебування учнів в ігрових закладах в навчальний та нічний час.

- Навчання фахівців, що працюють у сфері дитинства, форми і способи врахування думки дітей у їхній роботі.
- Підтримка видання дитячих ЗМІ, випуску теле- та радіопередач.

Напрямок 8. Політика забезпечення прав та інтересів дітей у міській інфраструктурі й природному середовищі.

Мета політики – забезпечення прав та інтересів дітей у міській інфраструктурі та екосистемі, створення умов для безпечного та комфортного перебування дітей у міських спорудженнях, на вулицях, скверах і в зонах відпочинку.

Основними завданнями є:

- реконструкція й художнє оформлення під'їздів житлових будинків, прибудинкових територій, які забезпечують комфорт і безпеку дітей;
- реалізація програми будівництва й благоустрою дитячих майданчиків у місцях проживання дітей;
- розширення мережі спортивних майданчиків і міні-стадіонів, їх благоустрій і забезпечення необхідним устаткуванням;
- створення безпеки й комфортності перебування дітей на вулицях міста, запобігання ДТП, жертвами яких є діти;
- створення безпеки й комфортності переміщення дітей по місту (на громадському транспорті, велосипедах і інших транспортних засобах без двигуна);
- реалізація освітніх програм і проектів, спрямованих на інформування дітей і підлітків про міську інфраструктуру, правила дорожнього руху, виховання поважного, турботливого ставлення до міських об'єктів;
- реалізація проектів участі дітей і підлітків у заходах щодо охорони історично-культурної спадщини міста, благоустрою й художнього оформлення міських просторів і площ;
- організація "зелених куточків" у житлових районах міста, робіт з озеленення;
- будівництво дитячих ігрових і спортивних майданчиків у скверах, парках, на міських пляжах і інших зонах відпочинку;
- реалізація освітніх програм і проектів, спрямованих на екологічне виховання юних городян, участь дітей і підлітків в заходах щодо охорони природного середовища, захисту тварин і птахів.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- збільшення частки під'їздів житлових будинків, обладнаних пандусами й полозами для дитячих колясок, площадками для зберігання колясок, велосипедів і іншого дитячого інвентарю;
- збільшення частки під'їздів житлових будинків, обладнаних замикаючими пристроями, камерами відеоспостереження, засобами оперативного зв'язку з органами правопорядку, приміщеннями для консьєржа (чергового по під'їзду);
- зниження рівня травматизму дітей;
- зниження рівня зареєстрованих злочинів проти дітей;
- ріст числа двірських територій, забезпечених повністю обладнаними дитячими ігровими й спортивними майданчиками;
- збільшення числа реалізованих освітніх програм і проектів, спрямованих на інформування дітей і підлітків про правила дорожнього руху, основні вимоги особистої безпеки на вулиці й у громадських місцях, формування навичок безпечної поведінки в місті;
- зниження кількості ДТП за участю дітей;
- збільшення мережі підземних і наземних переходів, штучних нерівностей ("лежачих поліцейських"), дорожок для безпечного переміщення на велосипедах;
- збільшення числа проектів по художньому оформленню дітьми міських просторів і площин, реалізованих за підтримкою міськради;
- збільшення кількості реалізованих за підтримкою міськради проектів за участю дітей і підлітків у заходах щодо охорони навколишнього середовища й історично-культурної спадщини міста, благоустрою міських територій.

Основні заходи

- Проведення інспекції, розробка рекомендацій та обладнання будинків пристроями для запобігання проникнення дітей і підлітків у шахти ліфтів, на дахи житлових будинків, у технічні приміщення підвалів і горищ.
- Обладнання входів у житлові будинки й під'їзди замикаючими пристроями, домофонами й камерами відеоспостереження; організація приміщень для консьєржа (чергового по під'їзду), пристроями оперативного зв'язку з відділенням міліції, пунктом охорони порядку.
- Оформлення під'їздів житлових будинків стендами з інформацією для дітей і батьків, соціальною й освітньою рекламою й т.д.
- Будівництво у дворах житлових будинків ігрових і спортивних майданчиків, стадіонів, площадок для вихулу собак і забезпечення їх необхідним устаткуванням.
- Розвиток інфраструктури, що забезпечує зручність і комфортність перебування дітей у громадських місцях (переміщення по місту з дитячою коляскою й приміщення для колясок у житлових будинках і громадських місцях, можливість сповивання й годування дітей у громадських місцях, спеціальні меблі, ігрові кімнати й куточки в громадських місцях і т.п.).
- Розвиток на вулицях мережі підземних і наземних переходів, штучних нерівностей ("лежачих поліцейських"), велосипедних доріжок.
- Реалізація освітніх програм і проектів, спрямованих на інформування дітей і підлітків про правила дорожнього руху, основні вимоги особистої безпеки на вулиці й у громадських місцях, формування навичок безпечної поведінки в місті.
- Проведення заходів, спрямованих на розвиток екологічної освіти й виховання дітей і підлітків.
- Підтримка дитячо-молодіжних соціальних проектів, спрямованих на поліпшення екології й художнього оформлення міста, збереження пам'яток архітектури й інших історичних об'єктів.

Напрямок 9. Правовий захист дітей у важкій життєвій ситуації (політика підтримки й адаптації).

Мета політики – створення умов соціально-психологічної реабілітації та адаптації дітей, які опинились у важкій життєвій ситуації, усунення впливу кримінального або соціально неблагополучного середовища, повернення до навчання, забезпечення умов для підтримки здоров'я, нормального життя.

Основними завданнями політики соціальної підтримки дітей і підлітків у складних життєвих обставинах є:

- формування системи своєчасного виявлення дітей і підлітків, які потрапили у складні життєві обставини, які належать до "груп ризику";
- недопущення дискримінації й безумовне дотримання прав всіх категорій дітей, які потрапили у складні життєві обставини;
- зниження рівня насильства проти дітей (у тому числі в органах дізнання), розвиток профілактичної роботи із соціально неблагополучними родинами й родинами "групи ризику";
- безумовне дотримання права на освіту для всіх ВІЛ-інфікованих дітей;
- припинення трудової експлуатації неповнолітніх, запобігання залученню їх у заняття жебрацтвом;
- запобігання та боротьба з дитячою порнографією, сексуальною експлуатацією, залученням дітей у протиправну діяльність;
- впровадження системи ювенальної юстиції, розвиток і апробація нових ефективних технологій соціальної й психолого-педагогічної роботи з різними категоріями дітей і підлітків, які опинились у складних життєвих обставинах;
- підтримка підрозділів органів внутрішніх справ, що спеціалізуються на оперативній, слідчій і профілактичній роботі з дітьми;
- розвиток освітніх і виховних програм, орієнтованих на різні категорії дітей, які опинились у складних життєвих обставинах;
- розвиток системи підвищення професійної компетентності різних категорій фахівців, що працюють із дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах;
- розвиток та підтримка установ і організацій (у тому числі НУО), які надають допомогу й підтримку дітям, що опинились у складних життєвих обставинах.

Індикаторами ефективної реалізації зазначених завдань і просування до наміченої мети є:

- зменшення кількості дітей, які постраждали від насильства в сім'ї,
- зменшення кількості випадків втягнення дорослими неповнолітніх у злочинну діяльність;
- підвищення доступності для дітей – жертв насильства і їхніх родин спеціалізованої допомоги по реабілітації й подоланню наслідків насильства;
- збільшення частки дітей в конфлікті з законом, які охоплені програмами ювенальної юстиції;
- зниження числа виявлених неповнолітніх споживачів наркотиків у відсотках до загальної кількості громадян зазначеної категорії, у тому числі поставлених на профілактичний облік;
- зниження показників дитячої та підліткової злочинності;
- зниження числа рецидивів серед випускників закритих виправних установ для дітей;
- кількість безпритульних та бездоглядних дітей, влаштованих до центрів соціально-психологічної реабілітації.

Основні заходи щодо реалізації політики соціальної підтримки дітей і підлітків, які опинилися у складних життєвих обставинах

- Створення міжвідомчої групи моніторингу стану різних категорій дітей, що потрапили у важку життєву ситуацію. Організація моніторингу соціальних проблем у дитячому та молодіжному середовищі (насильство та дискримінація, бездоглядність та безпритульність, злочинність серед дітей, уживання психоактивних речовин).
- Створення й підтримка єдиних міських баз даних "Діти групи ризику" і "Родини групи ризику".
- Розробка й впровадження програми по ранньому виявленню, реабілітації і соціальному супроводу родин і дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах.
- Проведення превентивних заходів щодо запобігання насильства в родинях.
- Надання адресної допомоги малозабезпеченим родинам з неповнолітніми дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах.
- Організація літніх профільних таборів для дітей, що які опинилися у складних життєвих обставинах.
- Розвиток системи соціальних послуг, які надаються дітям і підліткам, потерпілим від насильства.
- Проведення міських інформаційно-просвітницьких кампаній, спрямованих проти застосування до дітей тілесних покарань, за ненасильницькі методи виховання.
- Введення інституту незалежного уповноваженого з прав дитини для проведення громадської інспекції дотримання прав дитини в установах правопорядку, відновлення порушених прав дітей.
- Організація постійного патрулювання співробітниками міліції, працівниками служби у справах дітей вокзалів, ринків, інших місць і проведення міжвідомчих заходів за участю органів соціального захисту, охорони здоров'я, опіки й піклування, громадських організацій, спрямованих на виявлення безпритульних дітей, надання їм допомоги та наступного влаштування до притулків.
- Надання матеріальної допомоги безпритульним і бездоглядним дітям (харчування, одяг, взуття, інші необхідні речі).
- Фінансова підтримка міською радою розробки й реалізації освітніх і виховних програм і проєктів, спрямованих на роботу з різними категоріями дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

VI. Механізм реалізації Стратегії

Стратегія носить міжвідомчий характер: її реалізація буде здійснюватися відділами та службами міськвиконкому при координуючій ролі Координаційної ради. Одним із ключових принципів Стратегії є опора на технології соціального партнерства, у зв'язку із чим передбачається залучити до її реалізації широке коло недержавних структур, громадські організації, бізнес-співтовариства міста.

Реалізація Стратегії передбачає наявність наступних необхідних елементів:

- науково обґрунтованого проектування, підготовки документів по реалізації Стратегії;
- координації різних програм і проєктів у рамках Стратегії, координації з національними програмами, різними міськими програмами, поточною роботою органів виконавчої влади;
- громадської експертизи та контролю;

- конкурсних механізмів створення й прийняття документів і виділення фінансування;
- погодженого виконання планів всіма учасниками реалізації Стратегії;
- прямої взаємодії з дітьми та батьками;
- моніторингу ходу реалізації Стратегії по напрямках з залученням професійних, а також незалежних і міжнародних структур.

Реалізація Стратегії може вимагати розробки нормативно-розпорядчих документів. Крім цього, Стратегія має бути відображена у поточному та перспективному плануванні діяльності органів виконавчої влади.

Реалізація Стратегії буде включати:

- збір даних, у тому числі – від місцевих і державних органів влади та установ, а також шляхом опитування громадян;
- розроблення варіантів імовірних сценаріїв реалізації Стратегії, в залежності від обсягів фінансування;
- прийняття основного сценарію, визначення прогнозованих по роках значень індикаторів Стратегії.

VII. Науково-методичне й кадрове забезпечення реалізації Стратегії

Основні принципи науково-методичного забезпечення реалізації Стратегії:

- опора на сучасні наукові розробки, кращі зразки світового й українського досвіду побудови ефективної соціальної політики;
- залучення представників наукових та експертних організацій;
- проведення регулярних моніторингових і прогностичних досліджень;
- оперативне надання отриманих даних і обґрунтованих гіпотез органам влади, професійному співтовариству.

Крім замовлення проектувальних, експертно-аналітичних і моніторингових робіт, здійснюваних у рамках механізмів реалізації Стратегії, економічно доцільним і ефективним є створення постійно діючої Координаційної ради з впровадження Стратегії.

Основні принципи кадрового забезпечення реалізації Стратегії:

- побудова цілісної системи навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців спираючись на передовий міжнародний і український досвід;
- максимальне використання можливостей наявного навчального та наукового потенціалу, системи додаткової освіти, обміну досвідом.

VIII. Інформування про результати й хід реалізації Стратегії

Важливою умовою ефективності здійснення Стратегії є політика інформаційної відкритості, спрямована на надання суспільству повної й об'єктивної інформації про хід реалізації політики у сфері дитинства, проблеми, що виникають, і шляхи їхнього вирішення, можливості для кожного мешканця міста зробити особистий внесок у перетворення міста в Місто, дружнє до дитини. Реалізація Стратегії повинна супроводжуватися інформаційними заходами, спрямованими на привернення уваги громадськості до питань дитинства.

Основним інструментом оцінки просування до поставленої Стратегією мети та звітності відомств, установ та організацій про результати діяльності по впровадженню ініціативи "Місто, дружнє до дитини", є "Щорічна доповідь про становище дітей у місті".

Основні складові інформаційного супроводу й медіа-підтримки Стратегії:

- публікація й розміщення в Інтернеті щорічних зведених звітів про становище дітей у місті, звітів про результати реалізації Стратегії, звітів органів виконавчої влади й найбільш важливих аналітичних розробок, результатів соціологічних і моніторингових досліджень;
- регулярні виступи керівників органів виконавчої влади у міських ЗМІ з інформацією про основні пріоритети політики в сфері сім'ї та дитинства, про необхідність перетворення міста в Місто, дружнє до дитини;
- організація тематичних теледебатів, ток-шоу, радіопередач, репортажів і аналітичних матеріалів у ЗМІ й т.п.;
- проведення загальноміських інформаційно-пропагандистських кампаній засобами соціальної реклами.

Додаток 4

А. Індикатори, за якими населені пункти можуть оцінюватись на відповідність моделі Міста, дружнього до дитини

Ці індикатори мають свідчити про наявність (або відсутність) у місті політики, спрямованої на практичну імплементацію актуальних для даного регіону положень Конвенції ООН про права дитини. В них представлені результати (тобто ті зміни), які досягнуті в процесі впровадження ініціативи "Місто, дружнє до дитини".

При складанні переліку індикаторів враховані рекомендації Дослідницького центру ЮНІСЕФ Інноценті (CFC building blocks), досвід 10 пілотних міст Сумської та Львівської області, рекомендації Програми "Будуємо Європу разом з дітьми", напрацювання Стратегії Уряду Москви "Московські діти" на 2008-2017 рр.

I. Участь дітей у врядуванні

1. В місті створений дитячий представницький орган (Дитяча дорадча рада). У положенні про Дитячу дорадчу раду прописана вимога про обов'язковий розгляд проектів рішень, які стосуються дітей
2. Розпорядчими документами (регламент, Положення, Статут або ін.) гарантована участь дітей у розгляді проектів рішень, які їх стосуються
3. Розпорядчими документами гарантовано, що рекомендації та рішення дитячого представницького органу є обов'язковими для розгляду відповідними органами місцевого самоврядування та державної влади
4. Розпорядчими документами визначено порядок проведення навчання батьків та всіх тих, хто працює з дітьми, враховуючи точки зору дітей

II. Дружні до дітей правові структури

1. У щорічному Звіті проведено аналіз щодо впливу рішень на становище дітей
2. Розпорядчими документами (регламентом, положенням про юридичний відділ міськради тощо) передбачена обов'язкова оцінка проектів рішень, які стосуються дітей, на їх відповідність Конвенції ООН про права дитини. Визначено процедуру та посадових осіб, які відповідають за таку оцінку
3. У щорічному Звіті проведено оцінку забезпечення доступу дітей (включаючи дітей в складних життєвих обставинах) до консультацій, захисту та оскарження, щоб гарантувати відновлення порушених прав

III. Міська Стратегія прав дитини (Стратегія розбудови Міста, дружнього до дитини)

1. Міська Стратегія (Програма, план дій) ухвалена міською радою
2. Для розробки Міської Стратегії (Програми, плану дій) були проведені широкі консультації з дітьми, молоддю, НУО та всіма, хто працює з дітьми
3. Зроблено експертну оцінку Стратегії на її відповідність Конвенції ООН про права дитини, місцевим та національним програмам
4. В Стратегії передбачені спеціальні заходи для того, щоб діяльність охоплювала дітей, виключених із суспільного життя
5. Громадськість залучена до виконання Стратегії
6. Нормативно-розпорядчими документами міської ради затверджено механізм контролю за станом виконання Стратегії

IV. Заклади та координаційні механізми забезпечення прав дитини

1. Координаційна рада з впровадження Міста, дружнього до дитини, створена та діє, визначені посадові особи, які відповідають за організацію її роботи
2. Дитяча дорадча рада створена та діє. Місцевою владою створені умови для її роботи
3. В Положеннях про координаційну раду з впровадження Міста, дружнього до дитини, та Дитячу дорадчу раду їм надані необхідні повноваження. Положення затверджені розпорядженням міського голови або рішенням міськради

V. Оцінка впливу врядування на дітей

1. В практику врядування запроваджено механізм оцінки Дитячими дорадчими радами / незалежними правозахисниками впливу місцевої нормативно-правової бази на становище дітей
2. В місті затверджене Положення про Щорічний звіт про становище дітей
3. Щорічний звіт про становище дітей готується координаційною радою за участі Дитячої дорадчої ради та узгоджується з нею

VI. Бюджет для дітей

1. Підготовка пропозицій по міському бюджету з питань, які стосуються інтересів дітей, проводиться за участю Дитячої дорадчої ради
2. Фінансування пріоритетних напрямків, визначених в міській Стратегії, забезпечується у повному обсязі

VIII. Міській регулярний звіт про становище дітей

1. В місті видається Щорічний звіт про становище дітей
2. Громадськість має вільний доступ до Щорічного звіту (його надруковано або розміщено в Інтернет)

Щорічний звіт про становище дітей містить

1. Статистичну інформацію про стан виконання вимог КПД щодо
  - поваги до точки зору дітей
  - безпеки та здоров'я дітей
  - освіти
  - доступу до культурного розвитку
  - доступу до фізичного розвитку та спорту
  - соціального захисту вразливих груп
  - становища сімей з дітьми
  - стану довкілля
  - захисту дітей від всіх форм насильства та експлуатації
2. Оцінку діяльності державних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в інтересах дітей, у тому числі оцінку впливу державних та місцевих програм на становище дітей
3. Оцінку діяльності недержавних організацій та груп громадян (громадських ініціатив) в інтересах дітей

IX. Інформування громадськості про права дитини

1. В місті проведено навчання з прав дитини місцевих лідерів, політиків, посадових осіб та консультування
2. В місті діє система проведення спеціалістами судів, органів юстиції та правопорядку заходів з популяризації та роз'яснення прав дитини
3. Проведено незалежну оцінку стану знань щодо прав дитини серед дорослих та дітей

X. Незалежна система представлення та захисту прав дітей

1. В місті створена координаційна рада або громадська рада, до складу якої включені представники НУО, що спеціалізуються на представництві інтересів дітей
2. В місті проводиться конкурс молодіжних проєктів в інтересах дітей та молоді, або існує система підтримки НУО, які працюють в інтересах дітей
3. В місті рішенням місцевої влади заснований правовий консультаційний центр для дітей, визначені посадові особи, які контролюють дотримання прав дитини

Додаток 5

Глосарій

Брифінг – коротке інформаційне повідомлення офіційної особи, представника уряду, міжнародної організації, та ін. представникам ЗМІ з метою інформування їх про важливі події, конференції, обговорення, позиції та погляди учасників та досягнуті результати.

Дельфійський процес (метод) – один з основних методів соціологічних досліджень, що широко застосовується у прогнозуванні. Полягає у збиранні, систематизації та узагальненні думок експертів і одержанні на їх основі узагальненої думки (оцінки явищ). Походить від назви давньогрецького міста Дельфи, відомого своїми провісниками.

Директ-мейл – рекламний захід: пряма адресна поштова розсилка рекламних матеріалів конкретним потенційним покупцям, замовникам та ін.

Кондомініум – об'єднання власників багатоквартирних будинків.

Мозковий штурм – популярний метод висунування творчих ідей у процесі розв'язування наукової чи технічної проблеми, сеанси якого стимулюють творче мислення. Сеанс здійснюється в два етапи. На першому допускається (й навіть заохочується) висунування навіть безглузвих, як на перший погляд ідей, що їх записують, як правило, всі без винятку за принципом: що більше ідей, то краще. Критикувати висловлені ідеї забороняється, тому що передчасне оцінювання ідей може вбити творчий ентузіазм, особливо у неспеціалістів. Допускається уточнення та комбінування ідей.

На другому етапі всі висунуті ідеї уважно вивчають висококваліфіковані спеціалісти-експерти й оцінюють за допомогою спеціальних таблиць критеріїв, розроблених заздалегідь. Більшу частину висловлених пропозицій відкидають, а ті ідеї, які найбільшою мірою відповідають усім критеріям, передають на розробку і впровадження у виробництво.

Прес-тур – один із найбільш ефективних способів формування лояльності журналістів і залучення уваги громадськості до організації та її діяльності.

Під час прес-туру журналісти знайомляться з організацією зсередини, занурюються у організаційний або будь-який інший процес.

Грамотно проведений прес-тур не тільки забезпечить появу потрібної цікавої інформації в ЗМІ, але й слугуватиме інструментом зміцнення зв'язків із журналістським співтовариством.

Стратегічне планування – системний спосіб управління змінами й досягнення консенсусу в усій громаді, зокрема стосовно створення спільного бачення економічного майбутнього громади. Стратегічне планування із залученням громади концентрує увагу на місцевих проблемах та передбачає виявлення і використання власних ресурсів громади.

Фокус-група (групова дискусія) – обговорення будь-якої теми з представниками цільової аудиторії проблеми, продукту або послуги, яким керує професійний ведучий – модератор. Оптимальна кількість учасників однієї дискусії 6-8 чоловік. Середня тривалість дискусії 2-2,5 години.

ПІСЛЯМОВА

Кількість міст, які приєдналися до ініціативи "Місто, дружнє до дитини", зростає у світі рік від року. Найбільшого поширення вона набула у країнах Європейського Союзу, в першу чергу у Франції, Італії та Іспанії. За останні роки була створена загальноєвропейська мережа Міст, дружніх до дитини.

Наша країна зробила поки що перші кроки на цьому шляху. За сприяння Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні 10 міст у Сумській та Львівській областях – Ромни, Тростянець, Кролевець, Лебедин, Шостка, Білопіль, Дрогобич, Винники, Червоноград та Жовква – розробили та почали реалізовувати власні Стратегії Міста, дружнього до дитини. Інтереси дітей були визначені головним пріоритетом органів місцевого самоврядування. Муніципальні органи та громади спільними зусиллями змінили міське середовище, зробили його більш зручним та безпечним для дітей.

Інтерес до ініціативи "Місто, дружнє до дитини", постійно зростає: за останній рік до неї приєдналися Винниця та Комсомольськ Полтавської області, громадські організації Полтави поставили перед собою мету вибороти для міста статус "Місто, дружнє до дитини". На черзі нові міста і навіть райони – Коростень, Сарни, Ріпки, Березне...

Все більше стратегічно мислячих лідерів громад усвідомлюють, що майбутнє їх міст залежить від молодших громадян, що краща інвестиція у майбутнє – це інвестиція у дитинство, адже Місто, дружнє до дитини, це місто, у якому добре жити всім.

Сподіваємось, що це видання допоможе їм у розробці та впровадженні Стратегії МДД.

Приєднання до ініціативи відкриває перед громадами широкі можливості для розвитку міжнародних зв'язків та налагодження співробітництва як з глобальними організаціями (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО), програмами (Програма ООН Habitat), дослідницькими центрами (Дослідницький центр ЮНІСЕФ Innocenti) та мережами (Міжнародна дослідницька мережа Childwatch), так і безпосередньо з іншими Містами, дружніми до дитини, у різних куточках планети.

Особливу роль у налагодженні такого співробітництва та обміні досвідом відіграє Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та його дослідницький центр Innocenti. Одне з ключових завдань останнього – допомогти муніципалітетам та громадам у розробці та впровадженні дружньої до дітей політики на основі аналізу та розповсюдження кращого досвіду.

Зважаючи на прагнення нашої країни і її громадян якнайшвидше наблизитись до європейських стандартів, слід зазначити, що розробка та впровадження муніципальної Стратегії Міста, дружнього до дитини, та участь у діяльності хоча б в одній мережі є кращим способом наближення до Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Building Child Friendly Cities. A Framework for Action – UNICEF Innocenti Research Centre, 2004
<http://www.childfriendlycities.org/documents/view/lang/en/id/66>

Driskell, D. Creating Better Cities with Children and Youth. A Manual for Participation. Paris / London: UNESCO Publishing / Earthscan, 2002.

Lynch, K. (Ed.) Growing Up in Cities. Cambridge, MA: MIT Press, 1977.

Бойко-Бойчук О. Міста України: стратегічне планування розвитку // Інноваційні механізми місцевого та регіонального розвитку. Науковий редактор: М. Пухтинський. – К.: Атіка-Н, 2003.

Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. ПРООН/МПВСР – Київ, 2006.

Калл К., Кирк С., Гиертсен А. Структура работы по улучшению качества участия детей. – Мурманск: ["Спасем детей (Норвегия)], 2008.

Клиники, дружелюбные к молодежи (пособие для организатора) – Новосибирск: ЗАО "Новополиграфцентр", 2004. – 300 с.

Краплич Р. Розвиток локальних ресурсів або вступ до соціального інвестування. Посібник для бізнес-структур та неприбуткових організацій. – Фондація імені князів-благодійників Острозьких. – Рівне, 2003.

Місьцеве самоврядування у громаді: практ. посіб. для депутатів місц. рад та активістів громад./ За ред. А. Ткачука. – К.: Інститут громадянського суспільства: ТОВ "ІКЦ ЛЕКСТА", 2004.

Московские дети. Стратегия политики Правительства Москвы в сфере детства. – М.: [Правительство Москвы], 2007.

Нудельман В., Санжаровський І. Розробка стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики / Київ. центр Інституту Схід-Захід. – К.: Вид-во "Дата банк Україна", 2002.

ЮНІСЕФ: Посібник для тренерів у 5-ти частинах. – Ч.1. – Права людини, права дитини. – К.: Версо-04. – 2006.

ЮНІСЕФ: Посібник для тренерів у 5-ти частинах. – Ч.2. – Розробка програм для дітей з урахуванням прав людини. – К.: Версо-04. – 2006.

ЮНІСЕФ: Посібник для тренерів у 5-ти частинах. – Ч.3. – Гуманітарне право і діти у кризі. – К.: Версо-04. – 2006.

ЮНІСЕФ: Посібник для тренерів у 5-ти частинах. – Ч.4. – Адвокація прав дітей. – К.: Версо-04. – 2006.

ЮНІСЕФ: Посібник для тренерів у 5-ти частинах. – Ч.5. – Міжнародне законодавство у сфері прав дитини – К.: Версо-04. – 2006.

Рада і депутат: робота в ім'я громади. Залучення громадськості до підготовки та ухвалення рішень органами місцевого самоврядування та розвитку громад / А. Ткачук, Є. Фишко, Ю. Ганущак та ін. – К.: [Ін-т громадян. сусп-ва: ІКЦ "Лекста"], 2005.

Социальный мониторинг "Инноченти", 2009 год: Благополучие ребенка: переломный момент. Динамика проблем в Центральной и Восточной Европе и СНГ – Детский фонд Организации Объединенных Наций, 2009 год.

Ткачук А. Населення чи громада? Або як впливати на місцеву владу. – К.: [Ін-т громад. сусп-ва], 2003.

Управління за участю громадян: міжнародний досвід та рекомендації для України. – К.: "K.I.C.", 2004. – 124 с.

Форми та методи залучення громадськості: Навч. посіб. / Інститут громадянського суспільства; за заг. ред. В. Артеменка. – К.; ІКЦ "Лекста", 2007.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

Сайт представництва Дитячого фонду ООН в Україні – www.unicef.org.ua

Програма ООН "Habitat" – ww2.unhabitat.org/programmes/safercities/

Дослідницький центр ЮНІСЕФ "Innocenti" – www.unicef-irc.org/

Міжнародна дослідницька мережа "Childwatch" – www.childwatch.uio.no/projects/thematic-groups/childfriendlycitiesandcommunities/index.html

Дослідницька група "Children's Environments Research Group" (CERG) – web.gc.cuny.edu/CHE/CERG/about_cerg/index.htm

Європейська мережа Міст, дружніх до дітей⁸ – www.childfriendlycities.eu/

Партнерство європейських міст проти дитячої бідності⁹ – www.againstchildpoverty.com/

"Будівельні блоки" Міста, дружнього до дитини – www.childfriendlycities.org/documents/view/lang/en/id/70

Сторінка ініціативи "Місто, дружнє до дитини", на сайті Представництва ЮНІСЕФ у Росії www.unicef.ru/programms/cities/

---

⁸ Мережа обмежує сферу своєї діяльності тільки країнами ЄС.

⁹ Мережа обмежує сферу своєї діяльності тільки країнами ЄС.

ДЛЯ НОТАТОК

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal green lines spaced evenly across the page, typical of standard notebook paper. The lines are thin and light green, set against a plain white background. There are no margins, text, or other markings on the page.

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]

ДЛЯ НОТАТОК

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal green lines spaced evenly across the page, typical of standard notebook paper. The lines are thin and light green, set against a plain white background. There are no margins, text, or other markings on the page.

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]

ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ З ВПРОВАДЖЕННЯ ІНІЦІАТИВИ “МІСТО, ДРУЖНЕ ДО ДИТИНИ”

У розробці запропонованої методології брали участь:

Ярослав Коваль та Ольга Яйко, Центр європейської молоді “За спільне майбутнє”, м. Львів

Ольга Сокульська та Наталія Петрушка, Шосткінська міська рада

Валентина Жогло та Валерій Спичка, Роменська міська рада

Аліна Шацька, Тростянецька міська рада

Тетяна Бельська та Ніна Гончарова, Лебединська міська рада

Людмила Цикал, Кролевецька міська рада

Юрій Зарко, Білопільська міська рада

Ганна Алещенко, Сумський обласний благодійний фонд “Благовіст”

Авторство ідеї видання належить Наталії Астаповій,
керівнику проектів з соціальної політики та моніторингу
Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Автор: Сергій Алещенко, кандидат педагогічних наук.

Під загальною редакцією Н. Астапової, Т. Нікітіної.

Електронна версія видання розміщена на сайті: www.unicef.org.ua

Підписано до друку: 22.12.2010 р.

Формат: 70x100, 1/8

Папір крейдяний матовий. Друк офсетний.

Гарнітура Myriad Pro. Умовн. – друк. арк.: 7,65

Облік. – видавн. арк.: 8,40

тираж: 400. Замовлення № 220.

Надруковано: Версо 04

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)
Представництво в Україні
01021, Київ
Кловський узвіз, 5
Тел.: +380 44 254 2450
Факс: +380 44 230 2506
www.unicef.org.ua

Представництво
Європейського Союзу в Україні
01024, Київ
вул. Кругло-Університетська, 10
Тел.: +380 44 390 8010
Факс: +380 44 253 4547
http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm